

**BEZBEDNOST
ZAPADNOG
BALKANA**

Časopis Beogradske
škole za studije
bezbednosti

BROJ 6

JUL-SEPTEMBAR 2007.

Izdavač:

Centar za
civilno-vojne odnose

*Glavni i odgovorni
urednik:*

Miroslav Hadžić

Izvršni urednici:

Sonja Stojanović
Filip Ejodus

Uređivački odbor

Bogoljub Milosavljević
Dragan Simić
Dušan Pavlović
Ivan Vejvoda
Kenet Morison
Marjan Malešić
Nadež Ragaru
Timoti Edmunds

Ilustracije:

Marko Milošević

Lektura i korektura:

Tatjana Hadžić

Dizajn:

Saša Janjić

Kompjuterska priprema:

Časlav Bjelica

Štampa:

GORAGRAF, Beograd

Tiraž:

250 primeraka

Beogradska škola za
studije bezbednosti
otvorena je zahvalju-
jući podršci Kraljevine
Norveške. Rad škole
podržava Balkanski
fond za demokratiju.

Sadržaj

REČ UREDNIKA 3

BEZBEDNOSNO OKRUŽENJE

Klemen Grošelj

ENERGETSKA BEZBEDNOST
U PARTNERSTVU RUSIJE
I EVROPSKE UNIJE 4

REGIONALNA SARADNJA

Jelena Radoman

REGIONALNE INICIJATIVE U
JUGOISTOČNOJ EVROPI . . . 18

Sandro Knezović

BEZBEDNOSNA SARADNJA
U JUGOISTOČNOJ EVROPI
– LOKALNE INICIJATIVE
NASUPROT INICIJATIVA
SPONZORISANIH
SPOLJA 25

Jelena Petrović

PREPREKE POSTIZANJU
FUNKCIONALNE I EFEKTIVNE
REGIONALNE BEZBEDNOSNE
SARADNJE NA ZAPADNOM
BALKANU - ANALIZA
POLITIČKIH STRATEGIJA . . . 33

Miroslav Hadžić

ULOGA NEVLADINIH
ORGANIZACIJA U
REGIONALNOJ
BEZBEDNOSNOJ
SARADNJI 38

Stojan Slaveski

DA LI JE POTREBNO
OSNOVATI MREŽU
NEVLADINIH ORGANIZACIJA
NA ZAPADNOM BALKANU:
POGLED IZ MAKEDONIJE . . 45

OBRAZOVANJE ZA BEZBEDNOST

Bogoljub Milosavljević

TRI OPŠTA PROBLEMA
STUDIJA BEZBEDNOSTI U
TRANZICIONIM ZEMLJAMA 50

Filip Ejodus

SAOPŠTITI ISTINU MOĆNIMA:
DA LI OBRAZOVNA INFRA-
STRUKTURA U SRBIJI
ZADOVOLJAVA POTREBE
NOVE GENERACIJE
STRUČNJAKA ZA
BEZBEDNOST? 55

Jasmina Glišić

POTREBA POSTOJANJA
NOVE GENERACIJE
SPECIJALISTA ZA
BEZBEDNOST: BEOGRADSKA
ŠKOLA ZA STUDIJE
BEZBEDNOSTI 63

Ana Hruškovec, Ivana Žžić

OBRAZOVANJE I ISTRAŽIVANJE
U OBLASTI BEZBEDNOSTI U
REPUBLICI HRVATSKOJ . . . 80

ISTRAŽIVANJE

Amadeo Votkins

OBRAZOVANJE OFICIRA U
SRBIJI: BALANSIRANJE
TRADICIJE I MODERNOSTI . 91

Fond za otvoreno
društvo

Centar za civilno-vojne odnose doprinosi javnom i odgovornom učestvovanju civilnog društva u povećanju bezbednosti građana i države na principima modernog demokratskog društva, kao i unapređenju bezbednosne saradnje sa susedima i uključenju Srbije u evroatlantsku zajednicu.

Beogradska škola za studije bezbednosti predstavlja posebno odeljenje Centra za civilno-vojne odnose osnovano radi toga da, sistematskim istraživanjima i akademskim usavršavanjem mladih istraživača, doprinese razvoju studija bezbednosti u Srbiji.

Kontakt

Centar za civilno-vojne odnose

Gundulićev venac 48

11000 Beograd

tel/fax 381(0)11-32 87 226

381(0)11-32 87 334

www.ccmr-bg.org

office@ccmr-bg.org

Radove objavljene u ovom časopisu nije dozvoljeno preštampavati, bilo u celini, bilo u delovima, bez izričite saglasnosti Uređivačkog odbora.

Ocene izrečene u člancima lični su stavovi njihovih autora i ne izražavaju nužno mišljenje Uređivačkog odbora ili Centra za civilno-vojne odnose.

Stručnoj i ostaloj javnosti predstavljamo šesti broj časopisa *Bezbednost Zapadnog Balkana*. Radovi okupljeni u njemu razvrstani su po tematskoj srodnosti u četiri rubrike.

U prvoj od njih predstavljamo rad našeg novog saradnika Grošelj Klemena. U središtu njegove analize je partnerstvo Rusije i Evropske unije u energetske bezbednosti. Nalazi autor mogu biti od koristi svakome ko pokušava da bezbednosne probleme država okupljenih na Zapadnom Balkanu razume u kontekstu evropskih i globalnih procesa. Tim više, jer oba aktera direktno utiču na bezbednosnu dinamiku ovog (pod)regiona.

Iz istih su razloga u drugu rubriku smešteni radovi posvećeni razmatranju tokova, oblika i dometa regionalne bezbednosne saradnje. Reč je o tekstovima nastalim iz saopštenja autora na međunarodnom skupu pod nazivom "*Bezbednosna saradnja na Zapadnom Balkanu*", održanom septembra 2006. godine u Skoplju u organizaciji Ženevskog centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga i Centra za civilno-vojne odnose. Budući da su na skupu učestvovali predstavnici organizacija civilnog društva iz mesnih zemalja, u ovaj su broj časopisa uvrštene i njihove preporuke za pospešivanje regionalne bezbednosne saradnje.

Dometa bezbednosne saradnje na Zapadnom Balkanu u znatnoj meri pak zavise od toga kako lokalni akteri razumeju sadržaj i zahvat pojma bezbednost. Odnosno, od toga da li su, kako i u kojoj meri ovladali novim i/ili drugačijim – teorijskim i metodološkim – pristupima za izučavanje bezbednosne zbilje. Razumno je pretpostaviti da akademska zajednica delatno učestvuje u oblikovanju dominantne interpretacije različitih nivoa bezbednosti u svakoj od mesnih zemalja. Da bi smo, međutim, izmerili njen uticaj, potrebno je utvrditi stanje akademskih studija bezbednosti u zemljama regiona. U želji da podstaknemo dalja istraživanja i rasprave na tu temu u trećem odeljku ovog broja publikujemo nalaze nekolicine autora, koje su oni prethodno predstavili na međunarodnoj konferenciji pod nazivom „Sigurnija mreža Balkana”: Uticaj i uloga akademskih institucija u reformi sektora bezbednosti“, koja je održana na Fruškoj Gori juna 2006. godine u organizaciji Centra za civilno-vojne odnose, a uz podršku Balkanskog fonda za demokratiju.

U četvrtoj rubrici nalazi se rad Amadea Votkinsa koji predstavlja pogled iz inostranstva na vojno obrazovanje u Srbiji.

Miroslav Hadžić

Energetska bezbednost u partnerstvu Rusije i Evropske unije

Klemen Grošelj

UDK: 330.524:620.92(4-672EU); 339.92(470:4-672EU)

Sažetak

Rast cena energenata na svetskom nivou, na koji su, između ostalog, uticale politička i vojna napetost na Bliskom istoku i u Persijskom zalivu, pogodio je i Evropsku uniju. U situaciji u kojoj postoji tenzija između Rusije i bivših sovjetskih država, dodatno su se, zbog sve veće zavisnosti EU od uvoza energenata iz Rusije, zaoštrile žestoke diskusije o energetske bezbednosti EU. Prvi put je u Evropskoj uniji postavljeno pitanje o stabilnosti isporuke energenata iz Rusije. Štaviše, pitanje vezano za uvozne energente iz Rusije dobilo je u Evropskoj uniji političko-stratešku važnost. Ovaj problem postaje sve značajniji kako se Evropska unija u procesu širenja više približava granicama bivšeg Sovjetskog saveza i Rusije. Cilj ovog članka je da iz ugla takozvane energetske bezbednosti predstavi složenost odnosa između Rusije i Evropske unije. Analizu ćemo započeti razmatranjem strukture ovih odnosa i ključnih karakteristika oba entiteta u odnosu na širu evropsku bezbednost i stabilnost. Potom će uslediti analiza političkih opcija koje Evropska unija i Rusija imaju na raspolaganju radi uspostavljanja politike prihvatljive za obe strane. Ovaj članak otkriva da, i pored raznih izjava koje daju zvaničnici i postojanja Zajedničke energetske strategije Evropske komisije, jedva možemo govoriti o postojanju zajedničke evropske politike ili rusko-evropskog dijaloga o energentima. S druge strane, to znači da pitanje energetske bezbednosti ostaje u rukama nacionalnih vlada država članica Evropske unije.

Ključne reči: energetska bezbednost, energetski dijalog, energetska strategija, snabdevanje energentima, Evropska unija, Rusija

Autor je asistent istraživač i predavač na Univerzitetu u Ljubljani, na fakultetu društvenih nauka i odbrambenom istraživačkom centru.

Bez obzira na sve sumnje koje su postojale proteklih godina, Evropska unija je uspela da postane skoro isto tako ekonomski jaka kao i SAD (Walker, 1999). Evropska unija je prepoznala da je, pored jačanja ekonomije, potrebno jačati i političke i bezbednosne integracije država članica. To bi Uniji omogućilo da uređuje odnose sa državama koje nisu članice. Ishod ove politike je formiranje Zajedničke spoljne i bezbednosne politike (Common Foreign and Security Policy), kao i stvaranje mnoštva raznih sporazuma između EU i ključnih država van nje. Sporazum o partnerstvu i saradnji (Partnership and Cooperation Agreement), sklopljen 1997. godine, jedan je od ovih sporazuma i predstavlja početak saradnje između Evropske unije i Rusije. Ovaj sporazum izraz je onih ciljeva koje Rusija i Evropska unija pokušavaju da dostignu. Osnovni pak cilj ovog sporazuma je stvaranje istinskog strateškog partnerstva u okviru bilateralne i multilateralne saradnje, koje će biti zasnovano na uzajamnim interesima i vrednostima. Štaviše, ovim sporazumom trebalo bi da bude ojačana politička, društvena i ekonomska stabilnost kako u evropskom regionu, tako i šire. Sporazum bi trebalo da pomogne modernizaciji ruske privrede i njenoj integraciji u globalnu ekonomiju. Na kraju, on bi trebalo da poboljša bezbednosnu saradnju između EU i Rusije.

U maju 2003. godine, na samitu održanom u Sankt Peterburgu, Evropska unija i Rusija dogovorile su se oko uspostavljanja četiri “zajednička prostora” u okviru Sporazuma: Zajednički ekonomski prostor, Zajednički prostor za slobodu, bezbednost i pravdu, Zajednički prostor za saradnju u spoljašnjoj bezbednosti i Zajednički prostor za naučno istraživanje i obrazovanje, koji uključuje i kulturne aspekte. Stvaranje ovih “zajedničkih prostora” trebalo bi da strateško partnerstvo između Evropske unije i Rusije ojača u najširem mogućem delokrugu (Country Strategy Paper 2007-13, Russian Federation, 2007: 4-5).

Uprkos postojanju napretka i rastuće trgovinske razmene između Unije i Rusije, na odnose i dalje utiče kriza na severnom Kavkazu, a još više ih otežava zabrinutost Evropske unije zbog stanja i daljeg razvoja demokratije u Rusiji. U ovom kontekstu, održavanje najnovijeg samita Evropske unije i Rusije u Samari dodatno je bilo otežano zbog neslaganja oko protivrakete odbrane, kao i zbog ruske namere da spreči izvršenje Sporazuma CFE-1A. Negodovanja u EU izazvale su i oštre izjave mnogih ruskih visokih funkcionera, što bi moglo usporiti razvoj već pomenutih “zajedničkih prostora”. Osim toga, Evropska unija je

tokom procesa svog širenja naišla na probleme koji su joj privukli pažnju. To su, pre svega, zamrznuti odnosi unutar ZND, korupcija, organizovani kriminal itd. Možemo reći da u ovom trenutku odnose između Evropske unije i Rusije definiše interakcija dva nivoa političkog dejstva. Prvi nivo čine razne političke strategije Evropske unije, kao što su ZSBP i sporazumi između Evropske unije i Rusije, a drugi nivo čini mešavina nacionalnih strategija. Razlike između ova dva nivoa mogu ponekad veoma pozitivno, a ponekad veoma negativno uticati na odnose između EU i Rusije. Jasno je da sve razlike koje postoje između ova dva nivoa drugoj strani daju prednost prilikom mnogih tekućih pregovora. Ukoliko pogledamo rusku stranu, možemo u politici Rusije prema Evropskoj uniji uočiti dva perioda. Prvi period karakteriše bliska i iskrena saradnja Rusije sa Evropskom unijom i sa zapadom, i to u raznim oblastima u kojima su postojali zajednički interesi. U ovom periodu Rusija je naročito pozitivan stav imala o ZSBP Evropske unije, koji se poklapao sa tzv. PrimakovLJEVOM doktrinom multipolarizovanog sveta. U njoj bi Evropska unija trebalo da bude jedan od centara moći. Razlog tome leži u ruskom viđenju ZSBP kao koraka kojim će EU ostvariti veću nezavisnost u odnosu na Sjedinjene Američke Države: ZSBP je posmatran kao protivteža NATO Evropi. Sve ruske nade prekinute su širenjem NATO. On postaje glavna bezbednosna organizacija u Evropi, dok ZSBP sve više zavisi od tehničke, organizacione i druge podrške koju pruža NATO. Kao odgovor na to, Rusija formira takozvanu pragmatičnu spoljnu politiku, kojom naglašava ruske interese i kojom favorizuje negovanje bilateralnih odnosa sa glavnim državama članicama EU. Ministar spoljnih poslova Rusije Sergej Lavrov opisao je 2007. godine tu novu politiku kao višesmernu i odlučnu, i kao politiku nesukobljavanja prilikom odbrane vitalnih ruskih nacionalnih interesa. U fokusu ove politike nalaze se velike sile koje su strateški važne Rusiji i koje obuhvataju države članice Evropske unije, poput Nemačke, Francuske i Velike Britanije. Rusija pokušava da sa tim državama, i to van delokruga Evropske unije, poboljša saradnju u raznim oblastima, naročito u oblasti snabdevanja energentima. U isto vreme, ona je zahladnela odnose sa drugim državama članicama Evropske unije (Poljska, baltičke države itd.). Osim toga, Rusija sve češće na širenje Evropske unije gleda kao na jačanje antiruskih snaga u Evropi i u ZND, što utiče na stvaranje slike o ruskoj politici kao o neevropskoj, pa čak i antievropskoj (Karaganov,

2007a). Rusija Evropsku uniju doživljava kao mogućeg konkurenta u osvajanju političkog uticaja u oblastima koje su od vitalnog interesa za Rusiju, posebno u Kaspijsko-kavkaskom regionu i u Centralnoj Aziji. Rusija je posebno zabrinuta zbog izjava Evropske unije da ona nije pouzdani izvor energenata i da su Evropskoj uniji potrebni novi gasovodi i naftovodi koji će zaobići Rusiju (Karagunov, 2007b). Zbog ovakve situacije energetska pitanje postaje suština odnosa između Evropske unije i Rusije.

Evropska unija i Rusija – energetska dijaloga ili energetska konkurencija?

Pošto centralno mesto u dijalogu Evropske unije i Rusije zauzima pitanje energetske bezbednosti, neophodno je definisati ovaj termin. Energetska bezbednost izuzetno je važna zbog toga što je danas neophodno imati dovoljno energije za funkcionisanje sveobuhvatnog ekonomskog života i modernih društava. Zbog toga je (Johnson, 2005: 256) energetska bezbednost definisana kao vrsta i stepen rizika vezanog za jednog snabdevača ili za jedan izvor energenata. Moderno shvatanje energetske bezbednosti u Evropskoj uniji (European Commission, 2004) može biti definisano kao upravljanje potražnjom, korišćenje novih energetske resursa poput obnovljivih izvora energije, stvaranje racionalnijeg unutrašnjeg tržišta energentima i kontrola uvoznih energenata postizanjem posebnih odnosa sa državama snabdevačima. Sa druge strane, Završni izveštaj u Zelenoj knjizi, pod nazivom “O EU bezbednosnoj strategiji snabdevanja energentima” energetska bezbednost definiše na sledeći način (European Commission, 2002): osiguravanje raznovrsnosti energetske izvora, država snabdevača i transportnih puteva predstavlja ključni odgovor na izazov rastuće zavisnosti od uvoznih energenata.

Ovu energetska bezbednost možemo dalje podeliti na dugoročnu bezbednost (stabilna energetska politika unutar Evropske unije i između Unije i država koje je snabdevaju energentima) i kratkoročnu bezbednost (sposobnost izbegavanja nestašica energenata koje nastaju kao posledica vanrednih okolnosti). U vezi sa tim, Džonson (Johnson, 2005, 257) prepoznaje dve pretnje energetske bezbednosti Evropske unije: povećana potrošnja i rizici koji nisu direktno povezani sa izvorima energenata. Sa druge strane, Spajner (Spajner, 2007: 2890) energetska

bezbednost definiše kao sistemsku bezbednost koja podrazumeva stabilno snabdevanje energentima u traženim količinama, i to trenutno, ali i u predviđenoj budućnosti. I pored svih napora, nemoguće je izbeći zavisnost od energenata, jer je ova zavisnost posledica stanja postojećih izvora energenata, tranzitnih puteva i njihovog kapaciteta. Energetsku bezbednost stoga sada možemo definisati kao obezbeđivanje dovoljne količine energije od raznih snabdevača i iz različitih izvora putem široke mreže tranzitnih puteva po ekonomski prihvatljivim cenama. Kao što je već pomenuto, energenti, a posebno prirodni gas i nafta, predstavljaju temelj saradnje između Rusije i Evropske unije. To je saradnja bazirana na međusobnoj zavisnosti, što se vidi iz činjenice da 60% ruskog izvoza čini izvoz nafte, da 60% ruske nafte završi na tržištu Evropske unije i da to predstavlja 25% nafte koja se uvozi na ovo tržište. Kada je u pitanju prirodni gas, 50% ruskog gasa izvozi se u Evropsku uniju, što predstavlja 25% ukupnog uvoza prirodnog gasa u Evropskoj uniji (Evropska komisija, 2007). Štaviše, procenat uvoza nafte i gasa iz Rusije raste, što je razlog zbog koga Evropska unija želi da uspostavi energetsko partnerstvo sa Rusijom. To je način da obe strane osiguraju energetsku bezbednost. Kao što Džonson (Johnson, 2005: 257-62) navodi, ovo je u skladu sa dve glavne strategije koje Evropska unija ima na raspolaganju kako bi osigurala energetsku bezbednost i smanjila energetsku zavisnost. Prva strategija podrazumeva smanjenje potrošnje uvođenjem novih, pretežno obnovljivih izvora energije i pronalaženjem novih izvora ili snabdevača energentima. To je dugoročna strategija, dok je jedina kratkoročna strategija razvijanje bliskih odnosa i partnerstva sa glavnim snabdevačima energentima Evropske unije.

Trenutna politička strategija Evropske unije bazirana je na kombinaciji ove dve strategije, pogotovo u odnosu sa Rusijom, u kome Evropska unija pokušava da postigne neku vrstu uzajamno korisnog energetskog partnerstva. Glavni razlog ovome je, kako zaključuje Džonson (Johnson, 2005: 264), porast zavisnosti Evropske unije od ruskih isporuka gasa. To, s jedne strane, predstavlja posledicu opšteg rasta zavisnosti Evropske unije od uvoznih energenata, a s druge, porast zavisnost od ruske mreže naftovoda i gasovoda, koja ruske energente čini primamljivim Evropskoj uniji. Ovaj rast zavisnosti je najočigledniji kada je reč o uvozu gasa, jer zavisnost od uvoza gasa iz Rusije raste, s obzirom na to da većina novih država članica zavisi od

snabdevanja putem ruskih gasovoda. Gasovodi su trenutno i dalje najefikasniji način snabdevanja gasom iako ne predstavljaju prilagodljivo sredstvo i obično ograničavaju uvoznika da izabere jednog snabdevača. U bliskoj budućnosti je nemoгуće prevazići ovu vrstu zavisnosti, jer je izgradnja novih gasovoda tehnički i ekonomski zahtevan poduhvat. Uostalom, izgradnja novih gasovoda je uvek politički složen i intenzivan proces, koji ima ogromnu važnost za odnose između Evropske unije i Rusije. Današnja mreža gasovoda prisiljava obe strane da sarađuju i povećava uzajamnu zavisnost. Ovakvo stanje trajaće sve dok Rusija ne izgradi gasovode do Dalekog istoka ili dok Evropska unija ne osigura mrežu naftovoda do Centralne Azije koja će zaobići Rusiju. Upravo to je razlog što Evropska unija skoro čitavu deceniju pokušava da formalizuje energetske odnose sa Rusijom uvođenjem Energetskog čartera. Rusija, međutim, odbija da ga ratifikuje, tvrdeći da ne služi ruskim energetske interesima.

Budući da ovi odnosi nisu postavljeni na nivo koji Evropska unija želi, Korelje Van Der Lind (Correlje van der Linde, 2006: 537-8) zaključuju da se Evropska unija suočava sa iznenadnim povećanjem razlike u ponudi i potražnji, koje bismo mogli okarakterisati kao rastući poremećaj u snabdevanju energentima. Iznenadni poremećaji u snabdevanju često su posledica političkih odluka, vojnih sukoba, tehničkih neispravnosti ili prirodnih nepogoda. Postepeni poremećaji u snabdevanju energenata su, sa druge strane, posledica procesa koji ne predstavljaju iznenadne ili jedinstvene slučajeve i koji zahtevaju dugoročno planiranje i potragu za novim izvorima ili tranzitnim putevima energenata. U oba slučaja, Evropska unija mora razviti različite strategije kako bi se suočila sa obe vrste poremećaja. Pre nego što budemo definisali ove strategije, moramo izdvojiti dva glavna scenarija budućeg razvoja globalnog energetskog tržišta koji će odrediti prirodu strategija Evropske unije. Prva strategija nazvana je Tržišta i institucije (MI), a druga Regioni i imperije (RE) (Correlje in Van der Linde, 2006: 535-6). Dva scenarija ćemo označiti kao realistični i liberalni scenario. Liberalni scenario je optimističan i bazira se na pretpostavci intenzivne socijalne kulturne i ekonomske internacionalizacije i globalizacije tržišta i međunarodnih odnosa. Ovaj scenario zasnovan je na ideji intenzivne saradnje među državama i nacijama i predviđa stvaranje višestranog sistema država, koji će upravljati međunarodnom zajednicom, jačati

međunarodne institucije i liberalizovati tržišta i tržišne trendove u međunarodnoj trgovini. Realistični scenario pak ima pesimističnu perspektivu budućeg razvoja međunarodne politike i ekonomskog sistema. On predviđa podelu sveta po ideološkoj, religijskoj i državnoj osnovi. U ovom viđenju sveta različiti politički, ideološki, regionalni i strateški blokovi nalaze se u stalnom suparništvu. Različite nacionalne i regionalne bezbednosne dileme ograničavaju međunarodnu ekonomsku integraciju, dok su sve druge ekonomske aktivnosti čvrsto uređene.

Pošto ne postoji globalno tržište robe koja ima strateški značaj, trgovina je regulisana bilateralnim sporazumima sklopljenim između ovih država i blokova. Ovaj nedostatak globalnog tržišta jača blokove i njihove satelitske regione koji se uključuju u borbu za tržišta i energente. Priroda odnosa između Evropske unije i Rusije, a posebno priroda njihovog energetskog partnerstva zavisi od toga koji će scenario prevagnuti ili koje će pretpostavke biti dominantne u međunarodnoj zajednici. Prema realističnom scenariju, Rusija i Evropska unija biće dva bloka koji se takmiče za resurse i koji će međusobnu trgovinu urediti trgovinskim sporazumima, dok će prema liberalnom scenariju ova dva bloka postepeno izgraditi zajednički prostor za slobodnu trgovinu.

Bez obzira na to koji će se od ova dva scenarija ostvariti, Korelje Van Der Lind (Correlje van der Linde, 2006: 539-541) smatra da bi Evropska unija, ukoliko želi da izađe na kraj sa mogućim prekidima isporuka energenata, trebalo da razvije sledeće strategije:

- a. Prevenciju (u liberalnom scenariju važno je jačanje međunarodnih institucija i energetskih tržišta, dok su u realističkom scenariju presudni dugoročni bilateralni trgovinski sporazumi)
- b. Sprečavanje akcije (u liberalnom scenariju neophodno je jačati ulogu i moć Ujedinjenih nacija i Saveta bezbednosti kako bi ove institucije mogle da primene sankcije i odobre mirovne operacije koje će rešiti razne sukobe, dok je u realističkom scenariju neophodno raditi na razvijanju efikasnih i jakih vojnih snaga)
- c. Izolaciju (u liberalnom scenariju nije predviđena ova strategija, dok je u realističkom scenariju ovo neophodni mehanizam kontrole štete)

- d. Upravljanje u kriznim situacijama (podjednako je važno u oba scenarija i podrazumeva stvaranje strateških rezervi energenata, sisteme za smanjenu potrošnju energije itd.).

Evropska unija se, bez obzira na različite scenarije i strategije, suočava sa različitim opcijama kad je reč o njenoj energetske bezbednosti. Prva opcija je da rešavanje ovog pitanja bude ostavljeno pojedinačnim državama članicama i njihovoj sposobnosti da postignu korisne bilateralne sporazume sa državama koje proizvode energente, a koje se nalaze van delokruga same Unije. Sledeća opcija podrazumeva uspostavljanje sveobuhvatne energetske strategija Evropske unije, koja će omogućiti to da sve države članice budu sigurno i stabilno snabdevene energijom. Ovo će ujedno biti korisno i državama koje proizvode energente, jer će im sporazumi sklopljeni sa Evropskom unijom dati pristup jednom od najvećih svetskih energetske tržišta. Međutim, ovo će biti moguće samo ukoliko, kako tvrdi Korelje Van Der Lind (Correlje van der Linde, 2006: 542), Evropska unija bude razvila unutrašnje energetske tržište koje može da preboli iznenadne ili postepene poremećaje u snabdevanju i ukoliko bude koristila alternativne izvore energije koji će joj osigurati stvaranje neophodnih strateških zaliha. Uprkos tome, Evropska unija mora razviti i svoje unutrašnje i spoljašnje sposobnosti koje će joj omogućiti da, u odnosu na države koje proizvode energente, stvori sopstvenu energiju. Ovo, takođe, znači da Evropska unija mora razviti i prave vojne sposobnosti koje, u odnosu na mnoge aspekte, neće zavisiti od SAD.

Još jednu mogućnost predstavlja stvaranje regionalnog energetskeg tržišta ili geoenergetskeg prostora koji će biti fokusiran na Evropsku uniju. Mane-Estrada (Mane-Estrada, 2006: 3774-3784) tvrdi da je formiranje istinski liberalnog globalnog tržišta energenata iluzija i da je jedino moguće stvoriti zajednički geoenergetske prostor u kome potrošači, tranzitne države i države proizvođači saraduju kako bi postigli optimalne rezultate koji će odgovarati svim državama učesnicima na ovom prostoru. To bi značilo da bi Evropska unija trebalo da sa Rusijom, Kaspiskim državama i Turskom stvori takav geoenergetske prostor. Odnosi u ovom prostoru bili bi regulisani multilateralnim sporazumima i uspostavljanjem sistema u kojem bi sve države bile međusobno zavisne.

Na taj način bi sve države mogle ostvariti svoje interese i ciljeve bez pojave suparništva, nesigurnosti i tenzija. Međutim, to bi značilo da svaka država učesnica mora prihvatiti sveobuhvatnu energetska politiku. U koliko bi to bilo moguće, ove države bi morale da izbegavaju ograničene, ekskluzivne nacionalne energetske strategije.

Naravno, u obzir moramo uzeti i činjenicu da Rusija, takođe, poseduje strateške opcije u stvaranju energetske politike ili, kako to kaže Ratland (Rutland, 1999), razvojne paradigme energetske politike.

Ratland (Rutland, 1999) ih identifikuje kao sledeće:

- a. "Kuvajtski scenario" predviđa da bi energetska sektor trebalo da vrši ulogu snabdevača resursa i da bude početna tačka razvoja ruske privrede i društva
- b. "Liberalizacija" podrazumeva da bi ruski energetska sektor trebalo da bude razvijen u skladu sa tržišnim trendovima, bez državnog nadzora ili nadzora birokratije
- c. "Rentijerska paradigma" predviđa da bi energetska sektorom trebalo da upravlja upravno-politička elita, koja zahteva rente i zaradu od energetska sektora, dok energetska sektor održava monopolistički položaj u izvozu nafte i gasa
- d. "Scenario Ruski medved" podrazumeva postojanje državne kontrole nad energetska sektorom i od Rusije stvara veliku silu, koja će svoje interese ostvarivati kako u neposrednoj blizini svojih granica, tako i sa druge strane, odnosno jako daleko od njih
- e. "Pluralistička škola" predviđa stanje u kom se suparničke grupe nadmeću za kontrolu energetska sektora.

Rusija, kao država koja proizvodi energente, ima neke specifične karakteristike koje značajno jačaju njen položaj na svetskim tržištima. Ove karakteristike su (Mane-Estrada, 2006: 3778-9):

- a. Rusija ne samo da proizvodi i izvozi naftu i gas, već ih i prerađuje i rafinira. Prisutna je na raznim tržištima, i to zahvaljujući svojoj geografskoj poziciji i centralizovanoj mreži naftovoda i gasovoda. Sve ovo omogućava joj da isporučuje energente na razna tržišta poput Evrope, Bliskog istoka, Mediteranskog područja i područja Indijskog i Tihog okeana.

- b. Ona poseduje vertikalno razvijene i integrisane naftne firme, koje su u mogućnosti ne samo da razvijaju sopstvene sposobnosti, već i da ulažu u strana tržišta.
- c. Rusija je relativno razvijena industrijalizovana država sa prilično razvijenom neenergetskom privredom.
- d. Rastuća potražnja nafte i gasa u raznim delovima sveta dovela je do jačanja pozicije koju Rusija ima kao država koja proizvodi energente.

I pored navedenog, ruski energetska sektor suočava se sa mnogim izazovima i dilemama. Jedan od problema je postojanje dvostrukog sistema određivanja cena. Jedna cena važi za izvozne energente, a druga za energente namenjene domaćem tržištu. Cena energenata namenjenih domaćem tržištu smanjuje prihode koje bi energetska sektor mogao da stvori. Nezavršena tranzicija koja od komandne ekonomije treba da stvori tržišnu, kao i netransparentna privatizacija doveli su do povećanog pritiska na ovaj sektor. Takođe, ne postoji dovoljno unutrašnje političke volje da bi bile dozvoljene strane investicije. Štaviše, u poslednjih nekoliko godina bili smo svedoci re-nacionalizacije energetska sektora, kao i postojanja određenog političkog pritiska da država energetskim resursima mora upravljati uz pomoć odane upravne elite. Svi pomenuti problemi ograničavaju prenošenje tehničkog znanja i kočje razvoj energetska sektora. Nepostojanje jasnog i transparentnog pravnog okvira predstavlja, takođe, veliku smetnju daljem razvoju. I pored ovih problema, Rusija i dalje predstavlja drugog po veličini proizvođača nafte, a prvog proizvođača prirodnog gasa. Pored toga, ona poseduje i jednu od najvećih poznatih rezervi nafte i gasa. Shodno tome, Gazprom, ruski gasni monopol, postao je jedna od najvećih energetskih kompanija na svetu, koja ima nameru da svoje operacije proširi i na Evropsku uniju, što stvara dodatne probleme u odnosu između Evropske unije i Rusije (videti: Spajner, 2007: 2892). Evropska unija doživljava Gazprom kao pretnju svom energetskom tržištu i traži od Rusije da razdvoji Gazprom i da liberalizuje svoju proizvodnju prirodnog gasa. Međutim, Rusija odbija da se liši ove veoma korisne spoljopolitičke poluge. Pitanje puteva transporta je i dalje otvoreno u odnosima Evropske unije i Rusije. Paradoksalno je to da baš ovo pitanje predstavlja jedan od glavnih uzroka postojanja tenzije u odnosima između Evropske unije i Rusije. Ovo je postalo jasno tek tokom tzv. "narandžaste revolucije" u Ukrajini, odnosno

tokom sukoba nastalog oko cene gasa koji je pratio tu revoluciju. Evropska unija i Rusija počele su da traže rešenje ovog problema. Rusija je započela konstruisanje novih alternativnih cevovoda koji vode prema Evropskoj uniji i Dalekom istoku. Za Evropsku uniju najbitniji je projekat izgradnje cevovoda pod nazivom "Nort strim" (North Stream), koji ide ispod Baltičkog mora i koji će Rusiji omogućiti da izbegne treće zemlje i da gas direktno isporučuje na nemačko i zapadnoevropsko tržište. Začuđuje činjenica da je ovaj projekat okončan bilateralnim sporazumom koji su sklopile Rusija i Nemačka. Još jedan sličan projekat predstavlja projekat pod nazivom "Southern strim" (Southern Stream), koji preko Balkana vodi do Italije i koji predstavlja alternativni put za ruski gas i naftu. Ovaj projekat je, takođe, zasnovan isključivo na bilateralnim sporazumima između Rusije i zainteresovanih država. Među tim državama nalazi se i Italija, čije nacionalno energetske preduzeće ENI ima posebnu ulogu. Postoji i treći izvozni put za ruske energente – projekat pod nazivom "Blu strim" (Blue Stream) u Turskoj. Pomenuti bilateralni sporazumi ne predstavljaju pravni problem, ali su problematični u odnosu na energetske bezbednost Evropske unije. Oni postaju sve veća prepreka formiranju zajedničke energetske politike Evropske unije, pogotovo politike prema Rusiji. Razumljivo je to da države članice Evropske unije žele da zaštite svoju energetske bezbednost, ali su ovakvi sporazumi često sklopljeni tako da štete sprovođenju zajedničke energetske politike Evropske unije. Može se reći da je postupanje Nemačke i Italije u ovom slučaju tipično za gotovo sve države članice Evropske unije. (Baillie, 2006). Tržištima obe države dominiraju nacionalne energetske kompanije – nemački E.ON i italijanski ENI – koje blisko saraduju sa ruskim Gazpromom. I ENI i E.ON pokušavaju da obezbede svoj položaj na tržištu, a saradnju sa Gazpromom vide kao dobru poslovnu priliku. Obe države, međutim, ovu saradnju vide i kao način da sebi osiguraju stabilne i pouzdane isporuke energenata. Kratkoročno, ovo stvara monopolistička ili polomonopolistička tržišta, koja imaju relativno visok nivo stabilnosti i pružaju mogućnost ostvarivanja dobrih ekonomskih rezultata kompanijama koje učestvuju u projektima. Međutim, dugoročno gledano, ovi sporazumi su štetni. Oni, bez sumnje, koč stvaranje zajedničke energetske politike Evropske unije, ograničavaju izbor drugih država članica i izlažu Evropsku uniju različitim spoljašnjim pritiscima. Evropska

unija je, takođe, upletena i u energetska trku za pristup Kaspiskim i centralnoazijskim rezervama energenata (Kimmage, 2006). Ovo postaje oblast gde se odvija nova Velika igra, jer je procenjeno da se tu nalazi 5% svetskih zaliha nafte i gasa (Johnson, 2005: 274). Trka za ovim energentima postaje sve teža, jer Rusija ovu oblast smatra svojim ključnim strateškim interesom nad kojim mora da vrši direktnu ili indirektnu kontrolu. Rusija će, svakako, probati da spreči upliv zapadnog uticaja u ovu oblast ili barem da minimalizuje uticaj EU i SAD, kao i da ojača kontrolu nad izvozom nafte i gasa iz ovih regiona. Trenutno, Rusija i SAD vode najintenzivniju trku za pristup centralnoazijskim resursima, ali im se polako pridružuje i Kina. Evropska unija, međutim gubi tu trku, a cevovod koji Rusija ne kontroliše neophodan je za energetska bezbednost Evropske unije. Trebalo bi imati u vidu i to da će, u trenutku kad se otvori ruska mreža cevovoda, nestati i politička i ekonomska volja za ostvarivanje projekata cevovoda Evropske unije. Evropska unija bi trebalo da bude aktivnija i odlučnija u zaštiti svojih interesa u regionu, jer će ishod ove "igre" odrediti razvoj energetskog tržišta u bliskoj budućnosti.

Zaključak

Možemo zaključiti da, čak i u slučaju da na odnose između Evropske unije i Rusije utiče visok stepen međusobne zavisnosti u kome se nalaze, to ne mora značiti da su njihovi odnosi harmonični. Pošto je spoljna i energetska politika Rusije postala više nalik politici koju predviđa realistični scenario, a energetska razvoj Rusije nalik razvoju koji se odvija mešovitim scenarijima "Ruski medved" i "Kuvajtskog" scenarija, Evropska unija bi trebalo da osmisli jasnu i dalekosežnu strategiju odnosa sa Rusijom, čiji će naglasak biti na energetska bezbednosti. Evropska unija bi trebalo da oformi zajedničku politiku prema Rusiji, koja bi zblížila spoljne nacionalne politike sa postojećom zajedničkom politikom, što je veoma značajno za odnose i saradnju Evropske unije i Rusije. Ključno je to da Evropska unija bude jednoobrazna u svojim reakcijama na pragmatičnu spoljnu politiku Rusije. Pojedinačne države članice trebalo bi da zaborave svoje sebične, kratkoročne interese radi postizanja boljih zajedničkih rezultata u budućnosti. To ne znači da bi Evropska unija trebalo da zanemaruje ruske

interese. Naprotiv, trebalo bi da ih uzme u obzir, ali i da jasno ukaže na svoje interese. Drugim rečima, trebalo bi da EU kaže Rusiji gde se nalazi linija od koje neće odstupiti. Štaviše, Evropska unija bi, u pokušaju da dobije pristup široko rasprostranjenim izvorima energije, trebalo da bude aktivnija i da donosi odluke u skladu sa svojim interesima. To ne mora obavezno da implicira na sukob sa drugim državama, ali EU svakako ne bi trebalo da dozvoli drugim zemljama da steknu monopol nad izvorima energije koji su za nju od vitalnog značaja. U tom smislu, Evropska unija bi uglavnom trebalo da koristi svoj "mek" pristup sili, kao i status koji uživa u ovim delovima sveta. Dugoročni strateški optimum za Evropsku uniju bio bi stvaranje zajedničkog geoenergetskog prostora, u koji bi bili uključeni svi veliki proizvođači energije značajni za Evropsku uniju. U ovaj prostor bile bi uključene i države kroz koje se vrši tranzit energenata, kao i države potrošači.

Na ovaj način mogle bi biti izbegnute tenzije, pa bi svi koji su u ovaj proces uključeni, mogli da ostvare veću korist. Pošto je ovo jedino moguće ostvariti u dužem vremenskom periodu, kratkoročno bi Evropska unija, prilikom obezbeđivanja svoje energetske bezbednosti, trebalo da bude sebičnija nego što je sada.

Literatura

1. Baillie, R. "Europe seeks secure energy supply as Russia turns up heat." *Jane's Intelligence Review* 18 (12), 2006: 6-10.
2. Correlje, A. and van der Linde, C. "Energy supply security and geopolitics: A European perspective." *Energy Policy* 34. 2006: 532-543.
3. European Commission. Final report on the the Green Paper "Towards a European strategy for the security of energy supply." 2002. http://ec.europa.eu/comm/energy_transport/livrevert/financial/report_en.pdf, 20 .8. 2007.
4. European Commission. Report on the Green Paper on Energy. 2004.
5. European Commission. Treaty of Amsterdam (1997/99). <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/a19000.htm>, 11. 4. 2007.
6. European Commission. The EU's relations with Russia-Overview. 2007. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm, 18. 4. 2007.
7. European Commission. Country Strategy Paper 2007-13, Russian Federation. 2007. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/14.8.2007.

8. Johnson, D. "Eu-Russian Energy Links: A Marriage of Convenience?." *Government and Opposition*, 40(2), 2005: 256-77.
9. Karaganov, S. "The future of Russia and EU." *RIA Novosti*, 2007a. www.en.rian.ru/analysis/20070302/61461003-print.html, 18.4.2007.
10. Karaganov, S. "Russia holding out for a better deal with the EU." 2007b. www.en.rian.ru/analysis/20070410/63422525-print.html, 18. 4. 2007.
11. Kimmage, D. "Energy-hungry countries line up for central Asian reserves." *Jane's Intelligence Review* 18 (12), 2006: 11-15.
12. Lavrov, S. "Russias foreign policy independence-implicit imperative." *RIA Novosti*. 2007. www.en.rian.ru/analysis/20070122/59504419-print.html, 18.4.2007.
13. Mane-Estrada, A. "European Energy Security: Towards the creation of the Geo-energy space." *Energy Policy* 34, 2006: 3773-3786.
14. Rutland, P. "Oil, Politics and Foreign policy. in *The Political Economy of Russian Oil*. Lanham, ed. V. Lane D. MD, Rowman and Littlefield, 1999: 163-88.
15. Spanjer, A. "Russian gas price reform and EU-Russia gas relationship: incentives, consequences and European security of Supply." *Energy Policy* 35, 2007: 2889-2898.
16. Walker, M. "The New European Strategic Relationship." *World Policy Journal* 16 (2), 1999. <http://proquest.com> , 21. 3. 2007.

Preveo sa engleskog na srpski jezik Ivan Kovanović

Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi¹

Jelena Radoman

UDK: 327.5656(4-12); 351.74/.78(4-12)

Sažetak

Predmet ovog rada su regionalne bezbednosne inicijative u Jugoistočnoj Evropi. Predstavićemo inicijative koje su bile predmet našeg istraživanja, kriterijume prema kojima smo istraživali izabrane inicijative, kao i glavne nalaze do kojih smo došli tokom našeg istraživanja. Cilj nam je bio da na osnovu stečenih uvida razmotrimo efikasnost i domete rada inicijativa u ovom regionu. Smatramo da je opravdano pokušati utvrditi doprinos koji postojanje i rad regionalnih inicijativa daju bezbednosnoj stabilizaciji i normalizaciji regiona.

Ključne reči: regionalne inicijative, bezbednost, Jugoistočna Evropa, evroatlantske integracije

Regionalne inicijative koje su bile predmet istraživanja i kriterijumi istraživanja

Autori istraživanja su sledeće inicijative smatrali relevantnim:

- Pakt stabilnosti Jugoistočne Evrope (Stability Pact for Southeastern Europe, SPSEE)
- Inicijativa za Jugoistočnu Evropu (South East Europe Initiative, SEEI)
- Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (Southeast Europe Cooperative Initiative, SECI)
- Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (South-East European Cooperation Process, SEECP)
- Klirinška kuća Jugoistočne i Istočne Evrope za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja (South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons, SEESAC)

¹ Istraživači Beogradske škole za studije bezbednosti Centra za civilno-vojne odnose iz Beograda, Jelena Radoman, Jelena Petrović i Miljan Fillimonović, autori su rada „Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi“. Jelena Radoman je predstavila glavne nalaze tog rada na međunarodnoj konferenciji „Bezbednosna saradnja na Zapadnom Balkanu“, Skoplje, 10. 9. 2006.

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

- Proces saradnje ministara odbrane Jugoistočne Evrope (Southeastern Europe Defense Ministerial, SEDM)
- Proces stabilizacije i pridruživanja (Stabilization and Association Process, SAP)²
- Jadransko-jonska inicijativa (Adriatic Ionian Initiative, AII)
- Centralnoevropska inicijativa (Central European Initiative, CEI)
- Crnomorska ekonomska saradnja (Black Sea Economic Cooperation, BSEC)³
- Američko-jadranska povelja (USA-Adriatic Charter, AC).

Navedene inicijative analizirane su u odnosu na sledeće kriterijume:

- nastanak
- učesnike
- ciljeve
- polja delovanja
- metode i sredstva realizacije
- finansiranje
- mehanizme kontrole i
- međusobnu saradnju.

Glavni nalazi

Najstarija inicijativa koju smo analizirali je Centralnoevropska inicijativa (CEI), formirana novembra 1989. godine. CEI predstavlja forum političke saradnje, koji je najpre okupio zemlje Centralne, a zatim i zemlje Jugoistočne i Istočne Evrope.⁴

Većina navedenih inicijativa nastala je 1996. i 1999. godine. Tri regionalne inicijative formirane su 1996. godine: Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECF), kao jedini okvir političke saradnje zemalja Jugoistočne Evrope čije je kreiranje inicirao region (Bugarska), Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (SECI) i Proces saradnje ministara odbrane Jugoistočne Evrope (SEDM). Druge dve inicijative, SECI i SEDM, nastale su na inicijativu SAD. Prilikom nastanka ove tri inicijative pažnja je pre svega bila usmerena na to da one imaju regionalni pristup. Nakon okončanja ratova na prostoru bivše Jugoslavije bilo je jasno da je odgovornost za

² Iako Proces stabilizacije i pridruživanja predstavlja program EU, a ne regionalnu inicijativu, ipak je uključen u analizu, zato što ima regionalni pristup i zato što uključuje sve države regiona.

³ BSEC je 1998. godine prešla u regionalnu međunarodnu organizaciju, ali smo je uvrstili među regionalne inicijative, jer je veliki broj analiziranih inicijativa tretira kao takvu.

⁴ Članice CEI saraduju u ukupno 18 oblasti (poljoprivreda, civilna zaštita, borba protiv organizovanog kriminala, prekogranična saradnja i lokalni razvoj, kultura, obrazovanje, energija, zaštita životne sredine, razvoj ljudskih resursa, informacije i mediji, informacione tehnologije, migracije, manjine, nauka i tehnologija, mala i srednja preduzeća, turizam, transport, mladi).

<http://www.ceinet.org/main.php?pageID=4> 29. 9. 2006.

mir zajednička, a da izglede da uspeju imaju samo oni projekti koji uključuju sve one aktere od kojih mir najviše zavisi.

Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope (SP) formiran je 1999. godine. Nastanak ove inicijative pokazao je da su se spoljni subjekti opredelili za dugoročnu strategiju prevencije sukoba umesto za prosto i naknadno rešavanje konflikata. Evropska unija je iste godine (1999) lansirala inicijativu pod nazivom Proces stabilizacije i pridruživanja (SAP). Kao i prilikom iniciranja SP, tako se i prilikom formiranja SAP pošlo od uverenja da su regionu, kao pretpostavke mira i stabilnosti, nužno potrebne stabilne demokratske institucije, vladavina prava i tržišna ekonomija. Za vreme NATO intervencije na Kosovu 1999. godine, Alijansa je tokom samita u Vašingtonu lansirala Inicijativu za Jugoistočnu Evropu (SEEI). Reč je o skupu programa i inicijativa usmerenih ka promociji regionalne saradnje i dugoročne stabilnosti na Balkanu. Odatle SEEI predstavlja nastavak saradnje NATO sa zemljama regiona, koji ova organizacija razvija putem programa "Partnerstvo za mir". Među članicama SEEI bile su i države sa kojima NATO do tada nije imao institucionalizovanu saradnju – Bosna i Hercegovina i Hrvatska. Time NATO uspostavlja saradnju sa svim zemljama osim sa SRJ.

- Nakon 2000. godine formirane su nove – ili su kao posebni projekti proizašle iz starih – inicijative koje imaju konkretniji i uži plan aktivnosti, a iste dugoročne ciljeve – postizanje mira, stabilnosti, bezbednosti, prosperiteta regiona saradnjom zemalja regiona (SEESAC, SEEGROUP, SEECAP).
- U radu regionalnih inicijativa učestvuju sve države regiona, bez izuzetaka. Pošto uslove za uclanjenje u regionalnu inicijativu nije teško ispuniti, sve države regiona članice su više inicijativa. U njihovom radu, međutim, učestvuju i države koje su van regiona (Sjedinjene Američke Države, Turska, Rusija, Ukrajina...). One su, zapravo, pokretači nastanka inicijativa, ali i aktivni učesnici u njihovom daljem radu, odnosno u formulisanju prioriteta i finansiranju njihovog rada. Vanregionalni akteri nastanka i rada regionalnih inicijativa su i međunarodne organizacije (Evropska unija, NATO, Ujedinjene nacije, OEBS, OECD, UNHCR). U radu regionalnih inicijativa učestvuju i međunarodne finansijske institucije (Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Evropska banka za obnovu i razvoj), obezbeđujući finansijsku podršku za njihov rad.

Prema proklamovanim ciljevima, inicijative u Jugoistočnoj Evropi su jednoznačno usmerene ka postizanju mira, stabilnosti, bezbednosti i ekonomskog razvoja regiona. Zajedničko većini inicijativa je i insistiranje na saradnji zemalja regiona, kojom proklamovani ciljevi, uz podršku vanregionalnih subjekata (EU, SAD, NATO), jedino mogu i biti ostvareni. Dugoročno postavljeni ciljevi konkretizovani su na nižim organizacijskim nivoima. Tako je u okviru SP nastao čitav niz posebnih programa i inicijativa usmerenih ka postizanju kratkoročnijih i uže postavljenih ciljeva – Inicijativa Pakta stabilnosti protiv organizovanog kriminala (SPOC), Inicijativa Pakta stabilnosti protiv korupcije (SPAI), Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbeglice (MARRI Regionalni forum) Regionalni centar za pomoć pri kontroli oružja, verifikaciji i implementaciji (RACVIAC)...

Navedene regionalne inicijative imaju sledeće oblasti delovanja (u zagradi je naveden broj inicijativa koje u svojim programima navode pomenutu oblast):

- reforma sektora bezbednosti (3)
- kontrola lakog i malokalibarskog oružja (3)
- sprečavanje katastrofa (3)
- borba protiv organizovanog kriminala (9)
- borba protiv korupcije (4)
- migracije, azil i izbeglice (4)
- policijska saradnja (4)
- prekogranična saradnja (9)
- upravljanje krizama (2)
- borba protiv terorizma (5)
- zaštita životne sredine (5)
- energija (6).

Metode i sredstva delovanja analiziranih inicijativa su u neposrednoj vezi sa strukturom inicijativa. Organizacija aktivnosti u okviru regionalnih inicijativa ima elemente redovnosti, ali i elemente rada na *ad hoc* osnovi. Inicijative sa širokim područjem aktivnosti (CEI, BSEC) imaju stalne organe. Oni redovno godišnje zasedaju (godišnji sastanci šefova vlada CEI zemalja – CEI Samit⁵ i plenarne sednice Parlamenta BSEC koje se održavaju dva puta godišnje) i na tim zasedanjima donose smernice političkih i ekonomskih aktivnosti inicijativa. Neinstitucionalizovane saradnje poput

⁵ Šefovi vlada zemalja članica na godišnjim sastancima usvajaju političke smjernice za rad CEI. Ministri spoljnih poslova na svojim godišnjim sastancima donose odluke o organizaciji rada CEI. Inicijativa funkcionise i održavanjem sastanaka ministara ekonomije i ministara određenih resora. Komitet nacionalnih koordinatora nadležan je za sprovođenje CEI programa i projekata.

<http://www.ceinet.org/main.php?p?pagelD=15>
29. 9. 2006.

SEECIP održavaju i redovne godišnje sastanke na nivou šefova država i vlada ili, poput AII i SEDM⁶, predviđaju održavanje redovnih sastanaka, ali na nižem, ministarskom nivou. Pitanja koja imaju niži stepen opštosti, kao i ona za koja je potrebno specijalizovano znanje predmet su rada užih radnih grupa. One mogu biti stalne ili imati *ad hoc* karakter (na primer, radna grupa SECI Regionalnog centra za suzbijanje prekograničnog kriminala).

Postoje tri osnovna modela finansiranja regionalnih inicijativa. Prema prvom modelu, rad regionalne inicijative u potpunosti finansira jedna ili više međunarodnih organizacija. Države samostalno ili zajednički podnose predloge projekata (primer su donatorske konferencije SP). Prema drugom modelu, projekte u okviru regionalne inicijative zajednički finansiraju države učesnici u radu inicijativa i međunarodni akteri (primer su SEEI, AC). Konačno, najmalobrojnije su regionalne inicijative koje imaju sopstvene fondove iz kojih se finansiraju projekti i rad inicijative. Primer za to je CEI.

U dokumentima regionalnih inicijativa predviđena su tela i procedure za vršenje nadzora, kontrole i procene aktivnosti. Međutim, predviđeno je samo njihovo formiranje, ali nije precizirana njihova nadzorna i kontrolna funkcija. Jedan od mehanizama sprovođenja kontrole jeste obaveza inicijative da telu koje je odobrilo sprovođenje projekta podnosi periodične izveštaje o svojim aktivnostima.

Međusobna saradnja jedan je od najuspešnijih aspekata rada regionalnih inicijativa. Odvija se u više formi. Jedna od njih je punopravno učestvovanje jedne ili više inicijativa u radu druge inicijative. Primer međusobne saradnje predstavlja i postojanje obostranog prava članica inicijativa da prisustvuju na zasedanjima druge ili drugih inicijativa (CEI i SP su gosti SEECIP). Primer iz prakse regionalnih inicijativa je i postojanje partnerskog statusa srodnih inicijativa (partneri SPO su: BSEC, CEI, SECI i SEECIP).

Zaključak

Iz prethodnih nalaza stekli smo uvid u broj regionalnih inicijativa, oblasti saradnje koje ulaze u opseg njihovih aktivnosti, kao i u njihove međusobno isprepletane nadležnosti. Takođe smo utvrdili da većina postojećih regio-

⁶ Ugovorom iz 2000. godine formiran je SEDM Coordination Committee (SEDM-CC) nadležan za koordinaciju aktivnosti u okviru SEDM.

nalnih inicijativa u Jugoistočnoj Evropi formalno ima iste ciljeve: postizanje i očuvanje mira i stabilnosti u regionu kako bi bile stvorene pretpostavke za ekonomski i opšti razvoj u sklopu evroatlantskih integracija regiona. Prilikom ostvarivanja postavljenih ciljeva postoji intenzivna međusobna saradnja regionalnih inicijativa, kao i saradnja sa međunarodnim organizacijama. Na osnovu svega toga postavlja se pitanje da li je postojanje relativno velikog broja inicijativa koje imaju iste ili slične ciljeve dokaz uspeha strategija za stabilizaciju i razvoj regiona ili je to pokazatelj nepostojanja adekvatnog i sveobuhvatnog pristupa bezbednosnim, političkim i ekonomskim problemima u ovom delu Evrope.

Činjenica da te procese saradnje uglavnom iniciraju spoljni akteri govori o tome da zemlje regiona nemaju dovoljno kapaciteta za samostalno uspostavljanje mehanizama pomoću kojih bi zajedno radile u korist postizanja mira, stabilnosti i razvoja regiona. Istovremeno, zemlje regiona pokazuju spremnost da se uključe u rad uspostavljenih inicijativa. Sve one deklarativno izražavaju visok stepen motivisanosti i spremnosti za uspostavljanje saradnje uopšte, kao i za uspostavljanje saradnje koja će biti u formi rada regionalnih inicijativa. Očekivana dobit bi pri tome trebalo da bude politička, jer bi se zemlje promovisale kao aktivni i na saradnju spremni partneri. Time se ispunjava jedan od osnovnih zahteva evroatlantske zajednice: regionalna integracija predstavlja preduslov evroatlantskih integracija. To što učestvovanje u radu regionalnih inicijativa ne iziskuje mnogo troškova može biti jedan od razloga njihove mnogobrojnosti, ali i razlog visoke spremnosti zemalja regiona da učestvuju u njihovom radu. Međutim, oni mogu biti i uzrok izostanka konkretnijih efekata njihovog postojanja.

Većina regionalnih inicijativa u Jugoistočnoj Evropi nastala je prema zamisli spoljnih aktera (SAD, EU, NATO) ili kao rezultat njihove inicijative. Primer jedine inicijative kreirane na predlog države iz regiona predstavlja SEECP. Iako je među osnovnim ciljevima pojedinih inicijativa (SEECP, SECI, SEEL, SEDM) prilikom njihovog nastanka navedeno osposobljavanje zemalja regiona za samoinicijativnu saradnju iz koje će proizaći konkretne aktivnosti, one su ipak bile instrumenti spoljne politike koju su njihovi idejni tvorcii sprovodili u regionu. Dalji razvoj uspostavljene saradnje, planovi za stvaranje pojedinačnih projekata i njihova finansijska podrška

bili su u nadležnosti začetnika rada inicijative. Međutim, sve je izraženije nastojanje da zemlje regiona preuzmu vođstvo u već začetim i razuđenim aktivnostima, ali da time, shodno svojim mogućnostima, preuzmu i veći dio finansijske odgovornosti za sprovođenje aktuelnih i budućih programa.⁷

Značajniji učinak regionalnih inicijativa i veći doprinos stabilizaciji i normalizaciji situacije u regionu moguće je očekivati tek sa promenom odnosa, kako zemalja Jugoistočne Evrope tako i „spoljnih“ aktera, prema toj formi međunarodne saradnje. Od zemalja regiona očekuje se da preuzmu „vlasništvo“ nad uspostavljenim inicijativama, u kojima će same formulisati prioritete rada i usmeravati sopstvene aktivnosti. Na taj način, regionalne inicijative postale bi autonomni instrumenti demokratizacije regiona.

⁷ Stability Pact, Core Objectives for 2005; Core Objectives for 2006 <http://www.stability-pact.org/about/default.aspx>

Stability Pact, Annual Report 2005 25. 8. 2006.

<http://www.stabilitypact.org/rt/RT%20Prague-AR2005%20final.pdf>

Bezbednosna saradnja u Jugoistočnoj Evropi – lokalne inicijative nasuprot inicijativa sponzorisanih spolja

Sandro Knezović

UDK: 327.56::351.88(4-12)

Sažetak

Autor članak započinje ističući novu realnost međunarodnih odnosa – globalizaciju – koja ubrzano menja međunarodno bezbednosno okruženje.

Nove tehnologije doprinele su povećanju međusobne zavisnosti i povezanosti širom sveta, tako da tradicionalni koncept bezbednosti, zasnovan na vojnim snagama i teritorijalnoj odbrani, više ne predstavlja ključni instrument prilikom rešavanja bezbednosnih pitanja. Stoga bi i on trebalo da dobije nove dimenzije, kao što je, na primer, ljudska bezbednost. Ona bi podrazumevala unutrašnju političku i socijalnu stabilnost, delotvornost i transparentnost demokratskih političkih institucija, održivost ekonomskog razvoja, kao i stalan pristup građana informacijama, koje bi posebno bilo ostvareno obrazovanjem.

Kada su u pitanju rizici i pretnje koje postoje u globalizovanom svetu, autor ističe da smo suočeni sa novim rizicima i pretnjama, kao što su organizovani kriminal, terorizam, ekološke i demografske katastrofe. Stoga, on iznosi da je ključni element za suočavanje sa ovim rizicima i pretnjama kvalifikovani ljudski kapital. On naglašava da se ovo umnogome odnosi na region Jugoistočne Evrope i detaljno elaborira ovo pitanje.

Autor, takođe, analizira međunarodne inicijative i regionalni odgovor na pretnje bezbednosti u regionu, stavljajući poseban naglasak na ulogu Evropske unije. On ističe da bi međunarodna zajednica trebalo postepeno da smanjuje svoju sponzorsku funkciju i da istovremeno jača lokalne administrativne i demokratske vlasti.

Svoj rad završava govoreći o perspektivama daljeg razvoja Jugoistočne Evrope i dajući preporuke za naredni period.

Ključne reči: bezbednost, Jugoistočna Evropa, globalizacija, Evropska unija, demokratizacija, saradnja, društvo utemeljeno na znanju.

*Autor je istraživač na Institutu za međunarodne odnose
u Zagrebu, Hrvatska*

Uvod: Bezbednosni izazovi u eri globalizacije

Globalizacija, shvaćena u smislu brzog razvoja i širenja informacionih tehnologija, predstavlja savremenu realnost međunarodnih odnosa, koja ubrzano menja međunarodno bezbednosno okruženje. Nove tehnologije doprinele su povećanju međusobne zavisnosti i povezanosti zemalja, što znači da se konflikti ili ekonomske krize u raznim delovima sveta više ne čine tako dalekim. Naprotiv, oni imaju ogroman uticaj jedni na druge.

Granice nisu više toliko čvrste i nacionalnoj državi je sve teže da kontroliše protok dobara, ljudi, informacija i oružja preko svojih granica, što implicira na to da tradicionalni koncept bezbednosti, zasnovan na vojnim snagama i teritorijalnoj odbrani, više ne predstavlja ključni instrument prilikom rešavanja bezbednosnih pitanja. Stoga bi on trebalo da dobije nove dimenzije, kao što je, na primer, ljudska bezbednost. Novo shvaćanje bezbednosti bi tako podrazumevalo postizanje unutrašnje političke i socijalne stabilnosti, delotvornost i transparentnost demokratskih političkih institucija, kvalitetnu održivost ekonomskog razvoja, kao i stalan pristup građana informacijama, koje bi posebno bilo ostvareno obrazovanjem.

U današnje vreme, glavne izvore nestabilnosti u svetu predstavljaju ekonomska pitanja i politička nestabilnost novih demokratija. Stoga bi uspostavljanje novog multilateralnog bezbednosnog sistema podrazumevalo da u njega budu uključene i reformisane države, zajedno sa zapadnom institucionalnom mrežom, kao i da budu povezani nacionalni, multinacionalni i međunarodni nivoi bezbednosti.

Kada su u pitanju rizici i pretnje koje postoje u globalizovanom svetu, potrebno je istaći da smo u današnje vreme, iako još uvek postoje tradicionalne pretnje (ratovi unutar i između država, etnički sukobi, nuklearno oružje ...), suočeni sa novim pretnjama, povezanim sa upotrebom novih tehnologija ili sa porastom uticaja netradicionalnih pretnji (organizovani kriminal, terorizam, ekološke i demografske katastrofe).

Kvalifikovani ljudski kapital predstavlja ključni element suočavanja sa savremenim izazovima. Usmeravanje napora ka uvođenju i širenju novih tehnologija, kao i ka razvoju ljudskih resursa, moglo bi dovesti do povećane delotvornosti suočavanja sa tradicionalnim i netradicionalnim pretnjama.

Pojam "društvo utemeljeno na znanju" ističe kolika je važnost ljudskog kapitala i koliki značaj u modernim društvima imaju nematerijalne vrednosti, kao što su znanje i posedovanje informacije.

Kao što je ranije pomenuto, nacionalna bezbednost više ne zavisi samo od vojno-odbrambene snage jedne države, već i od njene sposobnosti da obezbedi ekonomski, politički, naučni, tehnološko-tehnički i socijalni razvoj. Ovo se umnogome odnosi na region Jugoistočne Evrope.

Pregled reformi sprovedenih u oblasti odbrane u Jugoistočnoj Evropi

Države u regionu Jugoistočne Evrope su tokom reforme bezbednosnog sektora suočene sa većim izazovima nego što je to slučaj sa ostalim postkomunističkim državama Centralne Evrope. Prisustvo međunarodnih snaga i uprave znači da reforme mogu biti završene samo ukoliko idu ruku pod ruku sa relokalizacijom vlasti. „Nove pretnje“ tranziciji široko su rasprostranjene, a regionalni faktori utiču na nacionalni progres.

Pomoć koju pružaju NATO i Evropska unija predstavlja glavnu polugu spoljnog sveta za sprovođenje reformi na Zapadnom Balkanu. Takva situacija ima svoje prednosti, ali istovremeno predstavlja i rizik, čineći progres u regionu Zapadnog Balkana zavisnim od spoljne podrške i pritiska, što utiče na to da on ne bude dovoljno lokalno utemeljen.

Nova reformska agenda prisutna širom regiona predstavlja poboljšanje u odnosu na ratne uslove, ali ostvareni napredak može ugroziti smanjivanje obima donatorske pomoći. Prepreku još uvek predstavlja i neusavršena međunarodna koordinacija. Spoljnom svetu treba još dosta vremena i strpljenja kako bi osigurao to da rezultat reformi ne bude samo davanje zasluženog mesta demokratskim institucijama, već da to bude postignuto demokratskim metodama i uz adekvatno lokalno vlasništvo nad tim procesom.

Uslovi u regionu su se znatno promenili nakon raspada bivše Jugoslavije, tako da ovaj region više ne predstavlja "crnu rupu" evropske bezbednosti i direktnu pretnju susednim zemljama. Mogućnost da među ovim zemljama dođe do bilo kakvog vojnog napada danas je eliminisana zajedno sa mo-

gućnošću sprovođenja bilo kakve regionalne vojne akcije. Paradoksalno je to da nisu eliminisane opasnosti koje remete bezbednost ovog regiona i pored toga što su međunarodne oružane snage još uvek prisutne i što su postojali pokušaji da ovi odnosi budu poboljšani. Nacionalistička osećanja, etnički sukobi, ksenofobija i veliki ekonomski problemi još uvek predstavljaju deo političke realnosti ovog regiona, što pitanja bezbednosti čini još više povezanim sa nacionalističkim, verskim ili socijalnim faktorima. Takođe, potrebno je istaći i nove preovlađujuće izazove za regionalnu bezbednost, kao što su postojanje organizovanog kriminala, korupcije, sive ekonomije i ostalih deformacija koje su eskalirale tokom i posle rata. Oni predstavljaju glavni razlog zabrinutosti za bezbednosnu situaciju u predstojećim godinama.

Iako su ovi problemi postojali i u bivšoj Jugoslaviji, oni su nakon njenog raspada eskalirali, zahvaljujući činjenici da je represivni mehanizam koji ih je održavao na prihvatljivom nivou prestao da postoji, kao i činjenici da novonastale države nisu uspele da uspostave mehanizme koji bi omogućili funkcionisanje vladavine prava.

I pored postojanja pomenutih poteškoća, ohrabruje zapažanje da region, iako pod međunarodnim pritiskom, generiše zajedničku viziju budućnosti poštujući nezavisnost novonastalih zemalja, odnosno punopravno članstvo u Evropskoj uniji.

Uzimajući u obzir sveobuhvatnost procesa evropskih integracija koji je u toku (a koji podrazumeva ispunjavanje političkih, ekonomskih i administrativnih kriterijuma, kao i ispunjavanje obaveza preuzetih u okviru Procesu stabilizacije i pridruživanja za zemlje u regionu), možemo reći da uslovi postavljeni zemljama u procesu pristupanja Evropskoj uniji predstavljaju neku vrstu svoda pod kojim se, pored onih koji se odnose na bezbednost, nalazi i veći deo ogromnog niza aspekata potrebnih za projekciju budućnosti Jugoistočne Evrope.

Međunarodne inicijative i regionalni odgovor na bezbednost u regionu

Tranziciona ekonomija koju karakterišu slobodna trgovina i industrija povezuje ljude preko granica država, povećavajući tako interes država za uspostavljanje i održavanje sa-

radnje i mira. Regionalna saradnja sastavni je deo priprema za integraciju u evropske strukture.

Evropska unija je insistirala na pobolšanju odnosa zemalja koje su bile učesnice nedavnih sukoba, ne samo zato što ona ohrabruje i podržava ekonomski razvoj, već i zato što je garant stabilnosti i bezbednosti u regionu. Ovo može biti postignuto samo saradnjom i zajedničkim delovanjem. Cilj je da zemlje regiona razviju bolje odnose na svim poljima. To bi dovelo do prevazilaženja sukoba koji su proisticali iz same prirode odnosa u prošlosti, kao i do unapređenja međusobnog razumevanja. Krajni cilj je promovisanje boljih odnosa i obezbeđivanje uslova u kojima bi građani ovih zemalja mogli da žive u stvarnom i trajnom miru, oslobođeni svih bezbednosnih pretnji ili pokušaja ugrožavanja bezbednosti.

Jugoistočna Evropa je heterogeni region, sastavljen od velikog broja različitih naroda, kultura i veroispovesti koji funkcionišu na relativno malom prostoru. Iako je bitno priznati razlike u političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim aspektima ovih država, treba istaći da one imaju dovoljno toga zajedničkog da stvore čvrste osnove za saradnju. Posvećenost bilateralnoj i regionalnoj saradnji, posebno radi unapređivanja integracije u evroatlantske strukture, ostaje važan zajednički interes ovih zemalja. Regionalna saradnja služi ovim zemljama kao katalizator njihovih težnji da se integrišu u ove šire strukture.

Podržavajući regionalne inicijative za ostvarivanje saradnje (Savet zemalja Baltičkog mora, Višegradska grupa, Crnomorska ekonomska saradnja) u ovom delu Evrope, a posebno uzevši u obzir nedavne sukobe, Evropska unija je odlučno insistirala na uspostavljanju i održavanju regionalne saradnje kao na preduslovu za razvijanje bilo kakvog vida odnosa između zemalja regiona i Evropske unije. Definišući gore pomenutu regionalnu saradnju kao alternativu stanju nestabilnosti, Evropska unija jasno ističe svoj glavni cilj: unapređenje saradnje između zemalja suseda i uspostavljanje pogodne klime za postojanje dugoročnog mira i održivog razvoja.

Prva inicijativa Evropske unije čiji je cilj bila stabilizacija Jugoistočne Evrope pokrenuta je u decembru 1996. godine. Poznata kao "Rojamonski proces", ova inicijativa imala je cilj da pruži podršku implementaciji Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Evropska unija se 1997. godine zalagala za regionalni pristup, uspostavljajući političke i ekonomske preduslove za ostvarivanje bilateralnih odnosa sa pet zemalja u regionu. Ovi uslovi saradnje podrazumevali su poštovanje demokratskih principa, ljudskih prava i vladavine prava, zaštitu manjina, sprovođenje reforme tržišne ekonomije i regionalnu saradnju.

Tokom 1999. godine, Evropska unija je podsticala sprovođenje reformi u regionu. Njihovo sprovođenje trebalo je da posluži kao preduslov za pridruživanje Evropskoj uniji. Postalo je evidentno da zemlje u regionu treba da uspostave međusobne bilateralne i multilateralne odnose i stoga je Evropska unija pokušala da pokrene „regionalno multilateralno oruđe“ pod nazivom „Pakt stabilnosti“.

Pokrenut 1999. godine, „Pakt stabilnosti“ je bio inicijativa koja je okupila kako države Evropske unije, tako i druge partnerske države radi uspostavljanja mira, stabilnosti i ekonomskog razvoja na Balkanu.

Temelj pristupa Evropske unije Jugoistočnoj Evropi nakon postkosovske krize bilo je uvođenje Procesu stabilizacije i pridruživanja. Ovaj proces promoviše stabilnost u regionu, potpomaže bliže povezivanje zemalja Jugoistočne Evrope sa Evropskom unijom i, konačno, pomaže zemljama u pripremanju za učlanjenje u Evropsku uniju. Pojedinačni modaliteti Procesu stabilizacije i pridruživanja realizuju se putem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, koji bi naposljetku svaka od zemalja Jugoistočne Evrope trebalo da potpiše sa Evropskom unijom.

Politički značaj Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju je u tome što on državi potpisnici daje status potencijalnog kandidata, nudeći joj tako ključ za pridruživanje Evropskoj uniji. Uspostavljenje regionalne saradnje važan je deo svake inicijative Evropske unije i predstavlja jedinu alternativu stanju nestabilnosti u regionu.

Bezbednosna strategija Evropske unije, koju je prvo izradio Havijer Solana a koju je kasnije usvojio Savet Evrope, fokusirana je ne samo na otklanjanje pretnji koje ugrožavaju bogata društva (na primer, terorizam), već i na otklanjanje onih pretnji (na primer, sukobi, bolesti, ekološki kolaps i nerazvijenost) koje štete slabima društvima. U strategiji je predloženo da proširena Evropska unija treba aktivno da širi bezbednosnu filozofiju saradnje koja svima donosi boljitak. Ona

to ne treba da čini samo zato što bi time mogla unaprediti stabilnost i samim tim zaštititi sopstvenu teritoriju, već i zato što bi na taj način pomogla državama u svom susedstvu i približila im trenutak kada bi mogle da razmišljaju o pristupanju Evropskoj uniji. Strategija kao poslednje sredstvo, čak i u kontekstu sopstvene zaštite, definiše upotrebu sile, jer to više nije adekvatan način rešavanja problema, tj. „novih pretnji“.

Međunarodna zajednica bi trebalo postepeno da smanjuje svoju sponzorsku funkciju i da istovremeno jača lokalne administrativne i demokratske vlasti. Zemlje Jugoistočne Evrope bi konačno trebalo da razumeju i prihvate činjenicu da saradnja treba da zameni sve vrste sukoba. Odnosno, one ne treba da se oslanjaju na sukobe kao na sredstvo rešavanja problema, već da budu spremne da prihvate sve oblike saradnje. Međunarodnoj zajednici ostaje da podrži ove napore.

Perspektiva daljeg razvoja Jugoistočne Evrope

Politička nestabilnost, nastala kao posledica nedavnih sukoba i poteškoća u procesu tranzicije, ostaje glavno obeležje regiona. Slabe države predstavljaju veliki problem zbog postojanja paralelnih struktura, kao i zbog postojanja međunarodnih tela sa nezapamćenom količinom moći. Sprovođenje političkih i ekonomskih reformi u tranzicionim zemljama, kao i postojanje korupcije i organizovanog kriminala u velikoj meri doprinose ekonomskom slabljenju. Kao značajan aspekt organizovanog kriminala treba istaći i trgovinu oružjem i drogama, ilegalnu migraciju i trgovinu ljudima. Otklanjanje ovih pretnji treba da bude na vrhu liste prioriteta regionalne saradnje.

Ukratko, Hrvatska, koja je već izašla iz kritične faze i koja se nalazi na pola puta do uspeha, ostvaruje pozitivan efekat na druge zemlje u regionu. Svih pet zemalja, usvajajući iskustvo i stručnost, u potpunosti pokazuju potrebnu spremnost da uče jedna od druge. Dalje sprovođenje reformi u oblasti odbrane u Jugoistočnoj Evropi biće podsticaj za integraciju regiona i zemalja regiona u međunarodnu zajednicu, kao i za stabilizaciju jedinog preostalog žarišta u Evropi. Zemlje regiona bi trebalo da imaju aktivnu ulogu u ovom procesu i da pokazuju stalni napredak.

Literatura

1. Bailes, A. *The Security challenges for the European Union*. Stockholm International Peace Research Institute Centre for Euro-Atlantic Integration and Democracy Annual Conference. Budapest, 2004. <http://www.sipri.org/contents/director/2004020501.html>
2. Caparini, M., Fluri, P., and Molnar, F. *Civil Society and the Security Sector: Concepts and Practices in New Democracies*. Berlin: DCAF, 2006. http://www.dcaf.ch/publications/e-publications/CivSoc/bm-caparini_civsoc.cfm
3. Jazbec, M. *Defence reform in the Western Balkans: The Way Ahead*. Geneva: DCAF, April 2005. http://www.dcaf.ch/docs/pp06_defence_reform.pdf
4. Scientific Program Proposal: *International aspects of Knowledge-based Society – European Integration, Security Economy and Environment*. Submitted by the Institute for the International Relations in Zagreb to the Croatian Ministry of Science, Education and Sports, March, 2006.
5. Tatalović, S. and Bilandžić, M. *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: MUP RH, 2005.
6. DCAF Young Faces Network. *A Regional Security Strategy for the Western Balkans*, 2005.

Prevela sa engleskog na srpski jezik Dragana Dakić

Prepreke postizanju funkcionalne i efektivne regionalne bezbednosne saradnje na Zapadnom Balkanu

– analiza političkih strategija –

Jelena Petrović

UDK: 327.56(497.11)

Sažetak

Na Zapadnom Balkanu nije lako postići funkcionalnu regionalnu saradnju u oblasti bezbednosti. Više prepreka sprečava postizanje ovog cilja, uključujući u to kako burnu prošlost ovog regiona, tako i uticaj stranih sila koji nije uvek usklađen sa potrebama regiona. Jedan od načina na koji bi ove prepreke mogle biti prevaziđene je bolje obaveštavanje javnosti i održavanje diskusija o njihovom mogućem prevazilaženju. Sprovedenjem analize na tri nivoa možemo otkriti različite vrste političkih prepreka ostvarenju saradnje u ovoj oblasti. Najbitnije probleme na državnom nivou predstavljaju pitanje ratnog nasleđstva i sporo odvijanje tranzicije koje dovodi do podeljenosti među državama u regionu. Ovu podeljenost možemo uočiti i na regionalnom nivou. Nedostatak koordinacije regionalnih bezbednosnih inicijativa, što je prepreka daljoj saradnji, javlja se kao posledica navedenih problema. Nedovoljna koordinisanost primetna je i u delatnosti stranih aktera, a posebno evroatlanskih. Nedostatak dubokog razumevanja regionalnih karakteristika i dnevne politike, zajedno sa nesuglasicama između stranih aktera, smanjuje efikasnost regionalnih bezbednosnih inicijativa na Zapadnom Balkanu.

Ključni pojmovi: Regionalne bezbednosne inicijative, prepreke, saradnja, države, Zapadni Balkan, evroatlantska oblast

Uvod

Značaj regionalnih bezbednosnih inicijativa predstavlja složeno pitanje. One ne samo da jačaju integraciju i opšti napredak regiona, već imaju funkcionalnu ulogu u bezbednosnoj politici i

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

poboljšavaju ugled zapadnobalkanskih država, koji je prilično narušen nakon petnaest godina neprijatnosti. Sama činjenica da je većina postojećih regionalnih bezbednosnih procedura pokrenuta angažovanjem stranih aktera, uglavnom SAD ili EU, ukazuje na nedostatak sposobnosti regionalnih država da same pokrenu saradnju. Namera ovog rada je da otkrije prepreke koje sprečavaju dostizanje zadovoljavajućeg stupnja regionalne saradnje i unutrašnjih inicijativa na državnom, regionalnom i evroatlantskom nivou.

Razmatranje mogućnosti da bude postignuta i održavana trajna bezbednost na Zapadnom Balkanu može biti obavljano na tri nivoa analize:

- državnom nivou
- regionalnom nivou
- evroatlantskom nivou.

Svaki od ovih nivoa igra značajnu ulogu u stvaranju procedura za regionalnu saradnju. Da bi takve procedure bile razvijene države bi trebalo da prevaziđu prepreke i da stvore političke preduslove za regionalnu samoupravu, koja predstavlja suštinu autonomne regionalne saradnje.

Prepreke postojanju trajne regionalne bezbednosti na državnom nivou

Glavne prepreke postojanju trajne regionalne bezbednosti na državnom nivou na zapadnom Balkanu su:

- pitanje ratnog nasleđa – Poslednju deceniju dvadesetog veka okarakterisali su ratovi u Jugoistočnoj Evropi. Mnoga pitanja iz tog perioda, kao što su ratni zločini, teritorijalni sporovi, status etničkih manjina i drugo, i dalje nisu razrešena. Mirovne misije stranih država dovele su do prekida vatre, ali ne i do zadovoljenja država učesnica.
- pitanje tradicije – Nakon sukoba devedesetih godina prošlog veka tranzicija je nastavljena uz brojne tegobe i veoma se sporo odvijala. Ne postoji saglasnost elita balkanskih država o brzini i ulozima tranzicije. Teritorijalna, ekonomska i bezbednosna asimetrija proizlazi iz nejednakosti u političkim preduslovima, resursima i ratnom nasleđu.

- pitanje podele regiona – Blaga podela regiona stvorena je po linijama sever-jug i istok-zapad. Ova podela jedna je od glavnih prepreka razvoja regionalne saradnje.

Prepreke na regionalnom nivou

Region je, takođe, podeljen etničkim nacionalizmom koji se ne poklapa uvek sa državnim podelama. Razlike koje postoje među državama i njihovim političkim ciljevima dovele su do nedostatka razumevanja u regionu. Često se u dnevnoj politici, kao sredstva dokazivanja da neka država pripada/ne pripada Jugoistočnoj Evropi, koriste politički ili geografski argumenti.

Nedostatak političke saglasnosti državnih elita povodom značaja regionalne saradnje predstavlja još jednu prepreku. Države u ovom regionu u velikoj meri dele slične bezbednosne pretnje, rizike i izazove. Međutim, iako postoji formalno prihvatanje saradnje, vlada nedostatak političke volje za njeno uspostavljanje i negovanje.

Takođe, postoji nedostatak koordinacije regionalnih inicijativa. Na primer, devet od jedanaest analiziranih inicijativa¹ bave se, između ostalog, borbom protiv organizovanog kriminala. Bilo bi sasvim razumljivo pomisliti da u Jugoistočnoj Evropi, pored postojanja devet inicijativa i njihovih programa uz punu saradnju država učesnica, ne bi trebalo da bude nimalo organizovanog kriminala... Nažalost, to nije tako. Naprotiv, organizovani kriminal i dalje predstavlja jednu od najvećih bezbednosnih pretnji u regionu. Razlozi bi mogli biti nedovoljna saradnja među državama, nemogućnost da se na taj način reše problemi tih razmera, nedostatak koordinacije ili “traćenje” resursa.

Evroatlantski uticaj i prepreke

Konačno, treći nivo analize predstavljaju evroatlantske integracije. Sve države u regionu izrazile su želju da postignu određen stupanj evroatlantske integracije. Takvi spoljnopolitički ciljevi država u regionu daju dodatni značaj uticaju koji imaju Evropska unija i NATO. Nezavisno od toga, neintegrisane države Jugoistočne Evrope nalaze se u neposrednoj blizini evroatlantskih aktera, što ih za njih – strateški, bezbednosno i

¹ Više o tome u Radoman, J. Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi, *Bezbednost Zapadnog Balkana* br. 6, str 18-24.

politički (posebno u slučaju Bosne i Hercegovine, Srbije i Makedonije koje na svojim teritorijama imaju strane trupe) – i vezuje. Kad su u pitanju globalni akteri, poput NATO, Evropske unije ili Sjedinjenih Američkih Država, možemo uočiti da postoje dve glavne vrste prepreka.

Prvo, jednu od prepreka predstavlja odnos među tim stranim akterima, koji je često kontradiktoran ili koji nije koordiniran. NATO, Evropska unija i Sjedinjene države se i dalje trude da usklade svoje delovanje. Namera Evropske unije da osnaži sopstveni bezbednosni identitet otvorila je pukotinu u odnosima sa NATO i SAD. Sa druge strane, Sjedinjene Države su, od 11. septembra 2001. godine, počele da povećavaju svoju političku i vojnu autonomiju u odnosu na strukturu NATO. Ovakva nesaglasnost interesa i pristupa među spoljašnjim akterima stvara zabunu među državama u Jugoistočnoj Evropi i smanjuje efikasnost regionalnih inicijativa.

Ova „dvosmerna“ politika spoljašnjih aktera sa sobom nosi opasnost da jedan smer prevlada. U slučaju da prevlada smer koji daje značaj bilateralnim odnosima, može doći do smanjenog interesovanja za sprovođenje regionalnih inicijativa. Ukoliko države smatraju da imaju više koristi od bilateralnih odnosa sa spoljašnjim akterima, regionalne inicijative bi mogle postati samo formalni okvir za regionalnu saradnju. Takav okvir bi više služio tome da države pokažu svoju spremnost da sarađuju i da na taj način neiskreno zadovolje zahteve spoljašnjih aktera, nego što bi služio tome da poboljša povezanost zemalja Jugoistočne Evrope. Ako prevlada smer koji daje značaj regionalnoj saradnji, moglo bi da dođe do opadanja uticaja spoljašnjih aktera, a i do jačanja međusobne zavisnosti država u regionu. Ova zavisnost bi, bez „spoljnog“ objektivnog nadzora i podrške već nestabilnoj Jugoistočnoj Evropi, mogla da uspori razvoj regiona i njegovu integraciju u evroatlantsku zajednicu. Uspostavljanje ravnoteže između regionalnih i bilateralnih pristupa je neophodno, ali je to veoma teško postići. Potrebno je naći dobru proporciju angažovanja spoljašnjih i regionalnih aktera u regionalnim i bilateralnim odnosima. Takva proporcija bi mogla da stvori najbolje rezultate i da doprinese razvoju pojedinačnih država i celog regiona.

Promene u dnevnoj politici globalnih aktera stvaraju zabunu među državama u regionu. Kad bi ovi akteri imali čvršću političku strategiju odnosa prema regionu, kao i prema pojedinačnim državama u njemu, možda bi i države regiona

uspostavile čvršću regionalnu saradnju. Zapadnobalkanske države bi trebalo više da zavise od susednih država nego od globalnih aktera, koji su, ipak, potrebni radi posmatranja i podržavanja tranzicije.

Zaključak

Da bi bila postignuta stabilna regionalna saradnja, države bi trebalo da budu svesne svih mogućih prepreka i da diskutuju o načinima na koje one mogu biti prevaziđene. Države u regionu štete sebi kada regionalnu saradnju i inicijative smatraju jedino sredstvom da poboljšaju svoj ugled kod stranih aktera. Pristupanje regionalnoj saradnji i inicijativama samo kao sredstvu poboljšanja sopstvenog ugleda u očima stranih aktera ne samo da ne doprinosi ovim zemljama, već povećava troškove i smanjuje mogućnost uspostavljanja kvalitetnih veza i dostizanje vađenih rezultata.

Iako je regionu, ne izvestan način “nezrelom”, neophodna strana podrška, ipak bi toj pomoći, znajući odnose među moćnim stranim akterima, trebalo pristupiti kritički i sa svešću da je to samo pomoć u razvoju domaćih ideja i inicijativa.

Tek kada se države u regionu budu postarale da prevaziđu političke prepreke, posebno one istorijske, realizacijom inicijativa i drugih programa saradnje u oblasti regionalne bezbednosti, postaće moguće dostizanje zadovoljavajućeg nivoa efikasnosti i funkcionalnosti.

Korisni izvori:

1. Delević, Milica. “Regional Cooperation in the Western Balkans.” *Chaillot Paper* 104, Institute for Security Studies, EU, Paris, 2007.
2. Uvalić, Milica. “Regional Cooperation in Southeastern Europe.” *South East Europe and Black Sea Studies* 1(1), 2000.
3. Lopandić, Duško. *Regional Initiatives in South Eastern Europe: an Assessment*. Belgrade: Institute for International Politics and Economics, 2001.
4. Hinkova, Sonia. “Bulgaria and regional cooperation in South East Europe.” *South East Europe Review* 2, 2002: 7-24.
5. Economides, Spyros. “Balkan Security: What Security? Whose Security?.” *South East European and Black Sea Studies* 3 (3), 2003: 105-129.

Preveo sa engleskog na srpski jezik Ivan Kovanović

Uloga nevladinih organizacija u regionalnoj bezbednosnoj saradnji

Miroslav Hadžić

UDK: 061.2(497); 327.56(497)

Sažetak

Regionalna saradnja u oblasti bezbednosti do sada se odvijala putem brojnih aktivnosti sa različitim ciljevima, a nevladine organizacije su često prve otvarale raspravu o pojedinim bezbednosnim temama. Postoje, međutim, brojne prepreke za veće učestvovanje nevladinih organizacija u bezbednosnoj saradnji na Zapadnom Balkanu. Između ostalog, ima vrlo malo nevladinih organizacija koje su se specijalizovale za bezbednosne teme. Ne manje je važno to da civilno društvo nije jednako razvijeno u svim državama regiona. Dodajmo i to da status NVO u većini država još nije uređen zakonom. Povrh svega, sfera nacionalne bezbednosti je najmanje dostupna akterima civilnog društva. Odatle lokalne NVO najviše mogu doprineti poboljšanju regionalne bezbednosne saradnje zalaganjem za sprovođenje reforme sektora bezbednosti u sopstvenim državama.

Ključne reči: regionalna bezbednosna saradnja, nevladine organizacije, nacionalna bezbednost, Zapadni Balkan

Odmah na početku treba konstatovati da ne postoji pouzdana evidencija o regionalnoj saradnji nevladinih organizacija iz zemalja Zapadnog Balkana. Nepotpuni podaci pokazuju da je najčešće reč o *ad hoc* i jednokratnim zajedničkim akcijama. Vidljivo je, takođe, da su regionalne i prekogranične konferencije, seminari, radionice i treninzi preovlađujući oblik zajedničkog delovanja lokalnih NVO. Nema za sad, ili meni barem nije poznato, dokaza da postoji ijedna regionalna NVO. Postoje, dakako, brojne lokalne organizacije sa naglašeno regionalnim ambicijama.

Autor je predsednik Upravnog odbora Centra za civilno-vojne odnose

Uprkos tome, dosadašnje regionalne aktivnosti NVO možemo, s obzirom na sadržaje i ciljeve, a iz metodskih razloga, početno razvrstati u dve grupe. U prvu spadaju programi koji su se ili se još uvek bave saniranjem raznovrsnih posledica ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Odatle je i raspon tema i/ili problema na koji se želi skrenuti pažnja javnosti i vlasti veoma širok: počevši od potrage za nestalima, preko zaštite prava žrtava rata, te interno raseljenih lica i izbeglica, pa do pružanja pomoći za njihovo socioekonomsko uključivanje u novu životnu sredinu. Zabeležen je i manji broj multilateralnih akcija iz kojih su sledili zahtevi za sistematsko i sveobuhvatno utvrđivanje i sankcionisanje odgovornosti za ratove, te za krivični progon osumnjičenih za ratne zločine. U drugoj grupi se pak nalaze raznovrsne aktivnosti kojima je u centru pažnje bila postratna normalizacija odnosa između država i naroda Zapadnog Balkana. To je pak smatrano pretpostavkom za političku i bezbednosnu stabilizaciju regiona, odnosno za obnovu i unapređenje odnosa među pripadnim državama.

Sve su ove aktivnosti, posredno ili neposredno, doprinele stvaranju atmosfere u kojoj potreba za saradnjom prestaje biti izuzetak. Utoliko su i akteri civilnog društva u nemalom broju slučajeva bili prethodnica svojim državama. Štaviše, mnogi od njih su često delovali suprotno zvaničnoj politici svojih država. Ne čudi, stoga, da su NVO prve otvarale neke od tema i problema koji su, budući deo neprevladanog ratnog nasleđa, još uvek nabijeni snažnim emocijama i prenatrpani ideologijom. Čineći to, ove su se NVO i njihovi aktivisti često izlagali političkim, a neretko i bezbednosnim rizicima u svojim sredinama. Ozbiljnom merenju, međutim, izmiču dometi i efekti njihovih poduhvata. Uostalom, to je slučaj, kako nas izveštava analitički tim CCMR, i sa regionalnim inicijativama čiji su učesnici ovdašnje države.

Pređoćeni a sumarni uvidi u velikoj meri važe i za delovanje NVO na bezbednosnom polju. Štaviše, u ovoj je oblasti za beležen znatno manji broj regionalnih aktivnosti sa još manjim brojem učesnika. Ovaj nalaz može, dakako, biti osporen ili revidiran nakon prikupljanja dodatnih podataka. Nedovoljna prisutnost civilnog društva u procesima bezbednosne saradnje može biti objašnjena činjenicom da u zemljama Zapadnog Balkana deluje veoma mali broj specijalizovanih NVO. Tome treba dodati i nejednaku razvijenost civilnog društva u ovim zemljama. Ona je

pak delom proizvod i nejednakog odnosa lokalnih političkih elita i vlasti prema samoorganizovanju građana.

Umesno je, stoga, zapitati da li i na koji način možemo ozbiljno tematizovati ulogu NVO u regionalnoj bezbednosnoj saradnji. Zadana se tema, dakako, može razumeti barem na dva, mada međusobno povezana, načina. Prvo, kao htenje da se sumira i evaluira dosadašnji učinak NVO u ovoj oblasti. Držim da bi nam za ovaj postupak brzo moglo ponestati faktografske građe. Drugo, kao nameru da se nagoveste i/ili kreiraju optimalni modeli regionalnog umrežavanja, te da se u skladu sa njima popišu i/ili preporučé oblici, sredstva i metode za aktivnije učestvovanje lokalnih NVO u bezbednosnoj saradnji zemalja Zapadnog Balkana. Ako se opredelimo za ovo drugo, plašim se da možemo pasti u iskušenje da pravimo spisak lepih, a teško ostvarivih želja.

Opravdano je stoga prethodno potražiti odgovor na pitanje da li lokalne NVO uopšte mogu, a ako mogu kako i u kojoj mери, da doprinesu boljoj bezbednosnoj saradnji država ovog regiona. Umesno je za tu svrhu razmotriti, načelno i modelski, kompleksan odnos civilnog društva i sfere bezbednosti. Nudim, stoga, na proveru pretpostavku po kojoj je sfera nacionalne (državne) bezbednosti najmanje dostupna akterima civilnog društva i to iz nekoliko razloga:

- politički monopol države u ovoj oblasti još uvek je neupitan
- nacionalna bezbednost je još uvek i pre svega u nadležnosti specijalizovanih državnih organa i snaga, koji svoju ekskluzivnost grade između ostalog na posebnim znanjima i veštinama, kao i na kontroli protoka tangentnih informacija
- sfera bezbednosti je ustavom, zakonima i podzakonskim aktima visoko zaštićena od javnosti, te je najmanje otvorena za javnu raspravu i direktno delovanje građana i njihovih udruženja
- nacionalna bezbednost neretko predstavlja politički i ideološki tabu koji nije uputno dovoditi u pitanje
- nacionalna bezbednost je, posebno u stanjima krize, visoko ideologizovana i patriotizovana, te ostavlja malo prostora za javno kritičko preispitivanje i racionalnu raspravu

- spoljna politika i bezbednosna saradnja su još uvek u ekskluzivnoj nadležnosti izvršne, a donekle i zakonodavne vlasti
- efektivna demokratska civilna kontrola nad sektorom bezbednosti i državnim aparatima sile je uvek poželjan, ali nikad do kraja ostvariv i dostižan ideal
- javnost načelno može, ali samo u ograničenom obimu, da utiče na spoljnu i bezbednosnu politiku svoje zemlje, tim pre što se njom može i manipulirati.

Radikalna izmena globalnog bezbednosnog ambijenta s početka 90-ih godina prošlog veka, praćena usvajanjem nove bezbednosne paradigme, najavila je mogućnost postepene demopolizacije, demistifikacije i demilitarizacije sfere bezbednosti. U trenutku kada se činilo da je problem bezbednosti građanina nepovratno stigao u centar teorijskih i političkih konsideracija, teroristički udar na SAD su, kao i netom objavljeni svetski rat protiv terorizma, to u mnogo čemu demantovali. Državni je razlog ponovo postao presudan i pred njim padaju sva ograničenja. Tendencijski se širi polje za diskrecionu primenu obaveštajno-bezbednosnih postupaka usmerenih na svoje i tuđe građane. Uporedo raste i broj nosilaca ovih ovlašćenja. Glavni se posednici svetske moći sve manje trude da barem fingiraju primenu procedura i instrumenata za demokratsku civilnu kontrolu nad svojim oružanim snagama i satelitskim koalicijama. U ime efikasnosti postepeno se napušta i načelo podele vlasti, te se i bezbednosna moć sliva u ruke vrhovnih nosilaca izvršne vlasti. Sledstveno tome, javnost i civilno društvo sve teže mogu da nadziru, a kamoli kontrolišu, civilne naredbodavce i potčinjene im aparate sile.

Naznačene tendencijske promene ne proizvode, dabome, svuda iste posledice. Razumno je očekivati da će moderna društva, zahvaljujući svojim demokratskim kapacitetima, uspeti da sačuvaju svoje temeljne vrednosti i na njima izrastao poredak. U daleko težoj situaciji su tranzicijska društva. Tim težoj ako je, kao na Zapadnom Balkanu, u većini slučajeva reč o postkonfliktnim i postautoritarnim društvima. Politički se i civilni akteri u njima nalaze pred dvostrukim zadatkom i izazovom. Oni prvo treba da svoja društva dovedu do stanja normalnosti. To od njih, uz ostalo, zahteva da usvoje i primene početna načela demokratije. Za tu svrhu oni treba radikalno da reformišu nasleđeni sektor bezbednosti, te stvore uslove za demokratsku civilnu kontrolu zatečenih oružanih snaga. Iskustva Srbije, ali ne

samo nje, govore da je reč ne samo o ekonomski skupom, već i politički i bezbednosno rizičnom poduhvatu. U isto vreme, od ovih se država i njihovih elita očekuje da bezrezervno usvoje novu interpretaciju glavnih pretnji globalnoj bezbednosti, te da se aktivno uključe u borbu protiv terorizma i ostalih nosilaca nevojnih pretnji.

Eho toga može se naći u strategijama nacionalne bezbednosti i/ili u strategijama odbrane nekih od zemalja ovog regiona, koje su bez većeg zazora terorizam proglasile za glavnu pretnju svojoj bezbednosti. Ne treba biti mnogo maštovit, pa zamisliti koje sve opasnosti vrebaju mesne građane ako njihovi nosioci vlasti počnu da od drugih preuzimaju i nekontrolisano primenjuju sva raspoloživa sredstva za borbu protiv terorizma. Tako se može desiti da, na primer, načela, procedure i instrumenti za demokratsku civilnu kontrolu snaga bezbednosti u ovim državama budu suspendovani pre nego što su i ozbiljno primenjeni. Isti izgovor može biti iskorišćen za smanjenje transparentnosti sfere bezbednosti, a time i za izgon iz nje tek pristigle javnosti i civilnog društva.

Da bude teže, većina država Zapadnog Balkana o promišljanju i praktikovanju svoje bezbednosti još uvek, sve i da hoće, ne može da napusti obrazac „bezbednosne dileme“. Sasvim logična posledica činjenica da su ovde na dnevnom redu i dalje pitanja očuvanja, odnosno sticanja države, zaposedanja, odnosno oslobađanja teritorija, nacionalnog ujedinjavanja i tako ređom. Dodamo li tome nasleđe rata, odnosno ratova, situacija postaje još komplikovanija. Ne čudi, stoga, tekuće obnavljanje nacionalne monolitnosti, koje ostavlja malo prostora za druge i drugačije misleće.

Uprkos tome, moglo bi se ipak reći da smo svedoci završne faze bezbednosne normalizacije Zapadnog Balkana. Uspostavljene su različite forme bezbednosne saradnje mesnih država. Međutim, ona se isuviše često odvija pod vođstvom, ali i pritiskom Evropske unije, SAD i NATO. Ne zaboravimo, uostalom, da su spoljni činioци i dalje presudni garanti dostignute, a iznuđene bezbednosti u ovom regionu.

To je dokaz manjka poverenja među državama ovog regiona. Trajno se pak poverenje ne može graditi na deklaracijama. Ono će biti moguće tek kada ove države i narodi jedni druge skinu sa liste nosilaca pretnji svojoj bezbednosti. Za to im je, uz ostalo, potrebno da se međusobno ponovo upoznaju. Tom će prilikom saznati i da li se neko nekoga i zašto plaši, a potom i

da li je taj strah osnovan. U ovoj tački se otvara prostor za jedinačno i združeno delovanje NVO.

Međutim, dometi su njihovih akcija u dobroj meri ograničeni prirodom i statusom NVO u većini država Zapadnog Balkana. Budući da o tome ne postoje ozbiljna istraživanja, svoje uvide baziram na iskustvima iz Srbije. Uprkos promenama koje su se u međuvremenu u Srbiji dogodile, većina NVO još uvek ne može da se oslobodi hipoteka koje im je nametnuo stari režim. Većina njih ističe iz dva glavna izvora. Prvo, iz njihove političke opozicije režimu i drugo, iz njihove isključive finansijske zavisnosti od stranih donatora. Oba ova argumenta dobijaju na učestalosti i snazi približavanjem NVO sektoru bezbednosti. Da bude teže, javni status NVO sektora nije promenjen ni nakon dolaska prodemokratskih snaga na vlast. U prilog tome svedoči i činjenica da status NVO još uvek nije uređen zakonom. Dodajmo tome i podatak da još uvek nije formiran budžetski fond za finansiranje ovog sektora.

Istini za volju, potrebno je demistifikovati i civilni sektor. Nije zgoreg, stoga, imati na umu da NVO ne mogu da zamene državu i obave njen deo posla. One, isto tako, nemaju dovoljno moći da prinude državu da reformiše sektor bezbednosti ili da se pak uključi u regionalnu i globalnu bezbednosnu saradnju. Sličnu metodu vrednost bi mogao da ima i stav da su NVO slika i prilika društva iz koga potiču. One odatle načelno i u krajnjoj konsekvenci ne mogu biti mnogo bolje, pametnije i sposobnije od rodnog društva. Dodajmo tome da je isključiva zavisnost NVO od strane finansijske podrške učinila bezbednosne teme konjunkturalnim, te doprinela njihovoj komercijalizaciji.

Čak i da je slika o NVO lepša od ove koju sam, doduše grubo, skicirao, mogućnosti za njihov regionalni angažman su direktno limitirane prirodom postojećih inicijativa za bezbednosnu saradnju. Da podsetim, sve one su dizajnirane za države. U njima ne postoji ikakav prostor za uključjenje aktera civilnog društva. Ovim poslednjim, dakle, jedino preostaje da kao i do sada nađu alternativnu mogućnost. Svakako da regionalno umrežavanje specijalizovanih NVO može biti uvod u to. Time bi, uz ostalo, bio stvoren dodatni kanal za protok i razmenu znanja, podataka i iskustava. Štaviše, to bi možda moglo da pomogne stvaranju regionalne civilne javnosti zainteresovane za neopozivo pretvaranje Zapadnog Balkan u region mira i saradnje. Jer, slobodan sam da podsetim, razgovorom se utire put za stvaranje poverenja. Razgovori državnih zvaničnika nisu više

dovoljni. Uostalom, bezbednost je danas od državnog postala javno dobro. Ona bi sve manje trebalo da bude u nadležnosti vojske, policije i tajnih službi. I sve teže ju je dostići oružjem i silom. Zato o bezbednosti sve više treba da se razgovara javno i uz učestvovanje javnosti. Dakako, na osnovu stručnih nalaza o uzrocima i nosiocima manjka regionalne bezbednosti, potom i o načinima zajedničkog dostizanja održive bezbednosti.

Držim, ipak, da najveći doprinos poboljšanju regionalne bezbednosne saradnje lokalne NVO mogu dati svojim zalaganjem za sprovođenje reforme sektora bezbednosti u sopstvenim zemljama. Dakako, tek u sklopu svoje borbe za uspostavu samoodrživog demokratskog poretka. Na taj način, oni mogu, zajedno sa ostalim akterima u svom društvu, doprineti boljoj bezbednosnoj saradnji i integraciji zemalja Zapadnog Balkana.

Korisni izvori

1. Caparini, Marina; Fluri, Philipp and Ferenc, Molnar, eds. *Civil Society and the Security Sector: Concepts and Practices in New Democracies*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2006.
2. Hadžić, Miroslav. "(In)Ability of the Local NGOs to Influence Law-Making, Process: Between Lack of Will and Lack of Knowledge." in *Legal Framing of the Democratic Control of Armed Forces and the Security Sector: Norms and Reality/ies*, ed. Biljana Vankovska. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, 2001.
3. "Uloga civilnog društva u reformi sektora bezbednosti." *Mreža 45*, Specijalno izdanje. Beograd: Građanske inicijative, maj 2005.

Da li je potrebno osnovati mrežu nevladinih organizacija na Zapadnom Balkanu: pogled iz Makedonije

Stojan Slaveski

UDK: 061.2(497.7); 327.56(497)

Sažetak

Nevladine organizacije obaveštavanjem javnosti, kao i predstavljanjem objektivnih analiza i prihvatljivih alternativnih strategija, mogu probuditi interesovanje javnosti i biti izvor informacija o gorućim pitanjima. One mogu na dnevni red rada vlade i skupštine staviti rešavanje bezbednosnih pitanja značajnih za celokupno društvo. Drugim rečima, one su u poziciji da promovišu transparentnost rada. To nije jedina funkcija nevladinih organizacija, ali je to, ipak, jedan od načina na koje one mogu da doprinesu «sigurnosti i stabilnosti» bezbednosnog sektora, kao i tome da te vrednosti budu promovisane građanima, tj. poreskim obaveznim. One treba da pokažu da je rad nevladinih organizacija usmeren ka zaštiti i ostvarivanju interesa građana, a ne ka ostvarivanju nekih drugih ciljeva. Transparentnost rada predstavlja najbitnije sredstvo u borbi protiv korupcije i ostalih vrsta kršenja zakona. Ona štiti državu i, što je još važnije, interese građana. Na taj način, transparentnost doprinosi tome da budu zadovoljeni ključni uslovi koje Makedonija mora ispuniti kako bi bila integrisana u Evropsku uniju i NATO.

Ključni pojmovi: *reforma bezbednosnog sektora, transparentnost, saradnja*

Uvod

Često se dešava da skupština i poslanici ne poseduju odgovarajući nivo stručnosti koji im je potreban za upravljanje bezbednosnim reformama čija se složenost neprekidno povećava.

*Autor je predstavnik Udruženja diplomaca
Đžordž K. Maršal u Makedoniji*

U tom slučaju, nevladine organizacije mogu na više načina doprineti demokratskom upravljanju bezbednosnim sektorom. One mogu svoju ekspertizu ponuditi državnim organima i na taj način mogu biti na raspolaganju poslanicima i vladi. Takođe, mogu doprineti i uređivanju bezbednosnog sektora organizovanjem i sprovođenjem obuka, obrazovanjem poslanika i građana, pružanjem stručne analize vladinih strategija, budžeta za odbranu itd. Nevladine organizacije su, takođe, u mogućnosti da pružaju objektivne analize rada bezbednosnog sektora i da ih dostavljaju skupštini, medijima i javnosti, tj. da obavestavaju javnost o načinu na koji su odluke nacionalne bezbednosne politike donete i sprovedene u delo. Na kraju, one mogu vršiti nadzor, tražiti poštovanje bezbednosnih struktura, osigurati poštovanje zakona i ljudskih prava, kao i obrazovati javnost organizovanjem diskusija i debata, kojima će uticati na formiranje alternativnih političkih stavova.¹

Uloga koju nevladine organizacije igraju u podržavanju razvoja bezbednosne zajednice još je značajnija kada se ima u vidu to da one stvaraju neformalnu mrežu komunikacije. To je naročito značajno, jer bi nevladin sektor trebalo da podrži prevazilaženje prepreka koje postoje između bezbednosnog i civilnog sektora.

Skupština i vlada veoma često podstiču nevladine organizacije i istraživačke institute da učestvuju u javnim raspravama o nacionalnoj bezbednosti, oružanim snagama i informativnim agencijama. Međutim, s vremena na vreme državni organi sumnjaju u namere bezbednosnog sektora, kao i u to kolika je njegova stručnost.

Nevladine organizacije, stoga, ako ujedine napore, imaju više mogućnosti da postignu svoje ciljeve.² Ujedinjavanje resursa i stručnosti omogućilo bi im da lakše uspostave veze sa skupštinom i vladom i da na taj način povećaju svoj uticaj u društvu. Takva mreža nevladinih organizacija može imati i regionalnu i međunarodnu dimenziju³.

Možemo, dakle, zaključiti da nevladine organizacije imaju izuzetan uticaj na formiranje bezbednosne zajednice, kako u državi, tako i u regionu i na globalnom planu. Njihove aktivnosti možemo povezati sa izgradnjom "društvene bezbednosne kulture", kao i sa institucijalizovanim, efikasnim i demokratskim upravljanjem bezbednosnim sektorom.

¹ Videti: Hans Born, Parliamentary oversight of the security sector: Principles, mechanism and practices, Geneva: IPU and DCAF, 2003.

² Dobar primer ovakve saradnje je trogodišnji rad nekoliko bugarskih nevladinih organizacija koje su bile ujedinjene u "koaliciju za reformu bezbednosnog sektora". Ova koalicija aktivno je učestvovala u polemikama povodom ulaska Bugarske u NATO.

³ Velizar Shalamanov, "Progress and Problems in Security Sector Reform in the Western Balkans: Is there a Universal Solution?": *Security Governance in the Western Balkans 2004*, ur. Istvan Garmati and Scott Vesel, Baden Baden: IISS, SIPRI and UNDP, 2004., 51–67.

Nevladine organizacije u Makedoniji i reforma bezbednosnog sektora

Proteklih godina, saradnja nevladinih organizacija i bezbednosnog sektora u Republici Makedoniji bila je ograničena prvenstveno činjenicom da oblast nacionalne bezbednosti po svojoj prirodi nije javna i lako saznatljiva. Iako je do promena u političkom sistemu došlo odmah nakon što je Republika Makedonija stekla nezavisnost, prilagođavanje novim izazovima, a naročito prilagođavanje saradnji sa civilnim sektorom teklo je sporo, pa su i ove promene bile sprovedene veoma polako.⁴ Trebalo je, između ostalog, prevazići otpor radnika u bezbednosnom sektoru, nedostatak jasnih zakona o podelama nadležnosti među raznim ustanovama unutar bezbednosnog sektora, kao i “osetljivost” ovog sektora, koja je kočila bolju saradnju sa nevladinim organizacijama.

Trenutno, kada je reč o Makedoniji, ne možemo govoriti o postojanju zavidne kulture transparentnosti i o aktivnom učestvovanju nevladinih organizacija u upravljačkim procesima u državi. Da bi bio postignut poželjan nivo transparentnosti rada bezbednosnog sektora, potrebno je pronaći ključna sredstva koja mogu doprineti ostvarenju ovog cilja. Istovremeno, potrebno je “balansirati” između transparentnosti i zaštite poverljivih informacija. Trebalo bi, međutim, naglasiti da je razvijanje strategije sprovođenja transparentnosti reforme bezbednosnog sektora u nacionalnom interesu Makedonije. Transparentnost je značajna pošto predstavlja jedinstveno sredstvo pokretanja javne rasprave o bezbednosnom sektoru. Posledično tome, transparentnost može pomoći obezbeđivanju podrške javnosti sprovođenju reforme.

Na početku se otvaranje bezbednosnih službi ka nevladinom sektoru u Republici Makedoniji manifestovalo kao postepena transformacija bezbednosne kulture, čije su glavne karakteristike transparentnost bezbednosne politike i ostvarivanje funkcionalnih veza sa nevladinim organizacijama. Po mom mišljenju, postoji više polja u kojima nevladine organizacije mogu biti angažovane.⁵

Prvo, trebalo bi uspostaviti praksu sprovođenja godišnje revizije nivoa transparentnosti u ovom sektoru, koja bi podrazumevala i procenjivanje pojedinačnih slučajeva. Ovakav pristup bi značajno doprineo unapređivanju kulture transparentnosti, a podržale bi ga i skupština i međunarodne organizacije.

⁴ National Integrity System of the Republic of Macedonia (Country study Report), September 2002

⁵ Videti: Tihomir Ilievski, “The Foreign Policy and Security Issues of the Republic of Macedonia.” u: *Security Governance in the Western Balkans 2004*, ur. Istvan Garmati and Scott Vessel, Baden Baden: IISS, SIPRI and UNDP, 2004, 165–175.

Drugo, nevladine organizacije bi trebalo da imaju značajniju ulogu u reformi bezbednosnog sektora. Projekte koji su od ključnog značaja za Republiku Makedoniju, kao što su “Reforma informativne zajednice u Republici Makedoniji”, “Integracija Republike Makedonije u zajedničku inostranu i bezbednosnu politiku Evropske unije”, “Nacionalna bezbednosna strategija Republike Makedonije”, trebalo bi razvijati u saradnji sa nevladinim organizacijama.

Treće, trebalo bi organizovati redovne forume i konferencije o raznim pitanjima odbrambene i bezbednosne politike, kao što su, na primer, učestvovanje Armije Republike Makedonije u međunarodnim operacijama i određivanje budžeta i nabavke u bezbednosnom sektoru. Na taj način javnost bi shvatila neophodnost sprovođenja bezbednosnih reformi.

Četvrto, trebalo bi preduzeti korake neophodne za razmenjivanje informacija na regionalnom planu, kao što je, na primer, učestvovanje medija u projektima nevladinih organizacija. Mediji, na primer, mogu učestvovati objavljivanjem mesečne internet publikacije (kao što su “Security Watch” ili “Security Reform Focus”) i sl.

Da bi realizacija ovih projekata i sprovođenje reforme u bezbednosnom sektoru bili uspešni, neophodno je da međunarodna zajednica pruži materijalnu podršku, ali i da pomogne razvijanju projekata i istraživanja koje bi makedonske nevladine organizacije sprovodile sa stranim nevladinim organizacijama koje se bave ovom problematikom.

Aktivnosti Udruženja diplomaca Džordž K. Maršal Republike Makedonije – Skoplje

Udruženje diplomaca Džordž K. Maršal Republike Makedonije formirano je 2005. godine. U kratkom periodu svog rada *Udruženje* je uspelo da poveže većinu ljudi koji su nastavu pohađali u Maršal centru.⁶ To su ljudi koji rade u Skupštini, Vladi, kabinetu predsednika republike, kao i ljudi zaposleni u ministarstvima odbrane, inostranih poslova, unutrašnjih poslova i u drugim državnim organima koji se bave bezbednošću.

Ciljevi *Udruženja* su da:

- prenosi i implementira znanje i iskustvo stečeno obrazovnim procesom u Maršal centru

⁶ Do sada je otprilike 100 građana Republike Makedonije obučeno u ovom centru, a sedamdesetoro učestvuje u radu *Udruženja*.

- promoviše ideje u oblasti nacionalne i internacionalne bezbednosti kojima je motivisano osnivanje Maršal centra
- pronalazi načine da spreči pojavu verskih, međuetničkih ili društvenih kriza i sukoba, kao i načine da ih reši
- doprinese razvoju demokratije i demokratskih institucija u Republici Makedoniji.

Udruženje, takođe, pruža stručnu pomoć radi boljeg razumevanja bezbednosnih i odbrambenih reformi, inostrane politike, bezbednosti i stabilnosti Jugoistočne Evrope, a pogotovo Zapadnog Balkana. Štaviše, *Udruženje* ima kapacitete koji mu omogućavaju da izvrši analize i oformi strategije koje bi doprinele uspostavljanju bezbednosti i stabilnosti regiona i njegovoj evroatlantskoj integraciji, kao i stvaranju transparentnosti i odgovornosti bezbednosnog sektora.⁷

Zaključak

Udruženje održava veze sa sličnim organizacijama u Jugoistočnoj Evropi iako, u ovom trenutku, ne možemo govoriti o postojanju mreže bliske saradnje. Dakle, mi podržavamo uspostavljanje regionalne mreže specijalizovanih bezbednosnih i odbrambenih nevladinih organizacija i spremni smo da doprinesemo očuvanju bezbednosti i odbrane u regionu.

Literatura

1. Born, Hans. *Parliamentary oversight of the security sector: Principles, mechanism and practices*. Geneva: IPU and DCAF, 2003
2. Ilievski, Tihomir. "The Foreign Policy and Security Issues of the Republic of Macedonia." u *Security Governance in the Western Balkans 2004*, ur. Istvan Garmati and Scott Vesel, Baden Baden: IISS, SIPRI and UNDP, 2004
3. National Integrity System of the Republic of Macedonia (Country study Report), September 2002
4. Shalamanov, Velizar. "Progress and Problems in Security Sector Reform in the Western Balkans: Is there a Universal Solution?." u *Security Governance in the Western Balkans 2004*, ur. Istvan Garmati and Scott Vesel, Baden Baden: IISS, SIPRI and UNDP, 2004

Preveo sa engleskog na srpski jezik Ivan Kovanović

⁷ Sa namerom da postigne ove ciljeve *Asocijacija* je održala dva foruma. Tema prvog foruma bila je u vezi sa rezultatima i perspektivama za Evro-atlantsku integraciju Makedonije. Drugi forum se odnosio na bezbednost zapadnobalkanskog regiona. Ove foruma je podržao Marsal centar iz Garmispartenkirkena, čiji su izvestaji dostavljeni nadležnim organima u Makedoniji.

Tri opšta problema studija bezbednosti u Srbiji i drugim tranzicionim zemljama

Bogoljub Milosavljević

UDK: 327.56::351.88(4-664); 351.74/.75(497.11)

Sažetak

U Srbiji i drugim tranzicionim zemljama ne postoji razvijeno akademsko proučavanje bezbednosti. Stručnjaci koji se praktično bave bezbednošću produkuju se unutar bezbednosnih struktura. U skromnom akademskom bavljenju bezbednošću preteže bavljenje formalnim aspektima, a nedostaje interdisciplinarno proučavanje uloge bezbednosnih struktura i samih bezbednosnih pojava. Naročito je upečatljiv nedostatak socioloških i politikoloških proučavanja.

Ključne reči: studije bezbednosti, akademsko proučavanje bezbednosti, formalni i funkcionalni aspekti bezbednosti, proučavanje policije.

Demokratizacija društva i studije bezbednosti

Ako pođemo od činjenice da stepen razvoja akademskog proučavanja bezbednosne problematike u određenom društvu neposredno zavisi od stepena demokratizacije tog društva, postaje nam jasnije zbog čega se stanje studija bezbednosti u Srbiji i drugim tranzicionim zemljama razlikuje od onog u zemljama koje imaju dužu demokratsku tradiciju.

U zemljama „stare demokratije“ postoje akademsko i profesionalno bavljenje bezbednošću. Prvo se odvija u akademskoj sredini, u jednom otvorenom, civilnom modelu. Ono je naučno po definiciji ili bi bar takvo trebalo biti. Drugo je ono koje je organizovano unutar samih bezbednosnih struktura, tj. unutar vojnih, policijskih i obaveštajnih struktura. Ono je stručno i primenjeno mada može težiti i kvazinaučnom. Između ta dva vida bavljenja bezbednošću postoji izvesna saradnja, koja nije lišena

*Autor je redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta
Union u Beogradu*

konkurencije. Ipak, ona obezbeđuje prednosti uzajamnog beneficiranja. Ako, na primer, američka CIA pravi projekciju bezbednosnih interesa zemlje za narednih 20 godina, ona će izvesno koristiti rezultate do kojih su došli akademski krugovi. U tranzicionim zemljama se tako nešto teško može dogoditi, jer su akademska bavljenja bezbednošću skromnih dometa. Čak i on-

Dva primera brutalnog plagijatorstva

Primer 1. Nepotpisani prevodioci

Relevantna inostrana naučna i stručna literatura iz oblasti bezbednosti, barem u jednom njenom delu, nije ostajala nepoznata rukovodstvu i školama policije i službi bezbednosti socijalističke Jugoslavije. Prevodi takvih dela rađeni su u ograničenom broju primeraka za „službene potrebe“, šapirografisani i ponekad snabdeveni oznakom tajnosti. Osim u samim službama i na „tržištu“, prevodilački resursi su postojali i među intelektualcima u zatvorima. Pošto se radilo o prevodima za koje izdavaču nisu plaćane naknade (pretpostavljamo da takva praksa nije bila izuzetak, odnosno da su je koristile i da je i dalje koriste službe mnogih zemalja), ovi prevodi su ostajali nepotpisani. Oni su, međutim, dobili i jednu neslućenu namenu: postali su okosnica i preuzeti (plagirani) sadržaj u brojnim domaćim udžbenicima i kvazinaučnim radovima.

Primer 2. Nepotpisani autori

Ova je praksa vezana za vojsku i, koliko znam, koristi se i dalje. Smatra se, naime, normalnim (iako je krajnje nenormalno za to što je nemoralno) da šefovi katedri i vodeći nastavnici vojne akademije i drugih vojnih učilišta svoje potčinjene obavežu da im napišu poglavlja i delove budućih udžbenika, pa i radove druge namene. Na koricama se pojavljuje samo jedno ime, a nije teško pogoditi da je to i primalac autorskog honorara za čitavu knjigu. Vrhunac nemoralnosti predstavlja to što u predgovoru takvih dela nema ni reči zahvalnosti onima koji su istinski autori.

da kada to nije slučaj, postojaće nepremostiva prepreka druge vrste: ubeđenost bezbednosnih struktura u to da su samodovoljne i da su jedino one pozvane da se time bave.

U socijalističkim zemljama postojao je, naime, samo jedan dopušteni tip bavljenja bezbednošću, i to onaj profesionalni i

nenaučni. Bezbednost je bila rezervisani domen samih bezbednosnih struktura države i njihovih (vojno-policijskih) instituta. Izvan toga, postojalo je, doduše, akademsko bavljenje uglavnom međunarodnim aspektima bezbednosti, obično u okviru teorije međunarodnih odnosa. I u tome je postojala jasna granica – nije se smelo zadirati u zvanično proklamovanu politiku koju je određivala komunistička partija.

Tako je nastao nedodirljivi i ustoličeni vojno-policijski krug stručnjaka za bezbednost. On je razvijen u vojno-policijskim školama i institutima, sa svim slabostima koje zatvoreni sistem inače donosi. Neki od tih nedostataka jesu neracionalnost, ideologizovanost, netransparentnost, obojnost prema civilnom i akademskom sektoru, samoreprodukcija, okrenutost uzdizanju prakse kao vrhunskog ideala i protivljenje inovacijama. Rašireno plagijatorstvo brutalnog tipa (videti Box 1) i proizvodnja magistara i doktora nauka bez ikakvog uvida javnosti, samo su neke od posledica funkcionisanja tog sistema.

Vreme tranzicije traži da bude razvijeno akademsko proučavanje bezbednosti, ono koje mora biti locirano izvan uticaja okoštalih bezbednosnih struktura i koje mora imati nedvosmišleni civilni predznak. Tog zadatka treba da budu lišene vojno-policijske škole i instituti, jer je to zadatak koji njima ne pripada. Takođe, njihova obrazovna funkcija mora biti svedena na adekvatnu meru (ukidanje srednjih vojnih i policijskih škola, reforma vojne i policijske akademije). To je jedan od naših teških zadataka i on bi trebalo da bude deo reforme sektora bezbednosti. Tom zadatku se protive upravo kvazistručnjaci izrasli u zatvorenom vojno-policijskom bezbednosnom krugu, koji su često udruženi sa ostacima starog režima i samim nereformisanim bezbednosnim strukturama države.

Forma (organizacija) i sadržina (funkcija)

Za većinu stručnih i naučnih radova koji pripadaju području bezbednosti i koji su objavljeni u Srbiji u proteklih pola veka karakteristična su dva sužena pristupa: bavljenje isključivo formalnim aspektima bezbednosnih struktura ili bavljenje isključivo pojedinim funkcionalnim aspektima bezbednosti. Kada se radi o literaturi posvećenoj policiji, dominantnu temu predstavljaju organizaciono-pravni i funkcionalno-pravni aspekti. Na

drugoj strani, udžbenici državne bezbednosti obiluju prikazima inostranih obaveštajnih sistema, tako da je to često i njihova prevashodna sadržina. O strateškim i taktičkim aspektima unutrašnje bezbednosti postoji veoma mali broj skromnih radova.

Pogotovo je evidentan nedostatak interdisciplinarnih istraživanja ili produbljenih socioloških i politikoloških studija o vojsci, policiji i službama bezbednosti i njihovoj složenoj ulozi u društvu. S tim u vezi, primetno je da domaća politikološka nauka još uvek nije u svoj predmet uvrstila proučavanje bezbednosnih struktura, iako su one nosioci raznih funkcija unutar političkog sistema.¹ Zbog dvega toga, postoji široko nerazumevanje bezbednosnih pojava, naročito njihove sadržajne i socijalno-političke dimenzije.

Bezbednosne studije bi valjalo razvijati tako da istovremeno obuhvataju organizacione i funkcionalne aspekte, koji se proučavaju na multidisciplinarnoj osnovi.

Zašto su nedovoljno razvijena proučavanja policije?

Policija je u Srbiji i drugim tranzicionim zemljama daleko manje proučavana od vojske. Ta ocena važi i za razvijene zemlje, zbog toga što prva ozbiljnija proučavanja policije datiraju tek iz sredine prošlog veka. Tome ima više uzroka, a neki od njih su već markirani u policiološkoj literaturi (Earle, Easton, Dennis, Reith, Bittner, Holdaway, Loubet del Bayle i naročito D. H. Bayley)². Ti uzroci svode se na sledeće:

- Prvo, policija je retko igrala ulogu značajnog aktera u genezi velikih istorijskih događaja. Njeni su zadaci rutinski, ona ne kreira globalnu politiku u društvu, a sudbina nacije obično ne zavisi od njenih aktivnosti. Ona se, za razliku od vojske, retko pojavljuje i kao vidljivi akter državnih udara.³

- Drugo, policajci ne pripadaju društvenoj eliti, a njihovo zanimanje ne spada u visoko cenjene profesije. Naučnici se radije bave profesijama koje imaju presudan politički uticaj i pripadnicima društvene elite.

- Treće, policija kod većine istraživača izaziva posebnu vrstu potrebe za moralisanjem, a kod običnih ljudi izvesnu dozu moralne rezervisanosti, jer je ona, u krajnjoj liniji, aparat za prisudu u društvu. Unutrašnja upotreba sile nema tako visoke ideale kao što ih ima upotreba vojne sile u interesu slobode, odbrane zemlje ili, čak, osvajanja.

¹ Više o tome: Bogoljub Milosavljević, „Politička istraživanja o policiji“, *Srpska politička misao*, 1-4 1998, str. 127-142.

² Navedeno u radu: Bogoljub Milosavljević, *Nauka o policiji*, Beograd: Policijska akademija, 1997, str. 49 id.

³ Enloe, C., *Policija, vojska i etnicitet: temelji državne moći*, Zagreb: Globus, 1990, str.148.

- Četvrto, istraživanje policije podrazumeva brojne probleme sa kojima će se svaki istraživač sresti, počev od nepristupačnosti materijala, nepostojanja analitičkih radova i policijskog opiranja istraživanju. Za policiju važi to da je spremnija da pruži podatke o drugim društvenim grupama nego o sebi samoj.⁴ Između istraživača i policajaca uspostavlja se barijera, koja je često nepremostiva i zasnovana na međusobnom nepoverenju i na zatvorenosti policijske organizacije.⁵

- Peto, policija je veoma složeni predmet istraživanja, polivalentna je, složeno organizovana, sa raznorodnim i nejasno definisanim zadacima itd. Te činjenice, uz nužnost multidisciplinarnog pristupa i teškoće teorijskog uopštavanja, dovoljne su da obeshrabre mnoge konformistički usmerene naučne radnike.

Zbog svega izloženog, istraživanja policije razvijaju se kasno. Ipak, oni koji se opredele da istražuju policiju nailaze na jedno zanimljivo polje istraživanja i to je razlog zbog kojeg mlade istraživače pozivam da se spremno uhvate u koštac sa ovom problematikom.

⁴ Lapierre, J. W., *Analyse des systemes politiques*, Paris: Presses Universitaires de France, 1973, p. 18.

⁵ „Policija je kultivisana da sumnja na one koji joj ne pripadaju, uključujući u to i novinare i istraživače“ (Forcese, D. P., *Policing Canadian Society*, Scarborough, Ontario: Prentice-Hall Canada Inc., 1992, p. 64)

Saopštiti istinu moćnima: Da li obrazovna infrastruktura u Srbiji zadovoljava potrebe nove generacije stručnjaka za bezbednost?

*Filip Ejduš*¹

UDK: 351.74:377(497)

Sažetak

Ovaj rad predstaviće određen broj ključnih mana koje sprečavaju obrazovni sistem u Srbiji da na zadovoljavajući način obuču novu generaciju stručnjaka za bezbednost. Neki od tih problema su opšte prirode i prouzrokovani su postojanjem zastarelog obrazovnog sistema u Srbiji. Pomenuti sistem usmeren je isključivo ka pojedinačnim iščitavanjima, memorisanju informacija i oralnoj prezentaciji, dok su grupni rad, istraživanje, kritičko razmišljanje i veštine pisanja zapostavljene. Drugi problemi su osobito vezani za akademsko polje bezbednosnih studija. Zapravo, istraživanje ovih aspekata je nerazvijeno, postoji nedostatak nezavisnih centara koji se bave znanjima ove vrste, a nastavni programi suviše referišu na bezbednosna pitanja u Srbiji, dok je širi, globalni kontekst bezbednosti zanemaren.

Ključne reči: obrazovanje, bezbednost, stručnjaci, Srbija, istraživanje, politika

Uvod

Alvin Tofler, čuveni pisac i futurolog, izjavio je da nepismeni ljudi u dvadeset prvom veku neće biti oni koji ne umeju da čitaju i pišu, već oni koji ne umeju nešto da nauče, zatim da oduče i da ponovo nauče. Ovo je tačno, pogotovo u polju bezbednosti, gde brze promene na globalnom nivou transformišu logiku pretnje i ranjivosti. Globalno društvo rizika, koje je nastalo iz pepela Hladnog rata, zahteva novi na-

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti i izvršni direktor Centra za civilno-vojne odnose

¹ U vreme kada je ovaj tekst nastao autor je bio na postdiplomskim studijama na London School of Economics and Politics

čin shvatanja bezbednosnih pitanja, jer su ona sada podložna bržim promenama i neprestano se razvijaju². Izgleda da obrazovna infrastruktura u Srbiji nema odgovarajući kapacitet da pripremi mlade ljude za ovaj bitan izazov. Štaviše, može se tvrditi da je do 2000. godine, pa čak i nakon toga, Srbija bila zarobljena u načinu razmišljanja koji više pripada devetnaestom nego dvadeset prvom veku i vezana za etnonacionalističke ideje koje su državu odvukle u destruktivni autizam i kolektivno samouništenje.³ U ovim kritičnim godinama ostatak sveta je postao, kako kaže Tomas Fridman, ujedinjen i ravan.⁴ U svetu koji postaje sve ravniji, pojedinci, kompanije i države postali su izuzetno osnaženi jačanjem globalne konkurencije i trgovine.⁵ Značaj uloge koju imaju prosveta i visoko obrazovanje u globalnom takmičenju za znanje i resurse je nemerljiv. Čak i neke od najbogatijih evropskih država, sa univerzitetima čija tradicija svoje korene ima u srednjem veku, danas strahuju da se njihovi prosvetni sistemi ne prilagođavaju dovoljno brzo globalnim izazovima. Oni smatraju da zbog toga gube globalno takmičenje sa dinamičnijim obrazovnim sistemima u Sjedinjenim Američkim Državama i istočnoj Aziji. Činjenica da ovo ne brine vlasti u Srbiji ne znači da srpskom prosvetnom sistemu u budućnosti ne prete marginalizacija i irelevantnost u odnosu na globalni prostor. Naprotiv, ova nemarnost nadležnih organa krije opasnu činjenicu da Srbija na polju obrazovanja daleko zaostaje za svetom i, ukoliko ne budu sprovedene radikalne i značajne reforme visokog obrazovanja, zemlja neće moći da izbegne sudbinu gubitnika u procesu globalizacije. Da situacija bude gora, ako visoko obrazovanje u oblasti bezbednosti ne uspe da stvori novu generaciju kadrova koji shvataju složenost novog globalnog bezbednosnog ambijenta, Srbija može da izgubi ne samo trku za znanje i resurse, već i trku za opstanak.

U ovom kontekstu postavićemo ključno pitanje ovog rada – Da li sadašnja obrazovna infrastruktura u Srbiji zadovoljava potrebe nove generacije stručnjaka za bezbednost? Autor je mišljenja da prosvetna infrastruktura pati od nekoliko ključnih mana koje sprečavaju stvaranje nove generacije stručnjaka za bezbednost. Ovaj argument razvićemo u dva koraka. Razmotrićemo najpre kako definisati termine *prosvetna infrastruktura*, *stručnjaci za bezbednost* i *potreba za*

² Ulrich Beck, *Risk Society: Towards a New Modernity* New Delhi: Sage, 1992

³ Emil Dirkem, *Samoubistvo: sociološka studija*, Beograd: BIGZ, 1997.

⁴ Prim. prev. *Ravan* je termin koji Fridman koristi u naslovu svoje knjige *Svet je ravan* (*The World is Flat*), u kojoj tvrdi da svet procesom globalizacije postaje sve više ujedinjen, a metaforička ravnina je nivo egzistencije u kome nema više drugih svetova, udaljenosti i fundamentalnih razlika.

⁵ Thomas Friedman, *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, New York: Farrar Straus & Giroux, 2006

stvaranje nove generacije. Zatim ćemo proceniti neke od glavnih mana srpskog nacionalnog obrazovnog sistema koje se uočavaju u njegovoj reakciji na potrebu stvaranja nove generacije stručnjaka za bezbednost.

Prosvetna infrastruktura, stručnjaci za bezbednost i bezbednosne potrebe

Za potrebe ovog rada, obrazovnu infrastrukturu definišaćemo kao zbir vladinih i nevladinih institucija koje su izvor znanja o bezbednosti i koje to znanje šire. U Srbiji se bezbednost izučava na Fakultetu političkih nauka, Fakultetu bezbednosti, Akademiji za diplomatiju i bezbednost, Diplomatskoj akademiji MSP, Institutu za bezbednost u okviru BIA, Vojnoj akademiji Vojske Srbije i u nekoliko neformalnih programa koje su pokrenule nevladine organizacije poput fonda ISAC, Beogradskog fonda za političku izuzetnost, Centra za civilno-vojne odnose i Beogradske škole za studije bezbednosti. Brojnost ovih ustanova daje, međutim, pogrešan utisak o višku proizvodnje bezbednosti znanja, međutim kvantitet ne mora da znači i kvalitet.

Da bismo definisali značenje termina *stručnjak za bezbednost*, biće pre svega korisno objasniti šta ovaj termin ne podrazumeva. Stručnjak za bezbednost bi trebalo da se razlikuje od intelektualca opšte prakse koji često razmatra bezbednosna pitanja kao sastavni deo političkog diskursa, ali kome nedostaje teoretsko, konceptualno i strukturirano znanje o ovoj temi. Stručnjak za bezbednost, takođe, nije osoba koja poseduje znanja samo iz oblasti bezbednosne prakse kao što su vatrogasci, policajci, vojnici ili menadžeri u privatnim bezbednosnim kompanijama. I na kraju, stručnjak za bezbednost bi trebalo da se razlikuje od sekuritizujućeg aktera, tj. od osobe koja svoj diskurs ispunjava pitanjima opstanka i egzistencijalnih pretnji i koja predlaže vanredne ili ekstremne mere koje inače ne bi bile legitimne u odsustvu takvog diskursa.⁶ Stručnjak za bezbednost će u ovom radu biti definisan kao osoba koja je posebno obučena i obrazovana na akademskim studijama bezbednosti. Ta osoba poseduje više specijalizovanog znanja od intelektualca opšte prakse i više teoretskog znanja od policajca ili menadžera bezbednosti. Razlikuje se i od navedenog sekuritizujućeg aktera, zato

⁶ Barry Buzan, *Security: A new framework for analysis*, Boulder, CO Lynne Rienner, 1998

što ne praktikuje politiku pretnji i ne upotrebljava sekuritizujući bezbednosni diskurs.

Na kraju je potrebno odgovoriti i na pitanje zašto je Srbiji potrebna nova generacija stručnjaka za bezbednost. Prvo, na to je pitanje potrebno odgovoriti zato što je Srbija dugo patila od hroničnog manjka bezbednosti.⁷ Drugim rečima, opšte osećaje nedostatka vojne, političke, ekonomske i društvene bezbednosti (na pojedinačnom, državnom i nacionalnom nivou) još uvek je karakteristika srpskog društva. Da li su te pretnje objektivne i zaista prisutne na Balkanu ili su ih proizvele političke i bezbednosne elite, nije relevantno za ovaj rad. Bitno je to da su samo stručnjaci za bezbednost sposobni da nauče, oduče i ponovo nauče bezbednosne pojmove koji se menjaju, kao i da reše ovo neprekidno stanje nebezbednosti. Prisustvo takvih stručnjaka u akademskim krugovima, političkoj upravi i nadležnim organima vlasti predstavlja preduslov za to da se društvo i region izvuku iz destruktivnih *hipersekuritizacija* prošlosti i da počnu inteligentnije da razmišljaju o budućoj kolektivnoj – jednoj, nedeljivoj – bezbednosti. Drugo, nova generacija stručnjaka za bezbednost potrebna je za ostvarivanje uspešne integracije društva u evroatlantsku “bezbednosnu zajednicu”⁸, kao i za sprovođenje reforme bezbednosnog sektora⁹. Da bi ovi ciljevi bili postignuti, potrebna je nova generacija stručnjaka za bezbednost. Pošto smo identifikovali glavne elemente ove jednačine, možemo proširiti temu na analizu faktora koji sprečavaju obrazovnu infrastrukturu da stvori novu generaciju stručnjaka za bezbednost.

Mane prosvetne infrastrukture

Ovaj esej biće fokusiran na visoko obrazovanje na Univerzitetu u Beogradu. Neformalno obrazovanje je do određene granice uspelo da reši neke od mana univerzitetskog obrazovanja, ali je uticaj i domet njegovih rešenja suviše ograničen da bi ovo obrazovanje moglo bitnije uticati na strukturu prosvete. Pošto u ovom kratkom eseju nećemo moći da se pozabavimo svim negativnim aspektima univerzitetskog obrazovanja, identifikovaćemo samo nekoliko ključnih problema koji najviše kočé proces stvaranja nove generacije stručnjaka za bezbednost. Pre svega, problematični su opšti

⁷ Miroslav Hadžić, *Hroničan manjak bezbednosti: slučaj Jugoslavije*, Beograd: Centar za Civilno-vojne odnose, 2001

⁸ Karl Deutsch et al., *Political Community: North-Atlantic Area*, New York: Greenwood Press 1957.

⁹ Za konceptualizovanu studiju reforme bezbednosnog sektora vidite: Alan Bryden, Heiner Hanngi eds., *Reform and Reconstruction of the Security Sector*, Geneva: DCAF, 2004.

cijevi srpske prosvete, loše stanje bezbednosnih studija u Srbiji i nedostatak nezavisnih centara za sticanje bezbednosnog znanja i za analizu.

(1) *Svrha obrazovanja*

Prvo i najbitnije pitanje koje treba postaviti svakom prosvetnom sistemu je koja je svrha obrazovanja.¹⁰ Odnosno, pitanje čemu služi visoko obrazovanje u oblasti društvenih nauka stečeno na Univerzitetu u Beogradu. Da li, osim produžavanja perioda adolescencije, odlaganja vojnog roka i jeftine hrane u fakultetskoj menzi, postoje neke dodatne koristi od visokog obrazovanja u Srbiji. Prvo, studenti uče da upamte i ponove informacije i tuđe misli. Najveći naglasak stavljen je na sposobnost studenta da upamti ogromne količine informacija i da ih ponovi na kraju godine. Drugo, studente gotovo isključivo uče kako usmeno da reprodukuju znanja i oni tako mogu diplomirati, a da nisu napisali nijedan pisani rad, osim diplomskog rada koji je obavezan za sve studente. Treće, tokom studiranja student stiče utisak da je za dobijanje dobre ocene važno ono *što* govori, a ne *kako* razvija argumente. Mišljenja smo, međutim, da bi ključni cilj obrazovanja trebalo da bude razvijanje stava studenata, kao i sposobnosti za kritičko mišljenje. Drugim rečima, ne bi trebalo da bude važno *šta* neko tvrdi, već *kako* on brani svoj stav. Četvrto, studenti su usmereni isključivo ka pojedinačnom radu za vreme studiranja na univerzitetu. Ne postoje kolektivni projekti koje bi studenti morali da završe zajedno sa svojim kolegama, a to je stvarnost koja ih čeka nakon sticanja diplome. Konačno, studentu na diplomskim i postdiplomskim studijama na Univerzitetu u Beogradu potrebno je dvostruko više vremena da završi fakultet nego njegovim kolegama u Zapadnoj Evropi.¹¹ Ovo se ne dešava zato što su njegove kolege u Zapadnoj Evropi pametnije ili zato što srpski studenti uče dvostruko više. Nažalost, problem je u zastarelosti i prenatrpanom prosvetnom sistemu. Nastavni programi na Univerzitetu uglavnom su puni nepotrebnog materijala, koji nema savremenog teoretskog značaja ili korisnu primenljivost u svakodnevnom životu. Dakle, studiranje ne mora biti skupo u finansijskom smislu, ali je u odnosu na vreme upotrebjeno za studiranje nepodnošljivo skupo. Na

¹⁰ Videti: pozdravni govor Džona Mershajmera (John Mearshimer) *Ciljevi obrazovanja*, održan na Univerzitetu u Čikagu, 23. oktobra 1997.

¹¹ <http://www.svetlost.co.yu/arhiva/2002/374/374-6.htm>

primer, studenti bi doktorske studije trebalo da završavaju onda kada imaju 26 godina, kao što to čine u Francuskoj ili u Velikoj Britaniji, a ne onda kad imaju 40 ili 50 godina, kao što je to slučaj u Srbiji.¹²

Ukratko, visoko obrazovanje u Srbiji predugo traje, suviše je fokusirano na pojedinačno ponavljanje upamćenih informacija, a nedovoljno na kolektivni rad, kritičko mišljenje i veštinu pisanja. Ako je obrazovanje, kao što je rekao jedan engleski državnik,¹³ ono što ostane kad zaboravimo sve što smo naučili, onda je obrazovanje u Srbiji u velikoj nevolji.

(2) Loše stanje studija bezbednosti

U sledećem delu teksta bavićemo se pitanjem lošeg stanja studija bezbednosti u Srbiji. Procenjivanje kvaliteta bez studija bezbednosti može biti obavljeno analizom kvaliteta istraživanja ili kvaliteta nastave.

Kvalitet naučnog istraživanja koji proizvodi pojedinac ili društvo u bilo kojoj akademskoj disciplini moguće je najbolje proceniti prateći objavljene radove u recentnim akademskim publikacijama. Ukoliko bismo po ovom kriterijumu procenjivali stanje istraživanja bezbednosti u Srbiji, dobili bismo nejasan ishod. S obzirom na broj akademskih ustanova koje se bave bezbednošću, kao i na broj završenih magistarskih i doktorskih studija¹⁵, začuđujuće je to da se u Srbiji nije pojavio nijedan ozbiljan akademski časopis koji se bavi ovom temom¹⁵. U vezi sa ovim, indikativno je i to što čak ne postoje ni članci i izraživački radovi u međunarodnim akademskim časopisima čiji su autori sa Univerziteta u Beogradu. Ako sve ovo uzmemo u obzir, možemo reći da je odlična vest to što Beogradska škola za studije bezbednosti planira da objavi akademski časopis pod nazivom "Bezbednost Zapadnog Balkana". U njemu će biti suočene ideje naučnika istraživača iz Srbije i regiona, a dodatno će biti ojačane kritikom i debatom.

Kada je u pitanju kvalitet nastave u oblasti studija bezbednosti, možemo reći da je situacija nešto bolja. Stvari se menjaju u dobrom pravcu, ali površno. Kao što je već pomenuto, broj ustanova koje se bave ovim studijama raste. Programi nastave diplomskih i postdiplomskih studija su, takođe, modernizovani i razmatraju nove bezbednosne paradig-

¹² Na osnovu informacija pronađenih na internet prezentaciji Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, po završetku doktorskih studija studenti imaju prosečno 43,7 godina. Izvor: http://www.fpn.bg.ac.yu/pages/p_id1/d_p1.html

¹³ Džordž Savil (George Savile)

¹⁴ Samo je Fakultet bezbednosti izdao 130 magistarskih i 40 doktorskih diploma. www.fb.bg.ac.yu

¹⁵ Izuzetak koji ovo potvrđuje je "Ljudska bezbednost", časopis koji je objavljen 2003. godine u saradnji sa Fakultetom bezbednosnih studija i do sada je štampano svega dva broja. Izvor: <http://www.fb.bg.ac.yu/srp/izdavastvo/casopisi.php> accessed 18 June 2006 Štaviše, od kada je Žurnal osnovan, samo je jednom recenziran u nekoj međunarodnoj publikaciji. Videti: google scholar search i Liotta, "Through the looking glass" Security Dialogue, Vol. 36, No. 1, 49-70 (2005)

me. Veštine pisanja i prezentovanja uvedene su kao dodatak prethodnoj metodologiji “upamti-sve-što-možesh”.

Međutim, ukoliko se udubimo u problematiku, možemo videti da nastavni programi nisu usavršeni. Na primer, nastavni program specijalizovanih studija globalne i nacionalne bezbednosti na Fakultetu političkih nauka uglavnom se bavi reformom sektora bezbednosti. Drugim rečima, međunarodni i globalni aspekti pokriveni su samo da bi bio stvoren ambijent za studiranje pomenutih reformi, a nisu osmišljeni kao predmeti koje vredi studirati same po sebi. Ova situacija postaje razumljiva kada u obzir uzmemo probleme sa kojima je srpska sociopolitička realnost trenutno suočena. Međutim, to ne mora da znači da bi trebalo zanemariti globalne i međunarodne aspekte bezbednosti. Ako će Srbija ikada značajno doprinositi regionalnoj, globalnoj bezbednosti i međunarodnim operacijama, putem NATO, UN ili ESDP (Evropska bezbednosna i odbrambena politika), biće joj potrebni stručnjaci koji su u stanju da shvate i one aspekte bezbednosti koji nisu isključivo u vezi sa reformom sektora bezbednosti.

Na kraju, moguće je ukazati na gotovo potpuni nedostatak regionalnih studija na fakultetima. Jedan od retkih izuzetaka je skoro osnovani Centar za studije SAD na Fakultetu političkih nauka. Ovo je, donekle, posledica toga što je nakon završetka Hladnog rata geopolitika postala manje relevantna. I pored toga, ne mora da znači da, ako je geografija izgubila na značaju, regionalne studije nemaju više šta da doprinesu studijama bezbednosti.

(3) *Nedostatak nezavisnih centara znanja*

Na kraju, treću manu naše obrazovne infrastrukture predstavlja nedostatak pluralizma nezavisnih izvora znanja i analize. Piter Has, koji je proučavao uticaj naučnih i epistemoloških zajednica na donošenje političkih odluka, tvrdi da nauka može da bude značajna samo ukoliko se razvija u sredini koja je zaštićena od politike, uz uslov da u toj sredini postoji pluralizam izvora znanja.¹⁶

Na Univerzitetu u Beogradu postoji jasno preklapanje centara moći, kao što je to, na primer, slučaj kada su u pitanju Bezbednosno informativna agencija i akademska zajednica.

¹⁶ Peter Haas, 'When does power listen to truth? A constructivist approach to the policy process,' *Journal of European Public Policy* 11, no. 4, .2004

Moje mišljenje je da ovaj odnos može da bude zdrav jedino ukoliko je prisustvo praktičara bezbednosti transparentno i ukoliko je njihovo znanje direktno preneto studentima. Ako je prisustvo praktičara bezbednosti nejasno, onda njihova uloga počinje više da liči na *obezbeđivanje studija*, nego na *studiranje bezbednosti*. Skriveno preklapanje centara moći i prosvete štetno je za i principe demokratije i za principe univerziteta. Takođe, to škodi naučnim i istraživačkim dostignućima u studijama bezbednosti. Zaključak bi bio da je tržište ideja o bezbednosti nerazvijeno i da bezbednosna praksa trpi nedostatak naučne analize visokog kvaliteta, zato što izvori znanja nisu autonomni.

Zaključak

U ovom radu izložili smo stav o tome da zbir ključnih mana sprečava obrazovni sistem da pripremi novu generaciju stručnjaka za bezbednost. Neki od problema vezani su za opšti sistem obrazovanja, dok su drugi vezani samo za studije bezbednosti. Kvalitet nastave je u boljem stanju nego što je kvalitet istraživačkog rada. Na kraju, nejasno preklapanje kadrova koji istovremeno predaju i istražuju bezbednosne teme na Univerzitetu i koji skriveno praktikuju bezbednost u informativnim agencijama, ne pomaže nam u tome da navedeni problemi budu rešeni. Štaviše, samo ukoliko postoji pluralizam nezavisnih centara znanja može biti vođena zdrava diskusija i može biti unapređivano znanje.

Preveo sa engleskog na srpski jezik Ivan Kovanović

Potreba postojanja nove generacije specijalista za bezbednost Beogradska škola za studije bezbednosti¹

Jasmina Glišić²

UDK: 351.74:371; 378.6:351.74(497.11)

Sažetak

O pravu građana da kontrolišu oružane snage u demokratskom društvu dosta se diskutuje u literaturi o demokratskom upravljanju sektorom bezbednosti. Nedostatak iskustva, i razumevanja bezbednosnih pitanja, kao i nedovoljna zainteresovanost za njih indetifikovani su kao prepreke. Međutim, i obim znanja i odgovornost koji su potrebni za pružanje obrazovanja predstavljaju zapostavljene istraživačke teme. U ovom radu postoji tvrdnja da potrebni nivo znanja zavisi od uloge koju građanin u demokratskom društvu može imati, odnosno zavisi od toga da li je on profesionalac, član zakonodavnog tela ili "običan građanin", tj. pripadnik civilnog društva. O potrebi postojanja nove generacije specijalista za bezbednost u postkomunističkim državama biće reči u prvom delu rada. Drugi deo bavi se načinom na koji jedna od organizacija civilnog društva u Srbiji zadovoljava ove potrebe, tačnije predstavljen je menadžment Beogradske škole za studije bezbednosti na početku njenog rada.

Ključne reči: bezbednosna edukacija, civilno društvo, Srbija, demokratsko upravljanje oružanim snagama.

Uvod

Odgovornost građana da se sami obrazuju o pitanjima vezanim za odbranu i vojnu kulturu predstavlja srž civilno-vojnih odnosa baziranih na principima liberalne demokratije. Ovo se, pre svega, odnosi na civilne vođe³, ali može biti primenjeno i na čitavo društvo. U većem delu literature koja se bavi civilno-vojnim pitanjima velika pažnja posvećena je ovlašćenjima koja treba da budu data građanima u demokratiji, kao i načinima us-

¹ Delovi ovog rada bili su prezentovani na okruglom stolu održanom na temu „Edukacija za bezbednost“, Slovenski dani politikologa, Portorož, 2006. godine

² U vreme kada je ovaj tekst nastao autor je bio doktorant na Fakultetu političkih nauka u Beogradu i zamenik direktora Beogradske škole za studije bezbednosti, CCVO

³ Joseph S. Nye, Jr., „Epilogue: The Liberal Tradition“, u: *Civil-Military Relations and Democracy*, ur. Larry Diamond and Marc F. Plattner Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.

postavljanja kontrole i ravnoteže između civilne i vojne oblasti. Ovaj tekst trebalo bi da inspiriše detaljnije istraživanje konkretnog znanja i veštine koji su potrebni za izvršavanje ovih ovlašćenja. U prvom delu teksta razmatrana je potreba postojanja novih generacija specijalista za bezbednost, a posebna pažnja posvećena je problemima sa kojima se postkomunističke države suočavaju. U drugom delu teksta prezentovan je specifičan način na koji se nevladine organizacije u Srbiji suočavaju sa postojanjem ove potrebe. To je učinjeno prezentovanjem rada Beogradske škole za studije bezbednosti (BŠSB), koja predstavlja novoosnovanu istraživačku jedinicu Centra za civilno-vojne odnose. U zaključni razmatranjima uopšteno su izloženi izgledi ovog nastojanja, pri čemu su u obzir uzeta ograničenja ovog projekta i kratak period postojanja i rada BŠSB.

Potreba postojanja određenog nivoa stručnosti u oblasti bezbednosti

Koncept demokratske civilne kontrole oružanih snaga preporučen je kao poželjan model raspodele moći između civilne i vojne sfere, koja bi trebalo da postoji u demokratskom društvu na kraju dvadesetog veka. U mnogobrojnoj literaturi obrađene su, manje ili više detaljno, odgovornosti zakonodavne i izvršne vlasti⁴. Na osnovu toga stvorene su različite tipologije aktera, njihovih uloga i procedura koje oni treba da prate. Liste standarda koje bi trebalo da poštuju šef države, članovi parlamenta, kao i komiteti odbrane i bezbednosti i pojedinačni ministri, mogu varirati i kretati se u rasponu od merila⁵ praktične politike do kompleksnih matrica koje su izradili istraživači⁶. Međutim, nijedna od ovih studija nije se posebno bavila sledećim pitanjima: (1) koja je vrsta znanja i veština potrebna da bi ove dužnosti mogle biti ispunjene na kompetentan i profesionalan način i (2) ko treba da bude odgovoran za sticanje, stvaranje i širenje željenog znanja o bezbednosti⁷. Odgovor na prvo pitanje može biti dat na osnovu postojeće literature. Naime, "kurikulum" za mnoge one koji "čuvaju čuvaru" može biti izveden na osnovu liste odgovornosti koju imaju izvršna i zakonodavna vlast. Međutim, oba ova pitanja ukazuju na mogućnost daljeg istraživanja u ovoj oblasti.

⁴ Za kratak pregled moderne teoretske debate pogledati: Glišić, Jasmina, "Demokratska civilna kontrola oružanih snaga", 2. 11. 2005. godine, Internet, <http://www.ccmf-bg.org/analize/rec/word58.htm>.

⁵ isto kao što je tekst Carnoval-Simona korišćen kao osnovni instrument za merenje statusa demokratske kontrole oružanih snaga u srednjoistočnim evropskim državama, koje teže NATO članstvu.

⁶ isto kao što je korišćena i matrica Aleksandra Lamberta. On ukazuje na veći broj indikatora koji su važni za evaluaciju situacije u bilo kojoj specifičnoj državi, uključujući u to preko sto individualnih kriterijuma, klasifikovanih u petnaest kategorija.

⁷ Od 29 poglavlja jedinstvenog materijala namenjenog parlamentarcima, samo jedno sadrži sugestije vezane za poboljšavanje bezbednosne ekspertize članova parlamenta. Pogledaj: Born, Hans, ur. *Parliamentary Oversight of the Security Sector*, Interparliamentary Union and Geneva Centre for DCAF, 2003.

Debatu koja se vodila povodom pitanja kako obezbediti to da vojne snage budu podređene demokratski izabranim vlastima zamenila je poslednjih godina rasprava o tome kako da oni koji su zvanično zaduženi za kontrolu nasilja postanu „odgovorni i građanima”⁸. Stoga se model demokratske civilne kontrole razvio u koncept demokratskog upravljanja vojnim snagama. Posmatrano iz naše perspektive, ovo podrazumeva da je potrebno da javnost poseduje barem minimum znanja o bezbednosnim pitanjima. Ovakav normativni zahtev suprotstavlja se tendenciji da javnosti bude uskraćena uloga u spoljnoj bezbednosnoj politici.⁹ Takođe, on je suprotan postojanju veoma nestabilnog javnog mnjenja¹⁰, kao i skepticizmu povodom stava masovne javnosti „koja nije dovoljno ni zainteresovana, a ni informisana” o ovim pitanjima.¹¹ Međutim, on je u saglasnosti sa obimnim istraživanjima koja dokazuju da je javno mnjenje u odnosu na bezbednosna pitanja veoma racionalno¹² i koja identifikuju vezu koja postoji između spoljnopolitičkih stanovišta i ključnih vrednosti pojedinaca¹³. Prilikom procenjivanja potrebe da javno mnjenje bude informisano o bezbednosnim pitanjima, ova otkrića moraju biti uzeta u obzir. Takođe, prilikom ispitivanja najadekvatnijih načina informisanja javnosti u obzir bi trebalo da budu uzeti različiti kognitivni stilovi pojedinaca, kao i strategije obrade informacija¹⁴, nivoi prethodno stečenog znanja itd.

Prethodna dva paragrafa pokazala su da postoji trenutna potreba da bude prikupljano, stvarano i šireno znanje, koje, zbog širenja civilnih krugova odgovornih za demokratsko upravljanje vojnim snagama, permanentno raste.¹⁵ Primereno je pretpostaviti to da se nivo potrebne ekspozicije povećava zajedno sa povećavanjem odgovornosti koja je potrebna u procesu donošenja odluke. Uopšteno rečeno, „civilne ciljne grupe”¹⁶ koje imaju specifičnu potrebu posedovanja znanja o pitanjima bezbednosti mogu biti locirane na: (a) makronivou – profesionalci koji zauzimaju ključne pozicije u ministarstvu odbrane, ali i u ostalim sektorima u državnoj birokratiji značajnim za bezbednost (ministarstvo spoljnih poslova, finansike institucije itd.); (b) međunivou – zakonodavci koji položaj u kabinetu mogu zauzimati samo u određeno vreme između izbora i čija je pažnja usmerena na razna politička pitanja, a pitanje bezbednosti je samo jedno od mnogih i (c) mikronivou – građani čije je uključivanje u razmatranje pitanja odbrane limitirano¹⁷, dok je njihovo interesovanje u jakoj i indikativnoj korelaciji sa stepenom

⁸ Forster, Anthony, *Armed Forces and Society in Europe*. Hampshire: Palgrave MacMillan, 2006.

⁹ Rosenau, James N., prema: Powlick, Philip J. i Andrew Z. Katz, "Defining the American Public Opinion/Foreign Policy Nexus", *Mershon International Studies Review*, 1998

¹⁰ Almond, Gabriel A., "Public Opinion and National Security Policy", *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 20, No. 2 (Summer 1956), str. 376

¹¹ Detaljnije u: Holsti, Ole R., "Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippman Consensus", *Mershon Series: Research Programs and Debates*, *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 4 (Dec. 1992), str. 439–466

¹² Page, Benjamin I. and Robert Y. Shapiro, "The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences", Chicago: University of Chicago Press, 1992.

¹³ Hurwitz, Jon; Peffley, Mark, "How are Foreign Policy Attitudes Structured? A Hierarchical Model", *The American Political Science Review*, Vol. 81, No. 4 (Dec. 1987), str. 1099–1120

¹⁴ Fiske, Lau and Smith 1990, Krosnick and Milburn 1990, McGraw and Pinney 1990, Sniderman, Brody and Tetlock 1991

¹⁵ O ubičajenim preduslovima, kao što su kraj Hladnog rata, brze promene u bezbednosnom okruženju, globalizacija, tehnološki razvoj, širenje koncepta bezbednosti, nove uloge i misije vojske, neće biti reči u ovom radu.

¹⁶ Ova tipologija se delimično zasniva na tri oblasti koje Forster smatra odlučujućim za osiguravanje odgovornosti "oružanih snaga civilnim vlastima i društvu, kao i na odgovornost civilnih vlasti društvu, u smislu upravljanja i upotrebe oružanih snaga" (Forster, 2006, p. 27)

¹⁷ Ibid., str. 36.

njihove edukacije¹⁸. Postavljanje hipoteze o slojevitosti i dosegu bezbednosne spremnosti svake grupe koja je pomenuta, kao i razmatranje brzine i metoda potrebnih za dostizanje te spremnosti prevazilazi okvire ovog rada. Međutim, raspon, važnost i jasne razlike između ovih grupa mogu nam pokazati kako raste potreba za postojanje kritičke, modernizovane i odgovorne analize bezbednosti (u najširem smislu značenja tog pojma). Rezultat ove analize trebalo bi da bude dostavljen raznim telima i da bude prezentovan tako da bude moderan, pristupačan i prilagođen svakom korisniku.

Potreba postojanja specijalista iz oblasti bezbednosti u postkomunističkim državama

Važnost znanja nikada ne može biti preneglašena kada se razmatra pitanje reforme sektora bezbednosti u postkomunističkim državama. Nasledeni model je podrazumevao to da su ekonomska, politička i socijalna funkcija visoko militarizovane.¹⁹ Vojne snage u ovim državama bile su:

*prevelike, birokratizovane, politizovane, neefikasne i morale su da prođu određenu redukciju, reorganizaciju i racionalizaciju. Siromašenje članova društva dovelo je vojku u nezavidnu ekonomsku situaciju, koja je neizbežno oslikavala moral i motivaciju vojske, tako da je većina vojnih snaga iskusila, a neke i dalje trpe, duboku institucionalnu krizu.*²⁰

Međutim, poređavši listu prepreka koje su nove demokratije morale da prebrode prilikom reformisanja civilno-vojnih odnosa, Huntington je ocenio da “su civilno-vojni odnosi dramatičan izuzetak neubedljivog dostignuća demokratija u tako mnogo oblasti”²¹. Štaviše, on daje argumente tvrdeći da “će buduće probleme koji će nastati u civilno-vojnim odnosima u novim demokratijama verovatno izazvati civilno društvo, a ne oružane snage”²². Njegova upozorenja su prvenstveno zasnovana na neuspehu demokratskih vlada da promovišu ekonomski razvoj i održe mir i pravni poredak, kao i na postojanju nedovoljno jakih političkih institucija. Osim ovoga, Dejmond i Platner naglašavaju da je potreba postojanja određenih kapaciteta odlučujući faktor civilne nadmoći. Ovaj kapacitet obuhvata “ne samo zakonom propisan autoritet, nego i znanje, razumevanje i iskustvo potrebno za to da odluke budu stvarno donesene”²³.

¹⁸ Glišić, Jasmina, Obaveštenost građana o vojsci, u: Glišić, Jasmina, Miroslav Hadžić, Milorad Timotić i Jovanka Matić, “Javnost Srbije i Crne Gore o reformi vojske”, I –VII krug. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose 2003–2005

¹⁹ Detaljnije u: Forster, Anthony, Timothy Edmunds and Andrew Cotter, un., “Soldiers and Societies in Postcommunist Europe” Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003

²⁰ Timotić, Milorad, “Civilno-vojni odnosi i princip civilne kontrole”, u: Hadžić, Miroslav (ur.), *Civilna kontrola vojske i policije*, str. 23 2000

²¹ Objašnjenje i diskusija ponuđeni su u: Huntington, Samuel, P., “Reforming Civil-Military Relations”, in: Diamond, Larry (ed), *Civil-Military Relations and Democracy*, str. 5 1996

²² Ibidem, p. 11

²³ Diamond, Larry and Marc F. Platner, Introduction, xxvii 1996

Ove predviđajuće izjave dokazale su se kao istinite tokom analiza civilno-vojnih odnosa u evropskim državama, obavljenim deceniju kasnije. One kritički ukazuju na to da važnost “efektivne demokratske kontrole vojnih snaga zavisi (ne samo od konstitucionalnog aranžmana, strukture komandnih zakona i zakona odbrane) od odgovornosti i transparentnosti svakodnevnih praksi i interakcija na svim nivoima odnosa između vojnih snaga i društva”²⁴. Kao što bi Brunau i Tolefson to predstavili, “problem je u detaljima i jedino će civili, razumevanjem ovih detalja, biti u mogućnosti da sastave i održe institucije tako da one imaju centralnu ulogu u procesu kreiranja politike”²⁵.

Države u tranziciji – koje su izašle iz autoritarnih režima, ali i koje se bore sa ratnim nasleđem, kao što su to države Zapadnog Balkana – moraju prilikom uspostavljanja demokratske kontrole i demokratske uprave vojnih snaga prevazići najteže izazove. Njihova tranzicija je odložena, razoreni su finansijski i ljudski resursi države, a spoljni faktori imaju ključnu ulogu u rekonstrukciji sektora bezbednosti. Dok je ovaj sektor obično rasparčan,

*vojna snaga je prevelika za uslove mira, prepolitizovana i strukturirana u odnosu na etničku i religijsku pripradnost. Ne-državne vojne formacije, (...) privatne vojne kompanije, kriminalne grupe i gerilski pokreti mogu postojati uporedo sa državno-bezbednosnim strukturama oslabljenim korupcijom.*²⁶

Srbija predstavlja jedinstven slučaj u odnosu na više aspekata o kojima neće biti diskutovano u ovom radu.²⁷ Jedino ćemo naglasiti da se slabi demokratski kapaciteti postkonfliktne Srbije nalaze pred dvostrukim preprekama koje treba da prevaziđu pokretači reformi u Srbiji. Oni državu moraju osloboditi ratnog nasleđa i autokratije i stvoriti preduslove za nastanak i funkcionisanje demokratskog poretka.²⁸ Štaviše, oni ne mogu prvo uraditi jednu, pa onda drugu stvar. Reforme sektora bezbednosti Srbije ocenjene su, stoga, kao “mlitave”, odnosno kao reforme koje su obavljene veoma sporo i nedosledno.²⁹

Uloga specijalista za bezbednost

Prethodno prikazano stanje vojnih snaga i društva u starim, novim i u još nedovršenim demokratijama ukazuje na rastuće potrebe za postojanje civilnih eksperata u polju bezbednosti. Dalje istraživanje bi trebalo da još preciznije kontstatuje to ko-

²⁴Forster i saradnici, p. 39

²⁵ Bruneau, Thomas and Tolefson, “Who Guards the Guardians and How” University of Texas Press, 2006, str. 264

²⁶ Caparini, Marina, “Security Sector Reform and Post-Conflict Stabilisation: The Case of the Western Balkans”, u: Bryden Alan i Heiner Hanngi (eds), *Reform and Reconstruction of the Security Sector*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2004

²⁷ Detaljnije o tome videti: Hadžić, 2000. and 2001; Caparini, 2004.

²⁸Hadžić, Miroslav, “Distinguishing Seemingly the Same”, October 21, 2005, Internet <http://www.ccmr-bg.org/analyze/rec/word57.htm>, 5/18/2006 (2005)

²⁹ Glišić, Jasmina, “Sluggish Security Sector Reform in Serbia and Montenegro”, rad prezentovan na: 62nd Rose-Roth Seminar, Tirana, april 24–26, 2006. godine, dostupan na: <http://www.ccmr-bg.org/analyze/rec/word61.htm>

je bi potrebe trebalo da zadovolji nova generacija specijalista za bezbednost. Kako bi bile uočene moguće uloge istraživača u ovom polju, trebalo bi razmotriti šta to oni mogu, a drugi istraživači ne mogu ili ne žele ili ne bi trebalo da postignu.

U ovoj narativnoj analizi, sugestija bi bila koristiti peporučenu tipologiju ciljnih grupa. Doista, na makronivou je hitno potreban određeni broj dobro edukovanih profesionalaca u izvršnoj grani vlasti. Neki analitičari sugerišu da bi "mogući model bio taj da kao zamenik svakom odgovornom visoko rangiranom civilnom službeniku unutar ministarstva (odbrane) bude postavljen vojni oficir, a da kao zamenik svakom visoko rangiranom vojnom oficiru unutar ministarstva bude postavljen civilni službenik"³⁰.

Na međunivou potrebna je dosta velika podrška koju bi pružili ekspertiza i istraživanje, što bi pomoglo neutralizovanju faktora koji kočće zakonodavce da maksimiziraju uloge eksperata i istraživača u demokratskom upravljanju vojnim snagama. Glavni faktori su nedostatak interesovanja parlamentaraca za pitanja iz oblasti odbrane, koji je retko uočen kao uslov građenja reputacije parlamenta; postojanje tradicije limitiranja primarnih zakonskih propisa donošenjem uredbi, dekreta (meki zakon); nedostatak vojnog iskustva i nepostojanje potrebne ekspertize, kao i ograničeno pristupanje relevantnim informacijama, koje je dodatno otežano i nedostatkom alternativnih izvora informacija.³¹

Na mikronivou, koristan podsetnik za delovanje može biti izreka da "je demokratija jak i zahtevan politički sistem kako za elitu, tako i za prosečnog građanina"³². Ovo nas vraća na prvu tvrdnju u ovom tekstu – građani imaju odgovornost da se sami edukuju o pitanjima vezanim za odbranu i vojnu kulturu. Uzimajući u obzir kompleksnost oblasti bezbednosti, kao i zatvorenost vojnih snaga za javno ispitivanje, možemo reći da je prosečnom stanovniku potrebna sva moguća pomoć da bi stekao potrebno znanje. To koji bi nivo znanja mogao biti smatran minimumom, sigurno bi zavisilo od uticaja koji određena odluka ili određena politička bezbednosna mera ima na pojedinca, društvo i nacionalnu bezbednost.

Uzimajući u obzir sve navedene nivoe, pokušaćemo da stvorimo nacrt opšte slike mogućih uloga specijalista za bezbednost. Da bismo dobili sliku mikronivoa i međunivoa trebalo bi obezbediti kompletno istraživanje savremenih pitanja koja su relevantna za bezbednosnu politiku i politiku odbrane. U većini

³⁰ Bruneau, Thomas C. and Richard B. Goetze Jr., "Ministries of Defence and Democratic Control", u: Bruneau, 2006, p. 94

³¹ Prema: Foster, 2006, pp. 29–31

³² Bruneau, Thomas C. and Kenneth R. Dombrowski, "Reforming intelligence: The Challenge of Control in New Democracies", u: Bruneau, 2006, str. 156

slučajeva parlamentarci, kao ni prosečni građani, nemaju vremena, želje ili kapaciteta da ispituju, na primer, komparativna rešenja kontrolisanja vanbudžetskih fondova. Specijalisti za bezbednost bi trebalo da budu sposobni da definišu važne istraživačke teme i da vrše inteligentne i aktuelne analize, priložene u formi pristupačnoj korisnicima.

Takođe, specijalisti za bezbednost bi trebalo da budu uključeni u održavanje konstruktivnog interesovanja javnosti, kao i u održavanje izražajne debate o pitanjima bezbednosti. Ovo ne znači da bi život građana trebalo da bude preterano politizovan ili, dugačije rečeno, da bi svakodnevne životne teme trebalo da budu sekuritizovane. Naprotiv, specijalisti za bezbednosti bi trebalo da uravnoteže angažovanje medija u definisanju spoljne/bezbednosne politike, pa i da stvore protivtežu takozvanom "CNN efektu". U najboljem slučaju, oni bi trebalo da pronađu motive drugačije od onih koje imaju mediji. Naime, mediji su često vođeni potrebom da dramatično prikazuju događaje, odnosno "da traže događaje koji će privući i zadržati pažnju"³³. Međutim, nove generacije specijalista za bezbednost trebalo bi da koriste sve kapacitete koje mediji i nove informacione tehnologije mogu ponuditi kako bi doprli do šireg auditorijuma i održali nivo njegove informisanosti. Specijalisti za bezbednost bi zakonodavcima, ali i prosečnim građanima (kada nisu zaposleni unutar izvršne grane vlasti), trebalo da predstavljaju nezavisni, alternativni izvor informacija. Da bismo ovo još jednom naglasili, reći ćemo da se nedostatak ovakvih izvora smatra posebno važnim onda kada je pristup relevantnim informacijama ograničen.³⁴

Pored toga, specijalisti za bezbednost bi trebalo permanentno da pristupaju nivou demokratske kontrole/uprave u društvu, oslanjajući se pri tome na modernizovane, primenljive standarde. Takođe, trebalo bi i da teže postavljanju takvih standarda. Ovim bi mogli da doprinesu daljem razvoju studija bezbednosti (prvenstveno obrazovanju edukatora), što je zadatak koji bi trebalo da izvrše vladine i nevladine organizacije.

Ovim završavamo prikaz preliminarne liste (ni u kom pogledu kompletne liste) "misija" koje bi eksperti bezbednosti mogli da izvrše, odnosno koje bi trebalo da izvrše, a nadamo se da će to i uraditi. Stoga ćemo ovu listu ostaviti otvorenom za moguće kritike i dopune. Treba uzeti u obzir i to da ona obuhvata i specifične zadatke koje akteri na makronivou, međunivou i mikronivou nisu mogli ili nisu želeli da izvrše.

³³Howard, Ross, "The Media's Role in War and Peace Building", u Caparini, Marina (ur) *Media in Security and Governance*. Baden-Baden: BICC/DCAF 2004

³⁴Foster, 2006, str. 31.

Naposletku, predložićemo samo jednu ulogu koju ovi akteri ne bi trebalo da preuzmu na sebe. Oni ne bi trebalo da određuju istraživačke agende. Kada ovo kažemo, ne mislimo da stručnjaci na izvršnom nivou ili parlament ne bi nikada trebalo da pripremaju analize određenih interesnih pitanja, kao ni to da prilikom stvaranja pojedinačnih/kolektivnih istraživačkih strategija ne bi trebalo da budu uzeti u obzir javni pritisak ili povećano interesovanje za određenu bezbednosnu temu. Sasvim smo suprotnog stava. Međutim, specijalisti za bezbednost najbolje će moći da ostvare prethodno spomenute funkcije ukoliko ne postoji nikakvo ograničenje – koje mogu postaviti zakonodavna ili izvršna vlast, mediji, nevladine organizacije ili javnosti – razvoja istraživačke agende. Jednostavno rečeno, ne bi trebalo da postoji istraživačko pitanje koje je zabranjeno. Ovo je jedno od načela kojim se rukovode istraživači i uprava Beogradske škole za studije bezbednosti, a koje će biti opisano u drugom delu teksta.

Osnivanje Beogradske škole za studije bezbednosti

Obrazovanje i specijalizacija građana za pitanja bezbednosti predstavlja važan deo reforme sektora bezbednosti Srbije. Smatra se da u Srbiji nevladine organizacije mnogo više truda ulažu u ovo, nego što to čine institucije kojima upravlja država.³⁵ Beogradsku školu za studije bezbednosti (BŠSB) osmislio je Centar za civilno-vojne odnose (CCVO), nevladina organizacija iz Beograda.³⁶ Ovaj originalni projekat treba da doprinese razvoju studija bezbednosti i akademskom unaređivanju mladih istraživača u Srbiji. Takođe, treba da doprinosi misiji CCVO koji promovise “javnost i odgovorno sudelovanje civilnog društva u jačanju bezbednosti građana i države na osnovu principa moderne demokratije i bezbednosne saradnje sa susjednim državama, kao i na osnovu principa integracije Srbije u evroatlantsku zajednicu.³⁷ U ovom delu teksta biće detaljnije predstavljen menadžment istraživanja i strategija ove jedinsvene grupe. Naposljetku, biće reči o mogućem efektu koji će rad ove škole imati na formiranje nove generacije specijalista za bezbednost u Srbiji.

Beogradska škola studija bezbednosti osnovana je kao specijalna istraživačka jedinica u Centru za civilno-vojne odnose, na osnovu ideje predsednika Centra Miroslava Hadžića. On je

³⁵ Simić, Dragan, “Uloga nauke u reformi sektora bezbednosti”, prezentacija na konferenciji pod nazivom “Uloga civilnog društva u reformi sektora bezbednosti”, Kanjiža 2005

³⁶ Potpune informacije dostupne na sajtu: www.ccmr-bg.org

³⁷ <http://www.ccmr-bg.org/onama/about.htm>

formulisao sledeće ciljeve: “formiranje i treniranje mladih istraživača za sistematski specifična i analitička istraživanja nacionalne, regionalne i globalne bezbednosti; planiranje transfera savremenog znanja i iskustva; stimulacija razvoja teoretskog i empirijskog istraživanja; doprinos kvalifikovanoj javnoj debati o potrebama unutrašnje bezbednosti i o njenim kapacitetima; stimulacija bržeg angažovanja lokalnih istraživača u međunarodnoj naučnoj saradnji i istraživačkim projektima, kao i lokalno istraživačko umrežavanje”.³⁸

Projekat je do detalja razrađen u periodu decembar–januar 2004/2005. godine.³⁹ Tada je potpukovnik Brigte Har Voge (Brigte Harr Vaage), tadašnji savetnik za odbranu i bezbednost ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu, rekao da postoji mogućnost da Kraljevina Norveška, u sklopu svog substancijalnog doprinosa reformi sektora bezbednosti u Srbiji, podrži ovu inicijativu. Škola je otvorena u januaru 2006. godine, zahvaljujući podršci Vlade Kraljevine Norveške i Balkanskog fonda za demokratiju. Zapošljava deset mladih istraživača, izabranih nakon procedure dvomesečne selekcije. Težeći tome da istraživači budu različitog profila, tim koji je vršio selekciju⁴⁰ odlučio je da bira aplikante koji su diplomci ili postdiplomci domaćih i/ili inostranih univerziteta različitih društvenih nauka. Pored visoko postavljenih zahteva koji su se odnosili na uspeh i provere referenci, postavljena je i starosna granica (30 godina), a znanje engleskog jezika provereno je pismenim i usmenim putem. Uzimajući u obzir specifično visoke zahteve mesta istraživača⁴¹, najvažniji instrumenti selekcije bili su analiziranje jednog rada i strukturirani intervjui. Postavljeni nivo uslova prouzrokovao je to da se prijavi mali broj aplikanata, od kojih je izabrano deset.⁴² Većina ih je diplomirala na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu (njih pet, od kojih je četiri diplomiralo na Odeljenju međunarodnih odnosa, a jedan na odeljenju političkih nauka), dvoje je diplomiralo na Pravnom fakultetu (među njima jedna magistratura na Institutu za mir i studije bezbednosti, Hamburg, Nemačka), jedan aplikant diplomirao je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (Odeljenje sociologije) i jedan je magistrirao Politiku na Univerzitetu “La Sapienza” u Rimu, Italija.

Osnovan je međunarodni savetodavani odbor BŠSB koji uključuje i naučnike višeg nivoa i eminentne eksperte iz oblasti bezbednosti⁴³, kao i Nadzorni odbor koji nadgleda rad Škole i predstavnicima donatora garantuje ispunjavanje zadatih ciljeva.

³⁸ Izbor iz: “Incubator, Aims”, prema projektu dokumentacije, CCVO, Arhiva, 2004. godine

³⁹ Tim projekta CCVO uključuje predsednika Miroslava Hadžića, tadašnjeg finansijskog direktora CCVO Mihajla Cicmilovića (razradivanje pitanja finansijskog upravljanja) i tadašnjeg direktora edukacije CCVO Jasminu Gilišić (razradivanje pitanja istraživačkog upravljanja).

⁴⁰ Uključujući u to i Miroslava Hadžića, direktora BSSB, Milorada Timotića, projektnog koordinatora projekata u CCVO i Jasminu Gilišić, uz administrativnu podršku Maje Zarić, sekretarice CCVO.

⁴¹ Ryan, Ann Marie and Tippins, Nancy T., *Attracting and Selecting: What Psychological Research Tells Us*, Human Resource Management, (Winter 2004), Vol. 43, No. 4, str. 305–318

⁴² U odnosu na procenat nezaposlenih u Srbiji (20%), prijavilo se malo aplikanata, ukupno 76. Podaci izneti prema izveštaju Srpskog instituta za statistiku, Br. 100, godina. LVI, 20. 4. 2006. godine

⁴³ Profesor Antoni Forster (Anthony Forster), šef Odeljenja za politiku Univerziteta u Bristolu, direktor Istraživačkog centra Univerziteta u Bristolu, profesor političkih nauka i međunarodnih odnosa; dr Vladimir Bilandžić, specijalni savetnik za mere jačanja poverenja i bezbednosti, Misija OEBS u Srbiji i Crnoj Gori; profesor dr Vladimir Goati, predsednik nevladine organizacije Transparentnost Srbija, Beograd; mr Ivan Vejvoda, izvršni direktor Balkanskog fonda za demokratiju, Beograd; Miljenko Dereta, izvršni direktor Građanskih inicijativa, nevladine organizacije iz Beograda; Stole Ulriksen (Stille Ulriksen), zamenik direktora Norveškog instituta za međunarodnu politiku, Oslo; ambasador dr Teodor Vinkler (Theodor H. Winkler), direktor Zenevskog centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga; mr Milorad V. Timotić, jedan od osnivača CCVO i koordinator projekata Centra za civilno-vojne odnose.

Proces rada u Školi

Beogradska škola za studije bezbednosti postala je originalna, istraživačka, akademska i edukativna institucija. U potrazi za načinom na koji može postići ove ciljeve, uprava se najviše brinula oko toga: „(1) kako da organizuje i strukturira vreme i posao istraživača, (2) kako da inspiriše i stimuliše istraživače, uzimajući u obzir to da je većina istraživača na početku svoje individualne karijere, (3) kako da nadgleda i evaluiira efikasnost rada i (4) kako da natera istraživače da imaju uspeha u jednoj od najvažnijih dužnosti naučnika, u objavljivanju radova.”⁴⁴ Odgovori na ova pitanja biće dati u sledeća četiri dela teksta, prezentovanjem planova i ocenjivanjem postignutih rezultata.

(1) *“Fleksibilno, ali dobro organizovano”*

Uobičajeni istraživački menadžment⁴⁵ u društvenim naukama u civilnim institucijama u Srbiji krajem 20. veka i početkom 21. veka bio je baziran na nedovoljno precizno definisanom radnom vremenu, nestandardizovanoj radnoj proceduri, lošim uslovima rada i lošim nepodsticajnim platama, pa je sve što je postignuto rezultat truda i entuzijazma pojedinaca ili manjih grupa.⁴⁶ Istraživači Beogradske škole za studije bezbednosti rade standardnih 40 sati nedeljno, u odličnim uslovima (videti u nastavku teksta) i sa veoma dinamičnom radnom agendom.

Uvodne aktivnosti podrazumevaju Uvodnu nedelju, tokom koje članovi CCVO prezentuju svoje prošle i sadašnje projekte, aktivnosti i rezultate. Ovo je organizovano kako bi istraživačima bilo lakše „da nađu svoj način“ i da se upoznaju sa radom CCVO, ali i da istovremeno bude izbegnuta bilo kakva „disruptivna organizaciona reakcija“⁴⁷ koja bi mogla nastati pošto broj novozaposlenih prevazilazi broj stalno zaposlenih u Centru. Tokom Uvodnog meseca, održavaju se grupne i pojedinačne diskusije sa istraživačima na kojima oni izlažu svoja očekivanja, ideje i predloge. Ovo je, takođe, za istraživače bila mogućnost da odaberu svoju oblast istraživanja. Oblast istraživanja bila je na osnovu projekata podeljena na pet široko definisanih oblasti.⁴⁸ Uvodna predavanja Miroslava Hažića i Jasmine Glišić pratile su radionice u okviru kojih su istraživači učili kako da dođu do digitalnih naučnih i istraživačkih izvora.⁴⁹ U toku ovog perioda

⁴⁴ Glišić, Jasmina, Prezentacija BŠSB projekta „Donors' Conference at the OSCE Mission to Serbia, 5. 9. 2006.

⁴⁵ ukoliko on uopšte postoji

⁴⁶ Lično iskustvo nekolicine istraživača, do kojih je autor došao tokom privatnih razgovora. Izostavljeni su imena i detalji kako bi bila sačuvana njihova privatnosti.

⁴⁷ Baum, A. C. Joel, Singh, V. Jitendra, *Dynamics of Organizational Responses to Competition*, Social Forces, Vol. 74, No. 4, (June 1996), pp. 1261–1297

⁴⁸ Evroatlantska bezbednost, Bezbednosni profil Jugoistočne Evrope i Zapadnog Balkana, Reforma sektora bezbednosti SCG, Bezbednost i društveni razvoj, kao i Javni nadzor nad sektorom bezbednosti Srbije i Crne Gore

⁴⁹ Predavanje Biljane Kosanović, upravnika programa Narodne biblioteke Srbije.

istraživači su se sastajali sa svojim komentorima, eminentnim višim naučnim radnicima iz oblasti bezbednosti koji su dolazili iz Ljubljane, Skoplja i Zagreba.⁵⁰ Oni su držali uvodna predavanja, a zatim sa istraživačima diskutovali o pojedinačnim istraživačkim planovima i o opštoj strategiji škole. Svi istraživači održali su svoje predavanje, koje je bilo organizovano samo za članove škole, kako bi predstavili glavnu temu svog interesovanja i/ili svojih prethodnih radova.

Veliki deo vremena i energije u prva tri meseca bio je uložan u stvaranje baze podataka o bezbednosti (konkretan proizvod škole, koji sadrži dokumente vezane za bezbednost), obezbeđivanje materijala, stvaranje mapa, prikupljanja vesti i ostalih različitih tekstova. Lista tema obuhvatala je i teme koje se odnose na susedne države, uključujući u to i G8 države, međunarodne organizacije, istraživačke institucije, univerzitete, istraživačke centre, nevladine organizacije itd.

Regularne aktivnosti su podrazumevale i procese sastavljanja liste knjiga koje su istraživači predložili i koje bi trebalo da budu nabavljene, pošto je CCVO/BŠSB počela osnivanje stručne biblioteke o bezbednosti. Redovno su ažurirane i veb-stranice BŠSB koje se nalaze na sajtu CCVO.

Tačno ustanovljen program gostujućih predavanja sačinjen je tako da bude prilagođen različitim potrebama strategije škole. Viši naučni radnici nudili su istraživačima uvid u skorašnje studije, mlađi su istraživačima pokazali svoje istraživačke metode, dok su praktičari uspostavili vezu sa aktuelnim temama koje se bave problemima sektora bezbednosti. Zajedno sa predavanjima lokalnih političkih donosilaca odluka i važnih inostranih gostiju (26 posetilaca u prvih 36 nedelja rada škole), očekivano je da će program predavanja dodatno uticati na to da bude ostvarena specifična kombinacija „samopouzdanja i skromnosti“⁵¹, koja bi mogla da bude osnova za nove generacije specijalista bezbednosti u Srbiji.

(2) *“Sve može biti dovedeno u pitanje“*

Sličan efekat očekivan je i od “Power lunch” programa. Ovaj program podrazumeva održavanje planiranih neformalnih sastanaka sa posebno izabranim političarima ili predstavnicima NVO, kao i sa zanimljivim članovima istraživačkih centara – lokalnih i stranih – posebno onih koji su povezani sa sektorom

⁵⁰ Profesor Biljana Vankovska, Filozofski fakultet, Institut za odbrambene i mirovne studije, Skoplje, član Upravnog odbora Makedonskog helsinškog komiteta; profesor dr Marjan Malešič, Fakultet društvenih nauka, Univerzitet u Ljubljani, direktor Centra za istraživanje odbrane, koordinator posle diplomskih studija; profesor Ljubica Jelušič, Fakultet društvenih nauka, Univerzitet u Ljubljani, direktor projekta “Slovenačka vojska u mirovnim operacijama”; profesor Siniša Tatalović, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Zagrebu, vanredni profesor i gostujući predavač na Fakultetu društvenih nauka, Univerzitet u Ljubljani.

⁵¹ Mearsheimer, John J., “The Aims of Education”, *Philosophy and Literature*, Vol. 22, No. 1 April 1998, 135–157

bezbednosti. Očekuje se da ovi neformalni i zanimljivi sastanci mogu motivisati istraživače i uticati na to da oforme kritički prilaz svetu praktične politike. Do sada je održan jedan od planiranih šest događaja.⁵²

Program pod nazivom “Going out” osmišljen je kako bi obezbedio to da istraživači posete glavne vladine institucije i NVO, koje su vazane za sektor bezbednosti. Glavna ideja je da istraživačima bude omogućeno da “uđu na zadnja vrata” i da sa visokim službenicima razgovaraju “iza zatvorenih vrata”. U okviru ovog programa, istraživači su posetili Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore⁵³, a prezentacije eksperata održane su tom prilikom u sektoru za politiku odbrane, u sektoru ljudskih resursa, u Upravi za odnose sa javnošću, kao i u Centru za mirovne operacije i u Vojnoj akademiji. Dogovorena poseta Narodnoj skupštini Srbije (Odbor za odbranu i bezbednost) trenutno je odložena zbog organizacionih promena koje su se desile posle raspada državne unije. Studijska poseta Ženevskom centru za demokratsku kontrolu oružanih snaga planirana je za septembar 2006. godine i ona bi istraživačima trebalo da pruži detaljan uvid u aktivnosti ove institucije i njihova poslednja istraživanja.

Program “Deep to the topic” trebalo bi da omogući održavanje niza zatvorenih sastanaka sa spoljnim gostima koji bi tom prilikom trebalo da govore o “vrućim” bezbednosnim pitanjima. Prvenstvo će biti dato političarima koji su spremni da govore “nezvanično” ili visoko rangiranim medijskim analitičarima, dok će najveću ulogu imatiiskusni istraživači višeg nivoa koji bi tom prilikom usmeravali i vodili diskusiju. Ovaj program bi trebalo da bude vežba koja istraživačima pokazuje to kako društvena pitanja mogu biti transformisana u naučna pitanja i istraživačke teme.

Debate u okviru Škole održavaju se svakog meseca, u formi radionice za čitanje. Tada se istraživači sastaju i diskutuju o materiji koja je značajna za sve istraživače. Diskusija obuhvata razgovor o osnovnim tekstovima koji govore o konceptima bezbednosti ili o međunarodnim odnosima i međunarodnoj bezbednosti, ali obuhvata i razgovor o specifičnim temama, kao što je, na primer, tema koja govori o ciljevima edukacije. Ovi ciljevi bili su prilagođavani prilikom procesa pripremanja regionalnih konferencija o studijama bezbednosti, o kojima će kasnije biti reči. Održavanje ovih debata dokazalo je da one predstavljaju važan deo grupnog rada, koji je prvenstveno namenjen

⁵² Zahvaljujući pukovniku Simon Vandeleur, atašeu odbrane ambasade Velike Britanije u Beogradu.

⁵³ To je bila prva studijska poseta jedne NVO Ministarstvu u njegovoj istoriji.

razmeni stavova i razumevanju tema o kojima se diskutuje. Istovremeno, ove debate predstavljaju mesto na kome se razvijaju pojedinačni talenti za usmenu prezentaciju, na kome se vežba disciplinovano i jasno, naučno i logičko izražavanje o određenim pitanjima i na kome se podstiče razvijanje uravnoteženog i kultivisanog stila debate.

(3) “Dobijati i davati”

U Beogradskoj školi za studije bezbednosti postoje odlični uslovi rada, što je posebno uočljivo kada ih uporedimo sa uslovima koji postoje u ostalim lokalnim institucijama sličnog ili istog tipa. Pored toga što ima svakodnevni i individualno napravljen plan rada, svaki istraživač opremljen je prethodno opisanim „istraživačkim softverom”, poseduje lični kompjuter⁵⁴, ima neograničeni pristup Internetu, kao i pristup akademskim žurnalima, koji mu je omogućen posredstvom Narodne biblioteke Srbije. Pošto se od škole očekuje da iznedri visoko kvalitetne proizvode, o kojima će biti reči kasnije, od fundamentalnog značaja je i proces nadgledanja i evaluacije efikasnosti rada i napredovanja istraživača. Imajući u vidu originalni program Škole i njen jedinstven proces, evaluacija njenog rada mora biti specifično osmišljena.

Svi istraživači moraju redovno da predaju mesečne izveštaje, koji će zatim biti analizirani i upotrebljeni kao osnova za pravljenje mesečnih sažetaka. Upravni odbor održava sa istraživačima redovne mesečne grupne i pojedinačne diskusije. Posle perioda od šest meseci rada Škole, napravljen je pregled pojedinačnog doprinosa i napredovanja istraživača. Upravni odbor došao je do zaključka da dva istraživača nisu dostigla projektovanu normu istraživačkih aktivnosti i rezultata, te je njihov ugovor bio prekinut. Jedan istraživač napustio je školu samoinicijativno, naglašavajući da je obim posla prevelik.⁵⁵

U BŠSB kontrolisan je svaki poduhvat zasebno. Na primer, kontrolisano je to kakav je bio doprinos bazi podataka o bezbednosti⁵⁶, koje su prve članke istraživači napisali, kakvo je njihovo učestvovanje u konferencijama, kakav je kvalitet njihovog rada u radionicama za čitanje itd.

Posebno je pažljivo nadgledan akademski napredak i do sada se pokazalo da je zadovoljavajući. Jedan istraživač trebalo bi da do kraja 2006. godine postane kandidat za sticanje titule

⁵⁴ Za razliku od studenata na Vojnoj akademiji u Beogradu koji imaju četiri kompjutera sa pristupom Internetu. Izneto prema podacima koji su dati tokom radionice na temu “Developing Research Capability Serbia and Montenegro Ministry of Defence”, koju je organizovao Džeferson institut u Beogradu, 30. 1. 2005.

⁵⁵ U proceduri regrutovanja istraživača, BŠSB se odlučila za ‘headhunting’. Ishod toga su dva magistra međunarodnih studija i jedan diplomirani psiholog sa specijalizacijom iz nacionalne i globalne bezbednosti. Uzrast grupe ostao je isti – prosek godina 27.4, dok je odnos polova sada postao uravnotežen (50% istraživača muškog i 50% istraživača ženskog pola).

⁵⁶ Pored kvantitativnih kriterijuma, ocenjen je i kvalitet, i to procenjivanjem strukture, saglasnosti sa instrukcijama i kreativnim solucijama, relevantnosti sakupljenih dokumenata, korisnosti dokumenata itd.

doktora, četiri istraživača bi trebalo da postanu kandidati za sticanje titule magistra i da po mogućstvu dobiju diplomu 2007. godine, a dva istraživača bi u 2006. godini trebalo da upišu poslediplomske studije. U saglasnosti sa ugovorom, svi će prijaviti tezu na temu bezbednosti.

(4) “Objavi ili nestani”

Kako nalaže projekat, svi istraživači bi trebalo da napišu najmanje jedan akademski članak, dva članka za časopis Škole „Bezbednost Zapadnog Balkana” (BZB), kao i jedan pregled knjige do kraja 2006. godine. Poseban projekat pod nazivom „BŠSB kvartalni izveštaj” predstavlja akademski projekat, dok je časopis sa nezavisnim uredništvom i dalje u fazi obezbeđivanja fondova. Prvi broj časopisa “Bezbednost Zapadnog Balkana”⁵⁷ objavljen je u julu 2006. godine.

Prvobitno zamišljen kao mesečno izdanje, a zatim kao dvomesečna publikacija, časopis “Bezbednost Zapadnog Balkana”⁵⁸ treba da nadgleda, analizira i obezbedi potpuniji uvid u sadašnje bezbednosne procese u Srbiji. On donosi vesti i obuhvata reforme vojnih snaga, istražuje procese bezbednosti u Juugoistočnoj Evropi i regionu Zapadnog Balkana i prati procese bezbednosne integracije. Posebno doprinosi novim istraživačima studija bezbednosti, ali i već afirmisanim autorima. Časopis je namenjen širem auditorijumu i, stoga, insistira na jednostavnosti, ali ne uprošćenom prikazu, koji je dosta analitičan.

Pripreme za sprovođenje daljih aktivnosti Škole, kao što su prevođenje i publikovanje, i dalje su u toku, dok će zbornici radova proizići iz konferencija o kojima će kasnije ukratko biti reči. Veb-sajt Škole biće važan za objavljivanje nalaza istraživanja.

Dopiranje do regiona

Prva konferencija koju je organizovala BŠSB bavila se pitanjem regionalnog razvoja studija bezbednosti na Zapadnom Balkanu. Nazvana je „Mreža za sigurniji Balkan” i održana je od 22. do 24. juna 2006. godine, nakon što je bio otvoren poziv za radove mladih istraživača (koji su ispod doktorskog nivoa) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije i Hrvatske. Tri izabrana rada napisali su istraživači⁵⁹ BŠSB. Ova konferencija predstavlja prvo okupljanje u Srbiji koje se bavilo akademskim, neformalnim, edukativnim i istraživačkim progra-

⁵⁷ Dostupno na http://www.ccmr-bg.org/bsss/casopis/e-bezbednost_zap_balkana_no1.pdf

⁵⁸ Časopis je podržao NATO Sektor za javnu diplomatiju

⁵⁹ Petrović Jelena: Studije bezbednosti u obrazovanju policije, Popović Đorđe: Neakademsko obrazovanje u oblasti bezbednosti u Srbiji i Marko Savković: Akademski programi studija bezbednosti na Beogradskom univerzitetu

mima u oblasti studija bezbednosti na Zapadnom Balkanu. Veoma razočaravajuće bilo je to što nijedan rad nije došao iz Albanije i Bosne i Hercegovine. Ocenjeno je da skup predstavlja važnu inicijativu za dalje umrežavanje istraživanja i edukativnih centara koji se bave studijama bezbednosti.

Za drugu konferenciju, koju je organizovao CCVO na temu "Bezbednosna Saradnja u Zapadnom Balkanu" (10-12. septembra 2006), radove na temu „Regionalne bezbednosne inicijative u Jugoistočnoj Evropi”⁶⁰ i “Kako razviti autonomne procedure i instrumente za regionalno održivu bezbednost”⁶¹ pripremila su tri istraživača Škole.

Biće objavljene zbirke radova sa obe ove konferencije. Pored toga, istraživači su učestvovali u dvadeset konferencija, okruglim stolovima i seminarima, koji su bili organizovani u Srbiji i van njenih granica, i tako uspostavili važne kontakte i inicirali nove načine saradnje.

Dopiranje do zajednice i šire javnosti

Povodom „Dana Evrope”, 9. maja 2006. godine, gosti BŠSB bili su učenici “Prve beogradske gimnazije,, Tom prilikom istraživači su održali prezentacije⁶² kako bi podigli svest mladih ljudi o važnosti integracije države u Evropu. Počevši od svog zvaničnog otvaranja, 1. marta 2006. godine, BŠSB je svoje aktivnosti predstavila u brojnim novinskim člancima (14), najavama novinskih agencija (5), TV i radio izveštajima (8), kao i u veb-sajt dopisima (16). Na EXIT festivalu u Novom Sadu, 6–9. juna 2006. godine, istraživači⁶³ BŠSB davali su posetiocima štanda CCVO pravne savete o ispunjavanju vojne obaveze.

Izazovi i prednosti

Najveći izazov sa kojim se BŠSS suočila bio je nedovoljno poznavanje metodologije akademskog pisanja i nedostatak iskustva. Analiza rada istraživača BŠSS u periodu prvih šest meseci pokazala je da je jedan od glavnih problema nedovoljno metodološko znanje i nedovoljna obučenost u oblasti upotrebe metodoloških tehnika, veština i procedura. Kako bi ovaj problem bio rešen, gostujući predavači održali su nekoliko predavanja koja su se bavila metodološkim pitanjima. Osnovan je i *ad hoc* kurs samoobrazovanja, koji je pokrio osnovna pitanja

⁶⁰ Filimonović Miljan, Petrović Jelena i Radoman Jelena

⁶¹ Petrović Jelena

⁶² Petrović Jelena i Savković Marko

⁶³ Popović Đorđe

nastanka akademskog rada. Kurs je bio zasnovan na (1) pretpostavki da svaki diplomirani student treba samostalno da uči i na (2) pozitivnom iskustvu efikasnosti učenja/predavanja u manjim grupama. Istraživači su bili podeljeni u timove koji su imali tri člana. Svaki od njih pripremio je metodološku radionicu u kojoj su učestvovali ostali istraživači BŠSB. Materija o kojoj je bilo reči tokom ovih radionica bila je izdvojena iz naučne literature, bazirana na praktičnim primerima i koncentrisana na pitanja bezbednosti.⁶⁴ Osmišljen je i projekat kursa koji je vezan za razvijenu metodologiju i planirano je da on bude realizovan u saradnji sa Univerzitetom u Bristolu, tačnije sa odsekom Politike.

Nedostatak sredstava za unapređivanje programa Škole, kao što su na primer individualno studijsko putovanje, grupno studijsko putovanje, letnji seminari, predstavlja drugu prepreku, te se sredstva prikupljaju neprekidno i to predstavlja vrlo važnu aktivnost. Nestabilni finansijski status Škole, kao jedne jedinice u nevladinoj organizaciji koja zavisi od donacija, može predstavljati ozbiljnu prepreku, jer istraživače može privući sigurnije radno mesto i oni mogu napustiti Školu.

Škola je dokazala da je u stvaranju i organizaciji školskih poslova veoma dinamična.⁶⁵ Ovo je značajna prednost koju Škola ima u odnosu na mnogo veće institucije, u kojima su procesi rada predmet dužih procedura donošenja odluka.⁶⁶ Ovo je i očekivano, s obzirom na nevladin status Škole, koji omogućava nezavisnost prilikom odlučivanja o izboru istraživačkih tema i strategija. Naposljetku, očekuje se da će dobro organizovana ali fleksibilna radna agenda, koja kao konsistentni obrazac ima direktnu komunikaciju u manjim grupama i koja ima svakodnevno kreirane i implementirane akademske tehnike samonapredovanja, proizvesti dobre rezultate u kratkom periodu.

Izgledi

U ovom trenutku nemoguće je sa velikom sigurnošću predvideti izgled BŠSB, kao ni uticaj koji ona može imati na formiranje jezgra novih generacija specijalista za bezbednost u Srbiji. U najgorem slučaju, biće značajno poboljšane istraživačke mogućnosti CCVO. Ovakav razvoj može biti važan i sam po sebi, uzimajući u obzir to da je ova organizacija uspešla da postigne zavidne rezultate⁶⁷ iako nije imala veliki broj zaposlenih. Ovo

⁶⁴ Pokrivene oblasti uključuju sledeće: strategija akademskog pisanja: pripremanje, izbor teme, disciplinovan prilaz, naučni i društveni značaj; struktura akademskog članka: naslov, ključne reči, sažetak, uvod, metode, rezultati, diskusija, reference, dodatak; naučni i popularnonaučni stilovi; stanje nauke – cilj, metode, izvori, problemi; doktorske i magistrarske teze, logične greške u akademskom pisanju; disciplinovan i jasno razmišljanje; kreativno razmišljanje.

⁶⁵ Mesečni radni planovi škole BŠSB, Arhiv, 2006.

⁶⁶ Pogledati, na primer, Pravni fakultet, Službeni list Republike Srbije, Br, 21/02; ili: Statut Fakulteta političkih nauka, Beograd

⁶⁷ Detaljnije, pogledati deo: knjige, analize, rezultati na sajtu www.ccmr-bg.org

je bilo moguće ostvariti zahvaljujući umrežavanju istraživača spoljnim saradnicima. Primerno je očekivati da će jačanje kapaciteta CCVO uključivanjem posebno obrazovanih istraživača predstavljati novu etapu u razvoju ove NVO.

Shodno projektu, BŠSB nije osnovana samo da bi, tokom akademskog napredovanja svojih članova, skupljala i proizvela znanje o bezbednosti. Njena svrha je i da uloži značajan trud kako bi naučne informacije adekvatno stigle do šire javnosti. Prva iskustva (Dan Evrope i EXIT festival) dokazala su da istraživači mogu postati visoko kvalifikovani edukatori pre svega mladih generacija, čiji stil obrade informacija mogu lako savladati. Ovo će biti pogotovo važno prilikom proizvodnje publikacija i materijala koji će se emitovati u medijima, koji su koncipirani tako da privuku i informišu generacije "Y".

Možemo s pravom očekivati da će istraživači, u zavisnosti od svog akademskog napredovanja, nastaviti svoje karijere u institucijama visokog obrazovanja u Srbiji, kojima nedostaje stručnost, literatura i ekspertiza za razvoj kvalitetnih kurseva za studije bezbednosti.⁶⁸ Najbolji mogući scenario daljeg rada CCVO doneo bi dugoročnu samoodrživost ove organizacije kao nezavisne institucije, koja bi trajno doprinela javnom nadzoru sektora bezbednosti u Srbiji. Na kraju, različitim mehanizmima (časopis Škole, regionalno umrežavanje), uticaj BŠSB može se proširiti i izvan nacionalnih granica.⁶⁹

Preveo sa engleskog na srpski jezik Vidak Anđelić

⁶⁸ Ejodus, Filip, "Do Educational Infrastructures in Serbia Meet the Needs for New Generations of Security Specialists?", rad prezentovan na konferenciji pod nazivom "Sigurnija mreža Balkana", koju su organizovali BŠSB/CCVO, Fruška gora, 22–24. 6. 2006.

⁶⁹ Prema izjavi predstavnika donatora, zahtev za „osnivanje Beogradskog Centra za Studije Bezbednosti u Skoplju je već primljen“.

Obrazovanje i istraživanje u oblasti bezbednosti u Republici Hrvatskoj¹

Ivana Žižić

Ana Hruškovec

UDK: 378.6:355(497.5)"1975/..."

Sažetak

Sistem obrazovanja i istraživanja u oblasti bezbednosti u Hrvatskoj stalno se menjao u periodu od 1990. do 2006. godine, prolazeći nekoliko razvojnih faza. U to vreme su se unutar hrvatskog odbrambenog sistema postepeno stvarali uslovi za formiranje sistema vojnog obrazovanja i istraživanja. Program KADET ukazuje na to da je Hrvatska odabrala sistem vojnog obrazovanja koji će predstavljati kombinaciju vojnog i civilnog obrazovanja. Promene koje su se odigrale na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu predstavljaju osnovu za uspostavljanje modernih studija bezbednosti. To je neophodno zbog očigledne potrebe za postojanje takve vrste stručnjaka, ne samo u sistemu odbrane i ostalim odeljenjima republičke vlade, već i van te oblasti (u Parlamentu, medijama, nevladinim organizacijama itd.)

Ključne reči: podučavanje i istraživanje bezbednosnih pitanja, obrazovanje oficira, projekat KADET

Studije odbrane i bezbednosti 1975–1994.

Prvo istraživanje pitanja bezbednosti u Hrvatskoj realizovano je 1975. godine u okviru Studija odbrane i bezbednosti na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Zagrebu, na čijem je čelu prvi bio dr Nedeljko Rendulić. Ovo je bila posledica ideološke pretpostavke da odbrana zemlje i političkog sistema ne predstavlja samo zadatak vojske već i cele nacije, te da bi, stoga, obrazovanje stručnjaka u toj oblasti trebalo biti povereno civilnim institucijama.

Studije su ugašene 1992. godine zbog svoje povezanosti sa ideološkim konceptom odbrane i društva, koji nije doveo do ideološki proklamovane „socijalizacije odbrane“, već je pretio da će

*Autori su studenti postdiplomskih studija
Fakulteta političkih nauka u Zagrebu*

¹ Ova studija izrađena je pod mentorstvom Siniše Tatalovića, profesora na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Zagrebu.

dovesti do militarizacije društva. Međutim, čini se da odluka o tome da ovaj predmet bude ukinut nije bila bazirana isključivo na naučnoj osnovi. Profesori FPN izneli su argumente o tome da su za dve decenije postojanja ove studije uveliko izgubile svoj prvobitni ideološki karakter i da bi trebalo da budu transformisane u studije nacionalne bezbednosti (kurs ekvivalentan studijama bezbednosti u zapadnim demokratskim državama).

Ubrzo je postalo očigledno da postoji potreba za postojanju Studija nacionalne bezbednosti u demokratskim sistemima. Novim nastavnim planom i programom fakulteta ponovo su predviđene ove studije, a predavači će biti diplomci Studija odbrane i zaštite.

Obrazovanje i istraživanje u oblasti razvoja bezbednosti 1990–2000.

Tokom rata devedesetih godina prošlog veka, obrazovanje kadrova oružanih snaga bilo je organizovano u okviru Oružanih snaga osnivanjem Hrvatske vojne akademije i Centra za strateške studije, koji su funkcionisali u periodu između 1992. i 1996. godine i bavili se pitanjima odbrane i bezbednosti. Institut za odbrambene studije osnovan je 1995. godine, a nakon gašenja Centra za strateške studije uspostavljen je Vojno-tehnički savet koji je, između ostalog, u oblasti istraživanja bezbednosnih pitanja delovao u saradnji sa civilnim institucijama.

Institut za odbrambene studije, istraživanje i razvoj počeo je sa radom 1997. godine i imao je izuzetno široku koncepciju koja se bavi svim segmentima odbrane. Institut je, kao naslednik Vojno-tehničkog saveta, osnovan radi sprovođenja i realizacije primenjenog i razvojnog istraživanja.

Pored realizacije sopstvenih istraživačkih i razvojnih programa, Institut je realizaciju projekata obezbeđivao koristeći hrvatske naučne i istraživačke institucije. Na projektima Instituta bilo je angažovano oko 70% naučnih radnika i istraživača iz drugih institucija, uglavnom inženjera elektrotehničke ili mašinske struke. Postojala je jasna saradnja sa Ministarstvom odbrane Republike Hrvatske i odborima Generalštaba Hrvatske vojske, koja je povezivala korisnika, klijenta i realizatora.

Institut je predstavljao središte naučnog i istraživačkog rada u Ministarstvu odbrane Republike Hrvatske i Generalštabu Hrvatske vojske. Mnogo toga je učinjeno u oblastima sistema navođenih projektila, rukovođenja ljudskim resursima, modeliranja

vojnih sukoba i analitičke podrške rukovođenju složenih organizacionih sistema. Institut je, stoga, imao veliki značaj za kreiranje buduće organizacije i vođenje naučnog i istraživačkog rada i razvoja, kao i za obuku različitih kadrova sa specifičnim znanjem potrebnim za odbranu. Pretpostavljalo se da je opremljenost Instituta bila dovoljna za finansiranje važnih istraživanja i razvojnih i proizvodnih kapaciteta u periodu koji je predstojao. Četrdeset mladih ljudi edukovanih za rad na Institutu, zaposleno je na Institutu. Od ideje o edukaciji odustalo se zbog nedostatka finansijskih sredstava. Institut i Odeljenje odbrane su 2002. godine transformisani u Institut za istraživanje i razvoj odbrambenih sistema koji se bavi tehničkim i prirodnim oblastima istraživanja. Socijalna komponenta istraživanja odbrambenog sistema potpala je pod nadležnost Uprave za odbrambenu politiku, u okviru koje je trebalo da bude uspostavljena Direkcija za odbrambena istraživanja. To, međutim, nikada nije realizovano.

Ovakva situacija ukazivala je na to da je, u okviru sistema odbrane, naglasak stavljen na istraživanja u oblasti vojne tehnologije, dok su polja teoretskog istraživanja i analize sistema odbrane (na primer, strateške studije i slično) bila zanemarena.

Promene na fakultetu političkih nauka posle 2001. godine

Između 1995. i 2002. godine, predmeti pod nazivom Međunarodna bezbednost i Politička geografija i geopolitika bili su organizovani u okviru Smera A – *Međunarodna politika i diplomatija*.

Tokom 2001. godine, na Fakultetu političkih nauka ponovo je pokrenuta ideja o obrazovanju i istraživanju u oblasti bezbednosti, koji će biti deo dodiplomskih studija u okviru Smera B, pod nazivom *Nacionalna bezbednost*.

Predmet pod nazivom Osnove nacionalne bezbednosti bio je organizovan na trećoj godini u okviru Smera B radi izučavanja osnova nacionalne bezbednosti, procesa i mehanizama bezbednosti u društvu i državi, kao i osnova hrvatske nacionalne bezbednosti.

Sadržaj ovih predavanja činile su sledeće teme: bezbednost – pojam i sadržaj, nacionalna bezbednost, nacionalne vrednosti, interesi i ciljevi, korelacija između ljudskih prava i nacionalne bezbednosti, izvori i oblici pretnje nacionalnoj bezbednosti, sistemi nacionalne bezbednosti, bezbednosne institucije i procesi, kao i hrvatska nacionalna bezbednost.

Predmeti pod nazivom Politike nacionalne bezbednosti i Evropska bezbednost organizovani su na četvrtoj godini studija u okviru Smera B.

Predmet Politike nacionalne bezbednosti bavi se proučavanjem faktora politika nacionalne bezbednosti, procesa uspostavljanja, razvoja i sprovođenja politika nacionalne bezbednosti, kao i hrvatskim politikama nacionalne bezbednosti. Sadržaj ovog predmeta uključuje i razmatranje sledećih tema: mesto koje politike nacionalne bezbednosti imaju u okviru političkih nauka, uspostavljanje politika nacionalne bezbednosti radi razvoja, strategije nacionalne bezbednosti, vojne i odbrambene strategije, sprovođenje politika nacionalne bezbednosti, civilni i vojni odnosi, transparentnost sistema odbrane, kao i nacionalne bezbednosti.

Predmet Evropska bezbednost bavi se istraživanjem evropskih modela bezbednosti, institucija evropske bezbednosti i procesa evropske bezbednosti. Sadržaj ovog predmeta obuhvata sledeće teme: analiza evropskog političkog prostora i osnova evropske bezbednosti, zajedničke vrednosti, interesi i ciljevi, evropski Sever i Jug – sličnosti i razlike, evropski Istok i evropski Zapad – svojstvene i zajedničke karakteristike bezbednosne i odbrambene politike, evropska bezbednosna arhitektura, mirovne operacije u Evropi, hrvatska i evropska perspektiva u bezbednosnim i odbrambenim integracijama.

Studije u oblasti bezbednosti organizovane su na četvrtoj godini studija u okviru Smera A pod nazivom *Međunarodna politika i diplomatija*. U okviru njega organizovan je predmet pod nazivom Nacionalna i međunarodna bezbednost, koji proučava sledeće teme: fenomen nacionalne i međunarodne bezbednosti, bezbednost na nacionalnom državnom nivou, bezbednost na međunarodnom nivou, regionalni i globalni pristup bezbednosti, konceptualno opredeljenje bezbednosti, proces institucionalizacije nacionalne i međunarodne bezbednosti, sistem svih oblika odbrane (nacionalna, preventivna, odvratajuća, univerzalna, itd.), sistem međunarodne bezbednosti, regionalne bezbednosne organizacije i procesi, kao i hrvatska nacionalna bezbednost.

Poslediplomske studije

Do sprovođenja Bolonjske deklaracije, pitanja bezbednosti bila su izučavana u okviru tri dodiplomske studije: predmet Nacionalna i međunarodna bezbednost u okviru poslediplomskih studija *Međunarodni odnosi*, Uporedni sistemi nacionalne bez-

bednosti u okviru poslediplomskih studija *Uporedna politika* i Hrvatska nacionalna bezbednost u okviru poslediplomskih studija *Hrvatski politički sistem i upravljanje*.

Reorganizacija univerziteta koja se danas vrši u skladu sa Bolonjskom deklaracijom podrazumeva organizovanje prelaznih doktorskih studija, od kojih će neke biti posvećene pitanjima nacionalne bezbednosti.

Tokom 2004. godine, usvojen je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o naučnoj delatnosti i visokom obrazovanju. Član 25 ovog Zakona propisuje da Univerzitet može organizovati poslediplomske specijalističke studije u trajanju od jedne do dve godine, nakon čega student stiče zvanje specijaliste za određenu oblast (spec.). Prema zahtevima ovog Zakona, stvoreno je pravno okruženje koje odgovara potrebama vojske i policije. Ovaj Zakon usvojen je da bi nivo obrazovanja bio podignut, i to sledećim mehanizmima:

1. Profesori moraju biti izabrani prema striktno regulisanim procedurama, što podrazumeva bavljenje naučnim radom i mogućnost stalnog reizbora.

2. Obrazovni program mora verifikovati Nacionalno naučno veće.

Ukoliko bi Zakon bio sproveden, to bi značilo da ne bi bilo internog izbora profesora. Izbor profesora bio bi verifikovan sistemom nacionalne verifikacije, a ne bi ga verifikovalo rukovodstvo.

Nakon školske 2006/2007. godine, nove poslediplomske studije biće uvrštene u novi reformisani poslediplomski nastavni plan i program, i to uključivanjem sledećih predmeta: Savremena bezbednosna politika, Kontrola sektora bezbednosti, Upravljanje krizama, Hrvatska u evropskoj bezbednosnoj arhitekturi i Vojna i ratna istorija. Studenti će biti u obavezi da izaberu jedan predmet u okviru poslediplomskih studija *Međunarodni odnosi*, kao i jedan izborni predmet u okviru drugih poslediplomskih studija.

Edukacija oficira u generalštabu oružanih snaga

Profesionalno usavršavanje oficira organizovano je tako da podrazumeva četiri nivoa obrazovanja:

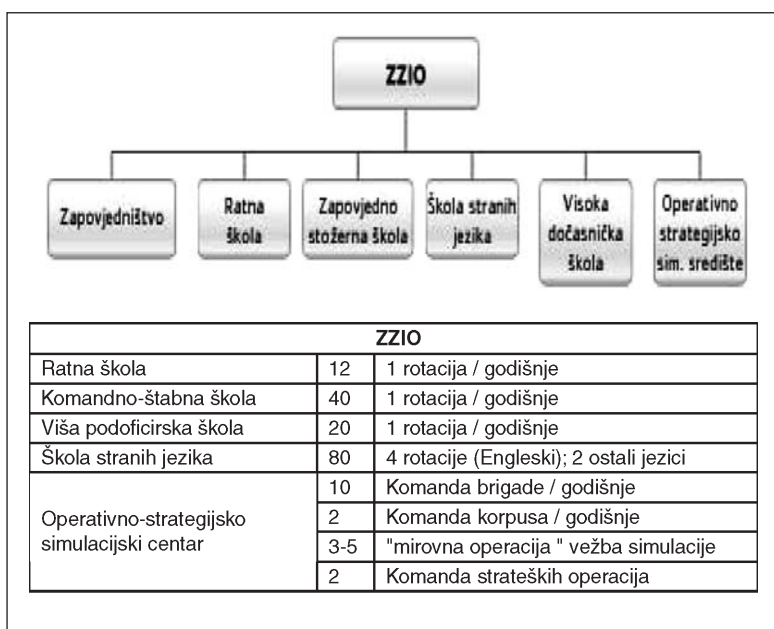
1. Osnovna edukacija oficira
2. Viša edukacija oficira
3. Komandno-štabna škola
4. Ratna škola.

Komanda za zajedničko obrazovanje i obuku (Zapovjedništvo za združenu izobrazbu i obuku – ZZIO) organizovana je na način na koji je zahtevano i nalazi se pod neposrednom komandom Generalštaba (Glavnog stožera). Prema strukturi upravnog i izvršnog dela, Komanda ima sledeće osnovne zadatke:²

- sprovođenje prekogranične edukacije i obuke oficira i podoficira
- predlaganje i izrada zajedničke doktrine OS
- učestvovanje u izradi jedinstvenih standarda i merila za edukaciju i obuku u OS
- izrada uputstava za edukaciju i obuku.

Shematski prikaz Komande za zajedničko obrazovanje i obuku (ZZIO)

Komanda za zajedničko obrazovanje i obuku sprovodi zajedničku obuku i sticanje stručnog vojnog znanja na višim nivoima (Komandno-štabna i ratna škola, Operativno-strategijski simulacijski centar i Viša podoficirska škola), kao i specifičnog znanja (strani jezici, vojno-diplomatsko obrazovanje). Sve grane Hrvatskih oružanih snaga imaju sopstvenu komandu za obuku i obrazovanje za posebnu obuku i edukaciju pojedinaca i jedinica.

² Preuzeto sa: http://www.morh.hr/osrh/data/zzio_hr.html

Razvojni model viših podoficirskih škola zasnovan je na odabiru najuspešnijih i najkvalitetnijih vojnika, koji će biti upućeni na školovanje i unapređeni u podoficire. Nakon osnovne obuke, oni će biti upućeni na specijalističku obuku radi sticanja veština i znanja o specifičnim vojnim aktivnostima, a potom će biti raspoređeni u jedinicu. Nakon sticanja potrebnih veština, znanja i iskustva, a na osnovu evaluacije uspeha koji će biti glavni kriterijum izbora, podoficiri postaju kvalifikovani za obuku i obrazovanje koje će steći na višim podoficirskim pozicijama. Pored redovne obuke, ovaj model uključuje i specijalističku obuku za specifične vojne dužnosti, kao i taktičko i tehničko osposobljavanje. Upotpunjeno je obrazovanjem koje će sticati na višim podoficirskim školama, kao na najvišem stepenu obrazovanja podoficira.

Jedan od važnih prioriteta obuke i obrazovanja u Hrvatskim oružanim snagama jeste učenje stranih jezika. To predstavlja jedan od ključnih aspekata međusobne usklađenosti sa NATO, a realizuje ga Škola stranih jezika. Škola predviđa učenje engleskog, nemačkog i francuskog jezika, a postoje i časovi italijanskog jezika. Časovi se održavaju u centralnoj školi u Zagrebu, kao i u dva odvojena odseka u Splitu i Osijeku. U okviru škole uspostavljen je i Centar za individualno učenje stranih jezika. Škola stavlja naglasak na pripremu kandidata za školovanje i obuku, kao i za učestvovanje u mirovnim operacijama u inostranstvu. Deo učenja stranih jezika obavlja se školovanjem kadrova u inostranstvu.³

Projekat KADET

U Hrvatskoj je visoko obrazovanje organizovano na fakultetima i višim školama u okviru ili van univerziteta i državnih fakulteta. Nastavni planovi i programi strukturirani su u skladu sa potrebama konkretnih profesija za koje se studenti školuju. Većina obrazovnih programa visokog školstva strukturirano je u skladu sa sledećom raspodelom obrazovnih predmeta: zajednički obavezni predmeti (60%), izborni predmeti (30%) i fakultativni predmeti (10%).

Projekat KADET predstavlja model civilnog i vojnog školovanja, koji predviđa stipendije za kadete od prve godine školovanja. Školovanje uključuje vojne i obrazovne module i vojničke kampove potrebne za obuku kadeta. Program školovanja prilagođen je potrebama sva tri ogranka Oružanih snaga.

Projekat KADET podrazumeva školovanje studenata – kadeta za potrebe sva tri ogranka Oružanih snaga (mornarica, avija-

³ Preuzeto sa: <http://www.morh.hr/katalog/documents/OSCE%20WD99%20-%20CROATIA%202006.pdf>

cija i kopnene snage). Projekat školovanja na civilnim fakultetima ustanovljen je radi postizanja transparentnosti i otvorenosti sistema. Cilj ovog programa je sticanje odgovarajuće civilne diplome, koja bi oficirima pomogla da, nakon završetka karijere u vojsci, izgrade civilne karijere.

Projekat svim zainteresovanim kandidatima pruža mogućnost obrazovanja, u skladu sa potrebama Hrvatskih oružanih snaga, na civilnim fakultetima koji imaju primenjene vojne module⁴ (to je, iako još uvek ne predstavlja deo obrazovanja kadeta, kvota specijalizovanih predmeta koje kadeti moraju pohađati umesto standardnih izbornih predmeta). Pri tome, smeštaj i hrana biće im obezbeđeni u okviru vojnih ustanova. Nakon sticanja diplome, kadeti postaju oficiri Oružanih snaga i bivaju raspoređeni na dužnost u okviru Oružanih snaga.

Kadeti su tokom studija smešteni u vojne objekte i pohađaju fakultet, ispunjavajući sve obaveze koje proističu iz njihovog statusa redovnih studenata. Međutim, pored svih obaveza na fakultetu, studenti imaju obavezu i da pohađaju razne programe obuke koje organizuje vojska. Tokom letnjeg i zimskog raspusta odlaze u kampove u kojima moraju usvajati osnovne vojne veštine i znanja, te savladavaju veštine samoorijentacije, rukovanja i održavanja oružja, zatim veštine vojničke komunikacije, veštine ratovanja, komandne veštine, veštine upravljanja motornim vozilima, odnosno imaju fizičke treninge i padobransku obuku, kao i obuku za skijanje i jedrenje (sve u zavisnosti od grane u pitanju).

Projekat KADET realizuje se na Univerzitetu u Zagrebu i Univerzitetu u Splitu i uključuje mnoge fakultete.⁵

USLOVI za zainteresovane kandidate:

- mora imati hrvatsko državljanstvo
- mora biti rođen 1985. ili nakon te godine
- mora biti redovno upisan na 1. godinu studija
- mora ispunjavati psihološke i medicinske kriterijume
- mora ispuniti bezbednosne zahteve
- mora pokazati odgovarajuće rezultate na regrutaciji (samo za muškarce).

Tokom školovanja kadeta, Ministarstvo odbrane je u obavezi da im o svom trošku obezbedi smeštaj u vojnim objektima. Uslovi stanovanja kadeta moraju biti visokog kvaliteta i odgovarati standardima dobro opremljenih studentskih domova.

Kadeti sa Univerziteta u Zagrebu smešteni su u "Črnomercu", novoopremljenom objektu Hrvatske vojne škole, u bazi Lora. Svaki kadet ima svoju sobu i kompjuter.

⁴ Opšti vojni modul sastoji se od 5 obaveznih predmeta (Vojna istorija, Uporedni odbrambeni sistemi, Upravljanje i smernice u organizaciji vojske, Vojna geografija, Vojna psihologija) i jednog izbornog predmeta (Savremeni sistemi ratovanja, Vojno pravo ili Vojna sociologija).

⁵ Spisak fakulteta Univerziteta u Zagrebu i Univerziteta u Splitu koji su uključeni u Program KADET (na osnovu objavljenih slobodnih mesta u dnevnom novinama, 14. januara 2005).

I UNIVERZITET U ZAGREBU

Fakultet mašinstva i brodogradnje, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Hemijsko-tehnološki fakultet, Ekonomski fakultet, Pravni fakultet, Prirodno-matematički fakultet, (inžinjerski smer – matematika, fizika, geofizika, geologija), Geodetski fakultet, Građevinski fakultet, Saobraćajni fakultet (smerovi – saobraćaj na putevima, poštanski i telesaobraćaj, vazdušni saobraćaj, aeronautika, vojni pilot), Prehrambeno-biotehnološki fakultet, Filozofski fakultet – Katedra za psihologiju i Katedra za informatičke nauke, Fakultet političkih nauka, Katolički teološki fakultet

II UNIVERZITET U SPLITU

Pomorski fakultet, Fakultet elektrotehnike, mašinstva i brodogradnje, Fakultet prirodno-matematičkih nauka i kineziologije, Hemijsko-tehnološki fakultet, Ekonomski fakultet, Katolički teološki fakultet

Ministarstvo odbrane prema kadetima ima i sledeće ugo-vorne obaveze, te mora obezbediti: 4 organizovana obroka (doručak, ručak, užina, večera); gradski prevoz; prevoz do mesta prebivališta dva puta godišnje; udžbenike i pribor; sportsku opremu; korišćenje sportskih terena unutar vojnih objekata; mesečnu stipendiju tokom celog školovanja (stipendija je klasifikovana kao buduća plata, s obzirom na to da Ministarstvo odbrane, kao telo koje obezbeđuje stipendije, Ugovorom o stipendijama obavezuje kadete da nakon sticanja diplome rade za Ministarstvo).

Nakon osnovne oficirske obuke (svi kadeti su u obavezi da pohađaju obuku za oficire nakon sticanja diplome) svaki kadet, u skladu sa granom i profesijom, dobija čin poručnika i biva raspoređen na osnovnu oficirsku dužnost kao poručnik. Kao oficir, on par godina obavlja dužnost komandira voda, nakon čega prelazi na viši nivo vojne obuke.

Prema ovom modelu, on stvara uslove za nastavljnje profesionalnog usavršavanja, što podrazumeva da treba da uskladi obavljanje svojih profesionalnih dužnosti sa obrazovanjem za izvršavanje dužnosti višeg ranga. Jednu od prednosti oficirske karijere, ali i jak motivacioni faktor, predstavlja postojanje velike mogućnosti za dalje obrazovanje i usavršavanje, uključujući u to i rad u inostranstvu. Hrvatska će, kao kandidat za učlanjenje u NATO, imati na raspolaganju različita mesta i pozicije unutar NATO komande, regionalnih štabova, vojnih misija u stranim zemljama i slično.

Nakon primarnog obrazovanja stečenog u okviru Projekta KADET, kadeti, kao i ostali pripadnici Ministarstva odbrane i Hrvatske vojske, imaju pravo i obavezu da idu na različite vrste specijalizacije, pohađajući razne forme vojnog i civilnog obrazovanja u Hrvatskoj i u inostranstvu. Ovo im otvara mogućnosti za profesionalno usavršavanje, odnosno unapređenje.

Kada je u pitanju smeštaj kadeta, treba reći da oni imaju podjednake mogućnosti, kao i ostali pripadnici Hrvatske vojske, da sebi smeštaj obezbede uzimanjem povoljnih kredita, dobijanjem službenih stanova itd.

Otpočinjanjem sistematskog obrazovanja studenata za potrebe Hrvatske vojske konačno će biti razrešena dilema povodom toga da li Hrvatskoj treba vojna akademija. Čini se da je Hrvatska odustala od takvog vida vojnog obrazovanja. Na Krešimirovom trgu postoji opšte mišljenje da bi vojna akademija, na kojoj bi bili obrazovani samo profesionalni vojnici, dodatno opteretila vojni budžet, kao i da bi njeni polaznici bili lišeni druge vrste sticanja civilnog znanja i stručnosti.

Ministarstvo odbrane objavilo je konkurs za dobijanje stipendije za studente 1. godine dodiplomskih studija po Projektu KADET za školsku 2006/2007. godinu. U skladu sa potrebama Ministarstva odbrane i Hrvatske vojske, Ministarstvo odbrane će ove godine primiti najviše 70 kandidata za Projekat KADET. Svi koji budu izabrali da pohađaju navedenih 6 predmeta na Univerzitetu u Zagrebu ili Univerzitetu u Splitu imaju pravo da konkurišu za dobijanje ove stipendije.

Kandidati koji budu primljeni u program stipendiranja biće 4. generacija studenata u okviru Projekta KADET, što podrazumeva da će imati obezbeđen smeštaj, hranu, udžbenike i finansijsku pomoć Ministarstva odbrane.

Korisnik stipendije potpisaoće ugovor i Ministarstvo odbrane će ga osloboditi vojne obaveze. Za uzvrat, kadet je u obavezi da u vojnoj službi ostane tokom perioda koji je dva puta duži od perioda školovanja (osam do deset godina). Prema nekim procenama, za troškove stanovanja i školovanja jednog kadeta iz vojnog budžeta odvaja se oko 40.000 evra.

Kadet će nakon završetka školovanja stupiti u Hrvatsku vojsku sa činom poručnika i fakultetskom diplomom. Pored mogućnosti da budu unapređeni sve do čina generala, kadeti lako mogu, zahvaljujući civilnoj diplomi koju su stekli, naći zaposlenje i unutar civilnog sistema.

Zainteresovanost za vojno obrazovanje

Prema trenutnoj anketi⁸ koja se nalazi na zvaničnim Internet stranama Ministarstva odbrane, 67% korisnika Interneta zainteresovano je za dobijanje vojne stipendije za civilno obrazovanje. Ideja Ministarstva odbrane je da davanjem stipendija za vojno (Projekat KADET) i civilno obrazovanje zadovolji potrebe za stručnim kadrovima.

Zaključak

Promene koje su se pre nekoliko godina odigrale unutar hrvatskog sistema odbrane u oblasti obrazovanja i istraživanja ukazuju na to da su postavljeni temelji daljeg razvoja vojnog obrazovanja u Hrvatskoj.

Promene učinjene na Fakultetu političkih nauka u oblasti obrazovanja civilnih stručnjaka za pitanja bezbednosti i odbrane predstavljaju prvi korak u stvaranju modernih studija bezbednos-

⁸ Jun, 2006. godine

ti. Iskustvo stečeno tokom prethodnih šesnaest godina pokazuje da je ukidanje Studija odbrane i zaštite bila velika greška, ne samo zato što je prestalo školovanje civila za tu oblast, već i zato što je na taj način prekinut nastavak naučnog rada u toj oblasti. To su приметili i strani spoljni činioци – jedna od primedbi koju su uputili ne samo predstavnici NATO, već i nezavisni istraživač iz te oblasti, odnosila se na to da u oblasti bezbednosti i odbrane ne postoje civilni stručnjaci.

Korisni izvori:

1. Doktrina školovanja za potrebe OS RH u razdoblju 2005–2010. <http://www.morh.hr/izobrazba/Doktrina%20skolovanja.pdf>
2. Fakultet političkih znanosti <http://www.fakultet.fpzg.hr/>
3. Fakultet političkih znanosti 1962–2002, (ed. Siniša Tatalović), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2002.
4. Godišnje izvješće o spremnosti obrambenog sustava, provođenju kadrovske politike i ukupnom stanju u OS RH http://www.morh.hr/katalog/documents/osrh_2005.pdf
5. Izobrazba u OS RH – stanje i perspektiva http://www.morh.hr/izobrazba/brosura_A5.pdf
6. Ministry of Defence of Republica of Croatia http://www.morh.hr/en/ustroj_en.asp
7. OSCE - annual exchange of information on defence planning 2006 <http://www.morh.hr/katalog/documents/OSCE%20WD99%20-%20CROATIA%202006.pdf>
8. Program KADET <http://www.morh.hr/kadet/index.asp>

Obrazovanje oficira u Srbiji: balansiranje tradicije i modernosti

Amadeo Votkins¹

UDK: 355.231(497.11)

Sažetak

Ovaj rad pokušaće da doprinese procesu donošenja odluka o ključnim aspektima reforme vojnog obrazovanja u Srbiji. Glavni argument ovog rada je da vojno obrazovanje predstavlja samo jedan deo opšteg sistema upravljanja ljudskim resursima, naročito onda kada je reč o potpuno profesionalnoj vojsci. Iako prošlost i budućnost vrše pritisak i utiču na nadležne organe prilikom donošenja teških odluka o ovom složenom predmetu, donošenje odluka o reformi vojnog obrazovanja je sada ipak neizbežno.

Ključne reči: vojno obrazovanje, vojno-civilni model obrazovanja, sistem upravljanja ljudskim resursima, kontinuirani razvoj kadrova, Vojna gimnazija, Univerzitet odbrane i bezbednosti, Institut za strategijska istraživanja, publikacije o vojno-bezbednosnim temama.

Nema sumnje da srpski sistem obrazovanja oficira, koji je osnovan 1850. godine, ima dugu i slavnu istoriju. Ovaj rad ne negira tu činjenicu. Naprotiv, on želi da je potvrdi i da naslanjajući se na ovo nasleđe i uzimajući u obzir sve druge relevantne parametre, izgradi realističan pristup ovoj temi. U ovom radu potvrdićemo činjenicu da reforma vojnog obrazovanja predstavlja dug proces. Da bi Srbija svojim oficirima i dalje pružala moderan i efikasan model obrazovanja (model koji će stvoriti dostojanstven i efikasan oficirski kadar), potrebno je neprekidno obnavljati i procenjivati postignute standarde i metode. Ukoliko prihvate prošlost, ali i sadašnju situaciju, građani Srbije moći će da uzmu u obzir i novi faktor ekonomičnosti, koji je do sada bio zapostavljen u debati o reformi vojnog obrazovanja.

¹ U maju 2007. godine kada je ovaj tekst nastao, autor je radio na mestu pomoćnika direktora Sektora za organizacionu i bezbednosnu reformu u okviru Grupe za napredna istraživanja i procene na Vojnoj akademiji Ministarstva odbrane Velike Britanije.

Pre nego što pređemo na detaljniju analizu, ukazaćemo na jedno važno pitanje. Kada je reč o procesu sprovođenja reformi Srbija se, u odnosu na izazove sa kojima se suočava, ne razlikuje mnogo od drugih zemalja u regionu. Većinu ovih problema, uključujući u to i sprovođenje reforme vojnog obrazovanja, imale su, i još uvek imaju, i ostale zemlje u regionu. Srbiji, kao post-konfliktnoj državi koja se nalazi u periodu tranzicije, preostaje da se suoči sa mnogo negativnih posledica svog nasleđa, sa kojima se u poslednjih pet godina nije suočavala. Na strateškom planu, glavne probleme predstavljaju nedostatak političke volje, kapaciteta i resursa. Na

drugim planovima problemi su vezani za sukob sadašnjosti i prošlosti. Tradicija, ponos i želje sukobljavaju se sa ograničenim resursima i realnim potrebama.

Nema sumnje u to da obrazovanje budućih generacija oficira ima izuzetan strateški značaj za srpske oružane snage. U ovom radu trudićemo se da dokažemo da vojno obrazovanje predstavlja jedan od ključnih elemenata reforme vojnog sistema. Ono utiče na upravljanje ljudskim resursima pre svega na moral, regrutovanje i zadržavanje kadrova, kao i na strateška pitanja poput pitanja odbrambene diplomatije i spoljne politike, kao i na status civilno-vojnih odnosa unutar

zemlje. Pitanje civilno-vojnih posebno je važno sada kada se vojska nalazi na putu da se od tajnovite institucije unutar države transformiše u profesionalnu vojsku. Na primer, ukoliko vojni obrazovni sistem ne nudi kvalitetno obrazovanje, to će negativno uticati na priliv sledeće generacije oficira. Potencijalne regrute neće interesovati karijera koja nema perspektivu, naročito ako je u pitanju profesionalna vojska. S obzirom na podatke iz prethodnih godina, možemo reći da nepostojanje adekvatne reforme već utiče na broj novih studenata koji se upisuju na Vojnu akademiju. Iskustvo nam pokazuje da povećavanje oficirskih plata nije adekvatno rešenje ovog problema. Ono može samo osujetiti dugoročne pokušaje izgradnje kvalitetne vojske, koja će imati dobre civilno-vojne odnose. Oficiri ne očekuju da će ceo život raditi u vojsci, a to znači da im je neophodno da na akademiji steknu znanja i veštine koje kasnije mogu primeniti i u civilnom sektoru. To bi, zapravo, mogla biti neophodna reklama prilikom regrutne inicijative. Dakle, prilika da steknu tu vrstu znanja, a ne plata, treba da bude ono što bi moglo da privuče nove studente da se upišu na Vojnu akademiju. Štaviše, možemo reći da je vojska samo jedan od poslodavaca na tržištu rada, a znamo da ona nikad nije mogla da obezbedi plate koje bi se mogle uporediti sa platama u civilnom sektoru.

Navedeni razlozi jasno pokazuju to da je za male države poput Srbije idealno rešenje da imaju vojno-civilni model obrazovanja. Takav model pruža ekonomično i trajno rešenje mnogih spomenutih problema. Naravno, **Srbiji može biti preporučena ovakav model obrazovanja samo ukoliko je spremna da uvidi svoje greške i da ih ne ponovi u budućnosti. Takođe, potrebno je na Vojnoj akademiji načiniti kraći program, koji bi trajao od devet do dvanaest meseci, što bi privuklo studente koji su već završili akreditovane fakultete ili više škole.** Primenom ovog modela bili bi stvoreni osnovni uslovi za razvoj regionalnog programa vojnog obrazovanja, tako da bi saradnja sa susednim zemljama bila moguća.

Kako bi reforma vojnog obrazovanja bila izvršena na zadovoljavajući i ekonomičan način, potrebno je ceo predmet posmatrati iz strateške perspektive. Vredi spomenuti i činjenicu da obrazovanje ne postoji samo radi sebe. Stručnjaci koji se bave proučavanjem ove problematike pre svega moraju odgovoriti na sledeće pitanje: zašto je neophodno postojanje vojnog obrazovanja, tj. koji cilj želimo da postignemo ova-

kvim obrazovanjem i za koga. Drugim rečima, trebalo bi što pre odgovoriti na pitanja kakvi su nam oficiri potrebni i kakav nam sistem obrazovanja može pomoći da to postignemo, umesto da se jednostavno složimo sa postojećim stanjem i da pokušavamo da ga „dorađujemo“ u neki model vojnog obrazovanja. Aktuelni dokumenti, poput Strateškog pregleda odbrane, mogu pružiti samo opšte smernice za reformske inicijative. Oni ne ulaze u dovoljno detaljnu analizu ovog problema i stoga ne mogu pružiti dovoljno potkrepljena rešenja koja su neophodna za uređivanje ove specijalizovane i složene oblasti. Potrebno je izraditi detaljniju studiju ovog problema kojom bi bili definisani srednjoročni i dugoročni ciljevi reforme vojnog školstva, precizirani izazovi i moguća rešenja tako da budu ekonomični. Neophodno je dati odgovore na ova goruća pitanja i zameniti sadašnje *ad hoc* aktivnosti usklađenim strateškim pristupom.

Tačnije, neophodno je da prilikom izrade novog modela vojnog obrazovanja budu uzete u obzir buduće potrebe i savremene prakse i to ne samo sa ciljem sticanja akademskog znanja, već i operativnog iskustva. Neophodno je izbeći greške učinjene u prošlosti, pogotovo shvatanje da obrazovanje služi postizanju određenog društvenog statusa. Težište ovog obrazovanja mora biti stavljeno, u skladu sa globalnim razvojem, na bezbednost umesto na odbranu. U nastavni program mora biti uključeno i pitanje evroatlantskih integracija, i to ne samo kao pitanje strateško-političke orijentacije države, već i kao faktor globalne bezbednosti. Takođe, potrebno je unaprediti nastavu engleskog jezika. Iznad svega, prednost mora imati modularni koncept obrazovanja, koji je zasnovan na aktivnim, a ne pasivnim obrazovnim modelima. To se posebno odnosi na visoko obrazovanje. Naravno, unapređivanje obrazovanja do postizanja zadovoljavajućeg standarda može biti izvedeno samo ako postoji odgovarajući sistem ocenjivanja nastavnog kadra.

Identifikacija odgovarajućih kadrova je u svakoj državi koja se trudi da razvije kvalitetne odbrambene kapacitete od presudnog značaja. Ovaj rad će dokazati da obrazovanje kadrova predstavlja ključni element uspešnog delovanja sistema upravljanja ljudskim resursima. U današnjem kompleksnom svetu, profesionalni razvoj oslanja se na tri modela – institucionalnog razvoja, operativnog razvoja i ličnog usavršavanja. To su elementi dugoročno i kontinuirano razvijane karijere.

Veoma je važno da sistem upravljanja ljudskim resursima koji bude uspostavilo Ministarstvo odbrane Srbije bude takav da vojno-obrazovnim ustanovama omogući to da svojim studentima pruže sva tri aspekta profesionalnog razvoja. Da bi ovo bilo postignuto, trebalo bi uraditi *Analizu obuke i obrazovanja*. Ona bi omogućila da budu prikupljene dodatne informacije neophodne za ovu debatu. Potrebu za ovakvim potezom potkrepljuje i zacrtani cilj da se pređe na profesionalno stukturiranu vojsku.

Naravno, međunarodna podrška celom procesu veoma je bitna. Prvo, evroatlantska integracija zahteva postojanje novih modela obrazovanja, kao i načina razmišljanja, te je neophodno da postoji i strana podrška. U tom smislu, pored programa bilateralne potpore, potrebnu podršku prilikom upravljanja raznim bilateralnim i multilateralnim nastojanjima daje i *Grupa za reformu odbrane* NATO. Ovom procesu može doprineti i činjenica da je planirano to da vojno obrazovanje bude uključeno kao deo Presentacionog dokumenta koji će Srbija predstaviti Alijansi. Štaviše, ukoliko Srbija želi da nadoknadi izgubljeno vreme, što je realno moguće postići, neophodna joj je međunarodna ekspertiza, a još bitnije joj je da izvuče pouke iz dosadašnjeg iskustva i grešaka. Nijedna država nije bezbolno prošla kroz ove reforme i nijedna nije unapred imala svo potrebno znanje za njihovo sprovođenje. Tako je bilo čak i u evropskim državama koje se smatraju najuspešnijim.

Iz tih razloga, nadležni organi u Srbiji suočavaju se sa ogromnim izazovom, pogotovo zato što su primorani da u kratkom vremenskom periodu donesu teške odluke. Do sada su problemi bili, pre svega, nedostatak političke volje, nepostojanje zadovoljavajućeg nivoa razumevanja i znanja koji bi omogućili sagledavanje dugoročne strategije, kao i postojanje fundamentalnog otpora da, putem uspostavljanja ovog sistema, budu privučene nove vrednosti.

Detaljnim razmatranjem vojnog obrazovanja u Srbiji, uočili smo da prvi problem predstavlja veličina vojno-obrazovnih ustanova. Nema sumnje da je sadašnji sistem preveliki, uprkos postojanju tekućih napora da on bude reformisan, uključujući u to i najavljeno smanjenje kapaciteta za 30 odsto. Štaviše, sistem se po načinu razmišljanja koje gaji još uvek nije izmakao iz senke bivšeg jugoslovenskog modela obrazovanja. To zapravo znači da sistem nije funkcionalan i

da ne ispunjava zahteve zbog kojih je projektovan. Time što smo upotreбили izraz *funkcionalan* želimo da ukažemo na to da sistem nije ekonomičan. Drugim rečima, on Vojsku, Ministarstvo odbrane i, na kraju, društvo u kome se nalazi ne opslužuje na efikasan i uspešan način.

Ako ovu temu sagledamo iz drugog ugla, uočićemo to da prevelike vojno-obrazovne ustanove direktno utiču na obrazovni model koji se primenjuje, odnosno na metodologiju i na nedostatak kvalifikovanih nastavnika. Kad je Srbija u pitanju, jasno je da se situacija ne menja onom brzinom koju zahtevaju strateške promene na globalnim i regionalnim nivoima (kao što su kraj Hladnog rata i prateća smanjenja vojnih budžeta), ali i novi bezbednosni izazovi i promenjena uloga oružanih snaga. **Obrazovni sistem koji bi trebalo da predvodi uvođenje reformi oslanja se na stari model i na taj način koči razvoj.**

Postojanje težnje da Vojna akademija po dobijanju akreditacije preraste u Univerzitet odbrane i bezbednosti, koji bi zadovoljio potrebe srpskih vojnih snage, čini se da ima rezona na prvi pogled. Međutim, argumentacija koja je predstavljena u prilog ove inicijative ne opravdava razvoj ovakvog modela vojnog školstva. Samo mali broj država može finansijski da podrži, odnosno da održava u skladu sa odgovarajućim standardima ovakvu instituciju. Ostvarenje ove opcije zahtevalo bi mnogo vremena i novca, pa i pored toga ne bi bili dobijeni potrebni rezultati. **Drugim rečima, Srbija ne poseduje resurse potrebne za osnivanje ovakve ustanove, koja bi pružala samo kratkoročnu 'privatnu' i 'društvenu' dobit, ali bi dugoročno štetila novoj generaciji vojnih kadrova.** U stvarnosti Univerzitet odbrane i bezbednosti bi učvrstio zastareli model razmišljanja, koji bi samo bio sakriven iza nove maske. Štaviše, uspostavljanje sistema koji omogućava dobijanje dvojne diplome (vojne i civilne), iako jeste tranziciono, nema mnogo smisla. Sa druge strane, ovakav pristup predstavlja priznanje činjenice da civilne akademske diplome pružaju opšte primenjivo znanje, kao i da su korisne za razvoj oficirskih karijera. U isto vreme, ovo predstavlja negiranje potrebe za sadašnjim vojno-obrazovnim modelom jer predstavlja dupliranje prosvetnih sistema i nepotrebno veliko opterećivanje budžeta.

Argumentacija u prilog zadržavanja sadašnje Vojne gimnazije takođe je neadekvatna jer se zasniva na tezi da ova

ustanova znatno doprinosi regrutovanju novih oficira. Međutim, vezivanje mladih ljudi i njihovih porodica (uglavnom iz nerazvijenih područja i sa malim primanjima) za vojsku radi postizanja društvenog statusa i rešavanja finansijskih problema ne bi trebalo da bude pogodna strategija. Ako regrutacija predstavlja glavnu brigu nadležnih organa, mnogo jeftiniji i logičniji pristup, koji je razmatran čak i u Velikoj Britaniji, predstavlja povećavanje vojnih stipendija potencijalnim kadetima.

Vojno-obrazovni sistem trebalo bi da služi kao *Centar za izuzetnost u vojnoj teoriji*. Zajedno sa sprovođenjem efikasnih istraživanja i postojanjem kapaciteta za vršenje analiza zasnovanih na fleksibilnom i otvorenom modelu uz učestvovanje raznih državnih aparata, vojno-obrazovni sistem trebalo bi da predvodi reforme i promenu načina razmišljanja i u vojsci i u društvu. Ovo je posebno bitno što se država više približava integraciji u evroatlanstsku zajednicu. Obnavljanje *Instituta za strategijska istraživanja* trebalo bi, ukoliko bude pravilno izvedeno, da unapredi čitav proces i da direktno doprinese procesu donošenja odluka. Ovo može biti postignuto jedino ukoliko Institut dobije odgovarajući nivo akademske slobode. To bi mu omogućilo da funkcioniše kao protivteža strukturama koje postoje unutar Ministarstva odbrane, a koje su zadužene za direktno formulisanje strategije. Implementiranje ovakvog procesa bi jasno pokazalo to da li su reformske inicijative dovoljno zrele i ozbiljne da izvlače smernice iz kritičkih analiza koje su pripremljene i u okviru sistema odbrane (npr. Institut za strategijska istraživanja), ali i u građanskom društvu, uglavnom u nevladinim organizacijama.

Na kraju, dolazimo do pitanja opravdanosti izdavanja publikacija o vojno-bezbednosnim pitanjima. Trenutno je koncepcija izdavačke delatnosti Ministarstva odbrane nejasna. Publikacije su skupe i ne pružaju kvalitetne i savremene analize koje bi doprinele kvalitetu debate i razmeni informacija na raznim nivoima, niti mogu poslužiti uspostavljanju veza između vojske i društva. Potrebno je unaprediti pristup ovakvim publikacijama, a za to bi trebalo ponovo postaviti pitanja o tome čemu služe vojno-bezbednosne publikacije i ko su njihovi čitaoci. Drugim rečima, treba se zapitati da li su one ekonomične.

Zaključak: Put u budućnost

Dugoročno gledano, možemo zaključiti da neće biti potrebno „otkriti toplu vodu“ (prim. prev. nešto što je već očigledno) kako bi bila izvršena bilo koja reforma unutar reforme odbrane sistema, odnosno reforma vojnog obrazovanja. Mnoge države su (neuspešno) probale da reformu obave po principima *trećeg puta*. Pitanje koje se nameće Srbiji je da li će uspeti da uči na greškama drugih – uključujući u to i Veliku Britaniju – i da li će uspeti da smanji cenu eksperimentisanja. Posmatrajući praktični nivo, možemo reći da, čak i ako ne uzmemo u obzir već navedene činjenice, Srbija ne može zbog manjka resursa da održava trenutni sistem.

Tradiciju treba ceniti, ali je potrebno blagovremeno doneti teške odluke zasnovane na sadašnjim i budućim ciljevima. Ovo je pogotovo bitno kad u obzir uzmemo činjenicu da trenutno u Srbiji postoji problem suočavanja sa prošlošću i sadašnjošću. Na kraju možemo reći da nema bekstva od ove realnosti. Ovakvo shvatanje treba podržati političkom zrelošću i konsenzusom. Britanske oružane snage su, više nego bilo koje oružane snage na svetu, svesne ove činjenice, jer su u ovoj zemlji mnoge jedinice koje su imale tradiciju dugu više stotina godina „stopljene“ sa drugim jedinicama i tako zapravo potpuno izbrisane. Danas se operativna iskustva stečena u raznim ratnim zonama direktno koriste da bi bila obogaćena akademska istraživanja, da bi se eventualno doprinelo stvaranju političke strategije, kao i da bi bili spasavani životi vojnika na terenu. Od Srbije se ne zahteva da učini nešto što niko do sada nije činio. Naprotiv, od nje se traži da se priseti pretходно preduzimanih domaćih inicijativa, kao što su, na primer, inicijative SNAGA, DRVAR 1 i 2 i RUDO. Štaviše, od nje se traži da se priseti svojih bivših odnosa sa Zapadom, naročito perioda dvadesetih i tridesetih godina dvadesetog veka, i odnosa sa međunarodnim organizacijama, kao što su Ujedinjene nacije, u periodu od 1945. godine do danas. Strateški pristup ovim problemima za Srbiju ne bi trebalo da predstavlja novinu, što dokazuje i primena strateškog dokumenta *Strategija oružane borbe* 1973. i 1983. godine. Sve ovo pokazuje to da postoji istorijski presedan koji podržava sprovođenje sadašnjih reformi.

Kao što je već pomenuto, svaka reforma ovog sektora mora da bude dobro isplanirana, što znači da treba da ima

dugoročan pristup rešavanju problema i da radi na stvaranju sveobuhvatnog sistema, koji će objediniti sve ustanove, počevši od Vojne gimnazije, pa do Škole nacionalne odbrane. Jednom kad je strateški model uspostavljen biće moguće razviti i sprovesti projekte koji doprinose razvoju celog sistema. Ishod reforme trebalo bi da bude ponovno ustanovljen model vojnog obrazovanja zasnovan na prihvatanju činjenice da je vojska samo jedan od poslodavaca na tržištu, koji se trudi da privuče najbolje kadrove kako bi oružanim snagama Srbije stvorio svetlu budućnost. Socijalni model trebalo bi zameniti ekonomskim modelom. Kad u obzir uzmemo sve faktore, obrazovanje je najbolja, a možda i jedina investicija koja može stvoriti kvalitetnu profesionalnu vojsku i vratiti joj izgubljenu slavu.

**Ovaj rad zasnovan je na autorovom iskustvu stečenom tokom proteklih pet godina učestvovanja u reformama sektora bezbednosti, naročito u reformi vojnog obrazovanja u zemljama na Balkanu. Ove su prezentovani autorovi lični stavovi koji ne predstavljaju zvanične stavove Ministarstva odbrane Ujedinjenog Kraljevstva ili bilo kog drugog aparata vlade Velike Britanije.*

Preveo sa engleskog na srpski jezik Ivan Kovanović

Korisni izvori:

1. <http://consortium.pims.org/>
2. <http://www.mod.gov.yu/>
3. <http://www.mod.uk>

BZB

Uređivački odbor:

Bogoljub Milosavljević, redovni profesor, Pravni fakultet
Univerziteta Union u Beogradu

Dragan Simić, vanredni profesor, Fakultet političkih nauka
Univerziteta u Beogradu

Dušan Pavlović, docent, Fakultet političkih nauka Univerziteta u
Beogradu

Ivan Vejvoda, izvršni direktor, Balkanski fond za demokratiju

Kenet Morison, počasni naučni saradnik, Škola za slovenske i
istočnoevropske studije Univerzitetskog koledža u Londonu

Marjan Malešič, vanredni profesor, Fakultet društvenih nauka
Univerziteta u Ljubljani

Nadež Ragaru, predavač, Institut za političke studije u Parizu

Timoti Edmunds, viši predavač, Univerzitet u Bristolu

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

327.56 (497)

BEZBEDNOST Zapadnog Balkana : časopis
Beogradske škole za studije bezbednosti /
glavni i odgovorni urednik Miroslav Hadžić.
- Beograd (Gundulićev Venac 48) : Centar za
civilno-vojne odnose, 2007 – (Beograd:
Goragraf). – 24 cm.

Troomesečno. – Ime izdanja na drugom
jeziku: Western Balkans Security Observer =
ISSN 1452 – 6115
ISSN 1452 – 6050 = Bezbednost Zapadnog
Balkana
COBISS . SR-ID 132452876

N° 6

